

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEMŞİ ÇALIŞAN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BAKIR ŞENGÜL

AĞUSTOS 2023

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEMİ ÇALIŞAN

ORCID: 0009-0002-3798-6099

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BAKIR ŞENGÜL

AĞUSTOS 2023

BİTLİS

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI

ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Burhan Sönmez’in Romanları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

24/08/2023

İmza

Şemsi ÇALIŞAN

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Burhan Sönmez’in Romanları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezi
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak
hazırlanmıştır. 24/08./2023

Tezi Hazırlayan

İmza

Şemsi ÇALIŞAN

Danışman

İmza

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğrencisi Şemsi ÇALIŞAN tarafından hazırlanan “Burhan Sönmez’in Romanları Üzerine Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/08/2023 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Unvanı Adı SOYADI
(Üniversite Adı)

.....

Üye: Unvanı Adı SOYADI
(Üniversite Adı)

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans / doktora tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

.../.../2023

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Şemsi ÇALIŞAN

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Ağustos 2023

ÖZET

1965 yılında Haymana'nın Şeyhhan'ı köyünde dünyaya gelen Burhan Sönmez, ilk ve orta öğrenimini Ankara Polatlı'da tamamladı. 1980'lerde İstanbul Üniversitesinde hukuk eğitimini tamamladıktan sonra bir süre avukatlık yaptı. 1996'da aktif siyasete atılan Sönmez, aynı yıl Kızılay'da uğradığı saldırı neticesinde yaklaşık iki yıl İngiltere'de tedavi gördü. Tedavisi sürecinde roman incelemeleri üzerine eğitim alarak yazın hayatının teknik alt yapısını oluşturdu. O, çocukluğunda dinlediği hikâyeleri yazarlık tekniği ile birleştirerek 2009'dan itibaren ilk edebi ürünlerini vermeye başladı.

Tezin amacı, Burhan Sönmez'in romanlarını belirli bir yöntem çerçevesinde ayrıntılı olarak ortaya koymaktır. Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Burhan Sönmez'in hayatı edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında genel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde Burhan Sönmez'in yayımlanmış beş romanı, yapı bakımından incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Sönmez'in romanlarındaki temalar analitik incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Burhan Sönmez, Roman, Olay Örgüsü, Zaman, Mekân, Tema.

Republic of Türkiye

Bitlis Eren University Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

A STUDY ON THE NOVELS OF BURHAN SONMEZ

Master Thesis

Şemsi ÇALIŞAN

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

August 2023

ABSTRACT

Burhan Sönmez was born in 1965 in Şeyhhanı village of Haymana. He completed his primary and secondary education in Polatlı, Ankara. After completing his law degree at Istanbul University in the 1980s, he worked as a lawyer for a while. Sönmez, who entered active politics in 1996, underwent treatment in England for about two years as a result of the violence he was subjected to in Kızılay in the same year. During his treatment, he received training on novel analyses a background for his literary life. He started to give his first literary products in 2009 by combining the stories he listened to in his childhood with his writing style.

The aim of the thesis is to analyse Burhan Sönmez's novels in detail within the framework of a specific method. The thesis consists of three main chapters. In the first chapter, general information about Burhan Sönmez's life, literary personality and works are presented. In the second part, Burhan Sönmez's five published novels are analysed in detail according to the novel analysis method. In the third part, the themes in Sönmez's novels are analysed.

Keywords: Burhan Sönmez, Novel, Plot, Time, Place, Theme.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. Burhan Sönmez'in Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	4
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARINDA YAPISAL ÖZELLİKLER

2.1. Kuzey.....	7
2.1.1. Olay Örgüsü.....	7
2.1.2. Mekân.....	13
2.1.3. Zaman.....	17
2.1.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	19
2.1.5. Kişiler Kadrosu.....	21
2.1.6. Dil ve Üslup.....	25
2.2. Masumlar.....	26
2.2.1. Olay Örgüsü.....	26
2.2.2. Mekân.....	35
2.2.3. Zaman.....	36
2.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	37
2.2.5. Kişiler Kadrosu.....	38
2.2.6. Dil ve Üslup.....	42
2.3. İstanbul İstanbul.....	43
2.3.1. Olay Örgüsü.....	43

2.3.2. Mekân.....	45
2.3.3. Zaman.....	46
2.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	47
2.3.5. Kişiler Kadrosu	48
2.3.6. Dil ve Üslup.....	50
2.4. Labirent.....	51
2.4.1. Olay Örgüsü.....	51
2.4.2. Mekân.....	52
2.4.3. Zaman.....	54
2.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	54
2.4.5. Kişiler Kadrosu	55
2.4.6. Dil ve Üslup.....	56
2.5. Taş ve Gölge.....	57
2.5.1. Olay Örgüsü.....	57
2.5.2. Mekân.....	59
2.5.3. Zaman.....	61
2.5.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	61
2.5.5. Kişiler Kadrosu	62
2.5.6. Dil ve Üslup.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARINDA TEMA

3.1. Hafızanın Yitimi.....	68
3.2. Geçmişin Peşinde.....	70
3.3. Ölüm.....	73
3.4. Aşk.....	75
3.5. Savaş.....	76
3.6. Kimlik.....	77

3.7. İntihar	80
3.8. Rüya	81
3.10. Tarih	84
3.11. Gölge	85
3.12. Kadın	86
3.13. Şiddet	89
3.14. Çocuk	90
3.15. Hayvan	92
3.16. Elma Ağacı	93
3.17. Özlem	94
3.18. Din ve İnanç	95
3.19. Büyülü Gerçekliğin Takibi	97
SONUÇ	101
KAYNAKLAR	105

ÖNSÖZ

Burhan Sönmez, Türk edebiyatının yaşayan genç yazarlarından. Kısa sürede yazın dünyasında önemli aşamalar katetmiştir. 2021 yılından itibaren PEN başkanlığı yapan Burhan Sönmez'in ilk romanı olan *Kuzey* 2009 yılında yayımlandı. İkinci romanı *Masumlar* 2011'de çıktı. *İstanbul İstanbul* 2015'te ve *Labirent* 2018'de yayımlandı. Son romanı *Taş ve Gölge* 2021'de çıktı. Burhan Sönmez, ele aldığı konular ve seçtiği karakterlerle çağımız insanını yansıtmaya bakımdan dikkat çekmektedir. Hiç şüphe yok ki her yazar, yazdığı dilin sınırlarını genişletmekte ve yazın dünyasına katkıda bulunmaktadır. Bu bakımdan yazarın romanlarında kullandığı dil ve roman kurgusu Türk romanının katettiği aşamayı görmemiz açısından önem arz etmektedir. Burhan Sönmez'in sanatını ve romanlarını tanıtmak, edebiyata katkılarını göstermek amaçlarımızdan biridir. Çalışmamızda yazarın romanlarındaki izlekleri takip edip eserleri yapı bakımından değerlendirilecektir. Yazarın dil ve anlatımı, konu ve karakter seçimleri takip edilecektir. Yazarın yazarlık serüveni incelenecek ve okurla arasındaki bağa yer verilmeye çalışılacaktır. Genel olarak romanlarında seçtiği kahramanlar, geçmişin izini sürüp yaşadığı zaman dilimini bu şekilde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Sönmez, modern insanın kalabalıklar içindeki yalnızlığını ve arayışını sıklıkla işler. Mekân olarak seçtiği coğrafyaların tarihini hatırlatması, okuru büyülü bir yolculuğa çıkarması dikkat çekmektedir. Diller, dinler, renkler yazarın üzerinde durduğu unsurlardır. Romanlarındaki karakterler gerçek hayatta yanı başımızda yaşayan kişiler kadar gerçekçidir. Romanın tarihi süreç içerisinde geçirdiği aşamalar her roman yazarının katkısı ile bu günlere uzanmıştır. Burhan Sönmez'in yazarlığı da roman sanatının serüveninde yerini almıştır.

Burhan Sönmez üzerine daha önce yapılmış bilimsel bir çalışmanın olmaması, yazarın Türk romanına olan katkısını ve yerini görmemiz açısından bir eksiklik. Yazarın romanlarını roman inceleme teknik ve unsurları göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Tez konusunun belirlenmesi ve çalışmanın yazımı esnasında beni yönlendiren ve desteğini hiç eksik etmeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL'e şükranlarımı sunarım.

Şemsi ÇALIŞAN

Bitlis-2023

GİRİŞ

Romanın hangi dönemde ortaya çıktığı konusunda birçok roman kuramcısı tarafından farklı görüşler ileriye sürülmüştür. Romanın kendi varlığını kabul ettirmesi ancak 18. ve özellikle 19. yüzyılda gerçekleştiği yadsınamaz bir gerçektir. Eski Çağ, Orta Çağ ve Rönesans edebiyatlarının kimi roman prototipleri yarattığı kabul edilir. Roman, Eski Çağ düzyazısına, eski doğu masallarına, şövalye edebiyatına, Rönesans hikâyesine ve destanına bağlı olmakla birlikte; bu geleneksel anlatı türlerinden farklı yeni bir türdür. Gerçek roman, 18. ve 19. yüzyılda burjuva yaşam biçiminin belirginleşmesiyle ortaya çıkmıştır (Naci, 1990: 7; Çalışkan, 2018: 277-280).

Türk Edebiyatında romanın ortaya çıkışı Batı'da olduğu gibi burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların altında varlık göstererek gerçekleşmemiştir. Batı'dan yapılan roman çevirileri ve taklitlerle başlamıştır (Moran, 2019: 9).

Türk Edebiyatında roman türünün tanınmadığı dönemlerde onun yerini tutan klasik edebiyat anlatılarına rastlanır. Okuyucu, nazım ve nesrin karışık olduğu hikâyelerle karşı karşıyaydı. Aydın okuyucu olarak tarif edilen kesim ise Divân Edebiyatı'nın nazımla yazılmış hacimli hikâyelerini okumaktaydı. Tanzimat Fermanının ilanından sonra birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da Batının etkisi görülmeye başlar. Türk Edebiyatı'nda Batı tarzı roman, ilk ürünlerini 1860'tan sonra Fransız yazarlarından yapılan çevirilerle verir (Akyüz, 2018: 66-67).

1860'larda Türk Edebiyatı'na giren roman türü, çeviriler ve adaptasyonlar yoluyla kendine yer edinir. Bu anlamda Yusuf Kamil Paşa'nın *Telemak (Telamaque)* çevirisi bir ilk olması bakımından önemlidir. Tanzimat döneminde Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi gibi yoğun bir şekilde eser yazan sanatçılar, türün gelişimine büyük katkıda bulunur. Türk romanı, Tanzimat Dönemi'ndeki bu gelişimini Servet-i Fünûn Dönemi'nde sağlam bir zemine oturtur. Özellikle Halit Ziya, roman tekniği açısından Batılı romanın ilk örneklerini ortaya koyar. Halit Ziya'nın Fransız Edebiyatı'ndan yaptığı çeviriler ve yarattığı yeni romancılık anlayışı, Türk romancılığının gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur (Moğol, 2019: 5).

Sanat yapıtı, içinde bulunduğu koşulların bir ürünüdür. Sanatçı, yapıtını bin yıllardır, içinde yaşadığı tarihsel kesitin, yaşama/doğaya/evrene/insana ilişkin sorulara verdiği doğa bilimsel ve düşünsel yanıtlara koştur olarak oluşan estetik değer ölçütleri

çerçevesinde biçimlendirir. Dönemin egemen gerçeklik anlayışı, sanat ürününün gerek biçim gerekse konu/motif düzlemlerinin oluşmasındaki ana belirleyicisidir (Ecevit, 2001: 17-18).

Tanzimat'ta Batılılaşmanın bir parçası olarak başlayan Türk romanı, bu tarihten sonra hızlı bir ilerleme kaydeder. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde roman, farklı anlayış ve arayışların ortaya konulduğu, dönemin ekonomik, siyasal ve kültürel şemsiyesi altında şekillenmiş, hayatın her alanına temas eden bir kapsayıcılıkla olayları kendi mantığı ışığında sunan bir anlatı halini almıştır.

Roman, temel niteliği itibariyle kurmaca bir özellik taşır. Bir anlamda hayattan aldığı, kendi mantığına göre kurar ve kurgular. Roman, hayata kattığı yorumla roman olur. Bu açıdan roman, hayatı anlatmak değildir; hayatı yeniden yorumlamaktır. Romandaki hayatın her şeyi farklıdır. Roman inşa edilen bir yapı ise bu yapının vücut bulmasında dil, zaman, mekân, kişi ve olay gibi ögeler temel bileşenlerdir. Bu anlamda roman, belirli bir mantığın ve belirli değerlerin desteğiyle inşa edilen bir yapıdır (Tekin, 2019: 11). Roman, hayali karakter ve durumları tasvir eder. Bir roman gerçek yaşamdaki insanlardan, olaylardan ve mekânlardan bahsedebilir, onlara atıfta bulunabilir. Karakterleri ve olayları hayali olsa da romanlar gerçek yaşamın temsilcileridir (Hawthorn, 2014: 20-21).

Edebi eser incelemesinde çeşitli metotlar kullanılabilir. Kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla her tür inceleme, edebi eseri bir başka yönüyle tanımamıza yardımcı olur. Edebi eserin meydana geldiği mekânı, tarihi ve sosyal şartları dikkatlere sunan incelemeler; okuyucunun, eserde anlatılanları daha iyi kavramasını sağlar. Eserin oluşmasını konu alan araştırmalar, yazarın psikolojik hususiyetlerinden ve faydalandığı kaynaklardan yararlanarak onun özelliklerini dikkatlere sunmayı hedefler. Bununla beraber edebi eserin gelişmesini esas alan çalışmalar eseri türe has özelliklerin bakış açıları ile ele alır (Aktaş, 1991: 9). Bu bağlamda ülkemizde birçok yazarın edebi türdeki yapıtları bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Ancak Modern Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden olan bazı yazarlar yazınsal ürünleriyle henüz araştırmalara konu olmamıştır. Bunlardan biri de Burhan Sönmez'dir.

Roman, sadece kurgusal bir metin değildir. Gerçekle kurduğu bağ, insanı anlamaya yardımcı titiz bir eylemdir. Bu nedenle roman kahramanları da gerçek hayatta insan olmanın getirdiği sorunlarla karşılaşılır. Günümüz insanının, önde gelen

sorunlarından biri de kendi varlığının bilincine varma meselesidir. Bu durum birçok unsuru içinde barındıran karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burhan Sönmez romanlarında, mekân olarak seçilen yerlerin tarihine, dillerine, dinlerine ait unsurları kullanarak seçtiği metaforlardan hareketle insanın tarih, bellek ve mekân bağlamındaki kimlik yolculuğunu anlatır.

Burhan Sönmez, Cumhuriyet Dönemi son dönem yazarlarından. Romanlarında insanı, zamanı, mekânı ele almasındaki farklılıkla dikkat çekmiştir. Eserlerinde geçmişin izini sürerken, çağımız insanının yaşama tutunma mücadelesini de yansıtır. Eserlerinde insanın bölünmüşlüklerini bir araya toplayarak insan hayatındaki bütünlük anlayışına dikkatleri çekmek ister.

BİRİNCİ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. Burhan Sönmez'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Burhan Sönmez, 1965 yılında Haymana'daki yarı göçer köylerden Şeyhhanı'da, doğar. İlk ve orta eğitimini Polatlı'da tamamlar (Coşkun, 2021). Evde Kürtçe konuşarak büyür, Türkçeyi okulda öğrenir. 1980 askeri darbesini takip eden yıllarda hukuk okumak için İstanbul'a giden Sönmez, politik faaliyetleri nedeniyle üniversiteden uzaklaştırılır. Ancak yedi yıl sonra mezun olmayı başarır ve mezun olduktan sonra İstanbul'da avukat olarak çalışmaya başlar. İnsan Hakları Derneği'ne katılır ve Toplumsal Araştırmalar Kültür Sanat Vakfı (TAKSAV)'nı kurar (Sönmez, 2022).

1996'da kurulan Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)'nin Genel Başkan Yardımcılığı'na seçilir. 1996 Temmuzunda, Kızılay'da iki üç arkadaşla yürürken yanlarından geçen 15-20 kişinin saldırısına maruz kalır. Kendisine vurulan copların etkisiyle yüzü, gözü dağılır; kafatası, burnu kırılır. Yazar hastanede gözünü açar. Bu olaydan sonra beyin travması geçirir. Beyin travmasının etkileri sonradan migren, uykusuzluk ve rüya görememe şeklinde kendini gösterir. 1998 yılında Londra'da Medical Foundation İşkence Mağdurları Tedavi Merkezi'ne gidip kalıcı ve sürekli bir tedaviye girer. 1999'da Türkiye'ye geri döner. Hastalığı tekrar başlayınca Londra'ya geri döner. Yaklaşık on iki yıl orada kalır. İngilizce öğrenen yazar, yeminli tercümanlık diplomasını alır. Bir müddet geçimini tercümanlık yaparak sağlar. Cambrigde Üniversitesinde roman incelemeleri üzerine bir yıllık programa katılır (Bildirici, 2012).

Yazarın ilk romanı *Kuzey* 2009 yılında yayımlandı. Ardından 2011'de *Masumlar*, 2015'te *İstanbul İstanbul*, 2018'de *Labirent*, 2021'de ise *Taş ve Gölge* adlı romanları yayımlandı.

Masumlar, 2011 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'ne ve İzmir St. Joseph Roman Ödülü'ne değer görüldü. *İstanbul İstanbul* romanı otuzdan fazla dile çevrildi. Bu romanla 2017 yılında ABD'de bulunan Vaclav Havel Kütüphane Vakfı tarafından "içinde yaşadığı baskıcı rejime meydan okuma cesareti gösteren" yazarlara verilen Vaclav Havel Ödülü'ne ve 2018 yılında Londra'da verilen EBRD Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. Sönmez'in *Taş ve Gölge* isimli eseri 2022 yılında 51. Orhan Kemal Roman Armağanı ödülünü aldı (Orhan Kemal Roman Ödülü, 2022). Yazarın romanları dışında; 2012'de *Bir*

Dersim Hikâyesi, 2014'te *Bana Adını Söyle* ve aynı yıl Almanca *Gezi* öykü derlemeleri çalışmalarını yazdı. Yazdığı öykülerinden dolayı Bursa Yazın ve Sanat Derneği tarafından verilen 2015 yılı Öykü Onur Ödülü'nün de sahibi oldu. Sönmez, 2016 yılında şair William Blake'in *Cennet ile Cehennem Evliliği* kitabını Türkçeye çevirdi (Sönmez, 2022).

Yazar ayrıca, Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü (2014) seçici kurulunda ve Cenevre Uluslararası Film Festivali (2020) belgesel seçici kurulunda yer aldı. ODTÜ'de edebiyat ve roman üzerine dersler verdi.

Burhan Sönmez, Türkiye PEN, Kürt PEN ve English PEN üyesidir. 2016 yılından itibaren PENInternational yönetim kurulunda yer alan yazar, 2021 yılında PENInternational başkanlığına seçildi (Coşkun, 2021).

Şiire ilgi duymasına ve Türkiye'de iki şiir ödülü kazanmasına rağmen sürgünde roman yazmaya yönelir. Yazmaya olan ilgisi, birlikte büyüdüğü geleneksel hikâyelere dayanmaktadır. Elektriği olmayan ücra bir köyde büyüyen yazar, annesinden dinlediği hikâyeleri ilham kaynağı olarak görür. Yazarlık serüveninin başlamasında bu hikâyelerin payı büyüktür (Bildirici, 2012).

Burhan Sönmez'e göre Edebiyat bir yanıyla toplumun kaybettiği mutluluğu yeniden ortaya çıkarma çabasıdır. İnsan ve toplum parçalanırken roman bu parçalanmışlığa karşı bir bütünlük kurmaya çalışır. Bunun boşa kürek çekmek olduğunu bile bile devam ettirir. Edebiyat; bir mutluluk, bir umut üretmeye çalışırken aynı zamanda acıyı ve çaresizliği de üretir (Zileli, 2021).

O, romanı yazarın görüp işlediği ve sonra okura anlattığı bir rüya olarak tanımlar. *“Okur o rüyayı alıp kendi sözcükleri, hayalleri ve acılarıyla yorumlar. O rüyayı, kendi dünyasında dönüştürür. Bundan sonraki aşamada okurun metni tam olarak sahiplenebilmesi için yazarı kendi zihninden çıkarması gerekir, işte o yazarın ölümüdür. Roman ve okur arasında kimse kalmaz”* (Zileli, 2021).

Burhan Sönmez için roman, “yalnız kalmış, yani tanrısız, efendisiz ve efsanesiz bir halde yola düşmüş insanın yol arkadaşı olmuştur. İnsanı anlamaya çalışmış, onunla konuşmuş ve onu dinlemiştir. İnsanın yolculuğu sürdüğü müddetçe, romanın insanla bu diyalogu da sürecektir”. Sönmez romanın kendi içinde fazlasıyla değişimler geçirdiğini belirtmiştir. *“Balzac 'ın yazdığı roman ile Kafka'nın yazdığı aynı değildir. Romana can veren kuvvet de bundan oluşmaktadır, roman kendisini her gün yenileyerek üretebilmiştir.*

Roman her gün kendini yenilerken, aynı zamanda insana hiç değişmemiş gibi bir duygu da vermiştir” (Yurdakul, 2018).

Burhan Sönmez roman yazmaya kendi deyimiyle geçirdiği “polis kazası” sonrasında başlamıştır. Tedavi gördüğü hastanede *Kuzey* romanı ile ilgili notlar tutan yazar elindeki notların 40 sayfa bulduğunu, hastaneden çıktıktan sonra roman şemasının oluşmasıyla *Kuzey* romanın ortaya çıktığını söyler (Bildirici, 2012).

Kuzey, düşünle gerçeğin iç içe geçtiği, fantastik unsurlarla döşenmiş ilk romanıdır. Bir yolculuk(lar) hikâyesidir. Romanda, Burhan Sönmez’in masalsi anlatımı ile hikâye, hikâyeyi kovalayarak farklı odaklara taşınır.

İkinci romanı *Masumlar*’da ülkesinden uzakta sürgün hayatı yaşayan kahramanın çocukluğunda dinlediği hikâyeleri naklederek yurt özlemine gidermeye çalışmaktadır. Roman içinde otobiyografik nitelikler taşımaktadır.

İstanbul İstanbul, yazarın üçüncü romanı olarak yayımlanmıştır. Kent ve insan bağlamında hücrede tutulan dört kişinin 10 günlük yaşamları, birbirilerine anlattıkları hikâyelerle İstanbul’un farklı çehreleri anlatılır.

İstanbul İstanbul romanından sonra yayımlanan *Labirent* eserinde, intihar girişimi sonrası hafızasını kaybeden genç bir müzisyenin hayata bakışı ve arayışı konu edilir.

Son romanı *Taş ve Gölge*’de geçmiş arayışı içinde geçen bir hayat etrafında Cumhuriyetin sayfa aralarında kalan tarih okuyucuya aktarılır.

Burhan Sönmez, Türkçe yazmaya devam etmekle birlikte ana dili olan Kürtçeyle de yazmak istediğini ve bunu tasarladığını söyler (Eriş, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARINDA YAPISAL ÖZELLİKLER

2.1. Kuzey

2.1.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, romanı meydana getiren bütün unsurlar arasında anlamlı irtibatlar kurmak, romanın bir bütün olarak ortaya çıkmasını yani kurgulanmasını sağlamaktır. Olay örgüsü, yazarın belli bir amaç için olayların oluş sırasını değiştirerek kendine göre yaptığı sıralama ve düzenleme sonucunda ortaya çıkan kurgusal yapıdır (Çetin, 2019: 190). Her ilmeği bir sonrakine hayat veren, farklı noktalardan birbirine kavuşan usta bir elin altında işlenen bir nakıştır. Parçaların birleşerek anlam kazandığı yapı olan olay örgüsü, doğrusal bir sıra izlemeyebilir. Burhan Sönmez'in romanlarında, farklı vakalar birbiri ile kesişerek bir bütünlük oluşturur. Alakasız gibi görünen olaylar, birbiriyle irtibatlandırılır ve romanlarının sonunda anlamlı bir bütünlük kazanır.

Kuzey, Burhan Sönmez'in rüya, gerçek ve zaman unsurlarının iç içe geçtiği; üç yüz sekiz sayfadan ve yedi bölümden oluşan ilk romanıdır. Her bölüm, kendi içeriğini yansıtan bir alıntıyla başlamaktadır. Babası Aslem'in ölümünün ardındaki sır perdesini aralamak isteyen Rinda'nın gerçekliğin farklı bir şekilde yaşandığı, hikâye içinde hikâyenin anlatıldığı, olağanüstülüklerle örülü hem merak edilen hem korkulan bir yer olan Kuzey yolculuğu anlatılır. Bu yolculukta roman kahramanı Rinda, ölümle yaşam arasındaki ince çizgide aradığı cevaplara ulaşır.

Bir yabancı olarak geldiği Canbegi köyünde, bilgisi ve avcılıktaki yeteneği sayesinde herkesin dikkatini çeken Aslem'in namı kısa sürede çevreye yayılır. Köyün kızı Yumati ile evlenir, çocukları olur. İlk çocuğuna Rinda, ikinci çocuğuna Adve-ser ismini verir. Aslem, bir zaman sonra kendi köşesine çekilir ve derin düşüncelere dalar. Evinin bulunduğu tepeden yıldızları ve Kuzey'in dağlarını izler. Bir gece kimseye haber vermeden silahlarını alıp evden ayrılır. Aradan geçen yirmi yılın sonunda çıplak cesedi bir uçurumda çobanlar tarafından bulunur. Köydeki inanç gereği ruhun bedeni terk edip başka bir varlıkta yer bulması için ölü beden bir gece bekletilir ve sonra yakılır. Bu bekleyiş esnasında Rinda, babasının cesedinin başına gider onu izlerken ağzının içinde parlak bir cisim görür. Bu cisim küpeye benzeyen, içinde yeşilimsi renklerin aktığı, yıldız

gibi parlayan küçük parçacıkların bulunduğu cam bir halkadır. Rinda, küpeyi alır ve bundan kimseye söz etmez.

Rinda, babasıyla arasında tek bağı bu küpe olduğunu düşünerek bunu kimseye vermek istemez ve kimseye bundan bahsetmez. Şe-ga, Rinda ile sohbetinde Aslem'in yıldızlarla ilgili tabletleri incelediğini, gökyüzünün hareketlerini takip ettiğini, önemli bir şeyin ardından Kuzey'e gittiğini söyler. Geçen yirmi yılın sonunda, Aslem'in ölümü, nerden geldiği ve neden Kuzey'e gittiği soru işareti olarak kalmaya devam eder.

Rinda, gördüğü tuhaf rüyadan sonra annesine Kuzey'e gideceğini, babasına ne olduğunu öğrenmek istediğini söyler. Yumati, oğlu Rinda'nın heybesini hazırlar, atı Belek'e yükler. Böylece Rinda da atına atlayıp Kuzey yolculuğuna çıkar.

Rinda, Kuzey'in çetin şartlarında yolculuğuna devam eder. Yoluna çıkan bir nehir kıyısında yeşil pelerinli bir kızla karşılaşır. Rinda ve kız nehirde yıkandıkları sırada Meranilerin saldırısına uğrarlar. Rinda, göğsünden okla vurulur. Yere yığılır. O sırada atı Belek yanına gelir, atının sırtına atlar. Yaralı halde ne kadar yol aldığını bilmeden kaybolur. Yarası ağrıdır. Yere yuvarlanmamak için Belek'in boynuna sıkıca sarılır. Belek geyik izlerini takip eder. Glut, yalnız yaşadığı kulübesinin önünde atın üzerindeki yaralıyı görür. Yaralıyı kulübesine taşır, yaralarını sarar. Glut'a misafir olan ikizler Tawo ve Mame, daha önce burada Aslem'le tanışıp sohbet ettikleri için Rinda'nın Aslem olduğunu düşünürler. Rinda, babası Aslem'e çok benzemektedir. Bu durum, karşındakileri ikna etmekte zorlanmasına neden olmaktadır. Rinda, babasının izini sürdüğünü, nasıl öldüğünü, Kuzey'e niye geldiğini öğrenmek istediği için bu yolculuğa çıktığını söyler. Kulübenin dışında yürüyüşe çıkan Rinda'nın yanına gelen Mame, Aslem'in yıldızlar hakkındaki yorumlarını, geyik izlerini arayışını anlatır. Aslem'in yıldızları izlediğini, yıldızların yer değiştirdiği ve yakın bir gelecekte Koç yıldız grubunun yerine Balık yıldız grubunun geçeceğini, Balık yıldızlarının çağı, başka bir dünyanın, başka bir hayatın başlayacağını söylediğini aktarır. Mame, Glut'tan duyup Aslem'e anlattığı "Geyik İzi" hikâyesini Rinda'ya da anlatır.

Glut'un evinden ayrıldıktan uzun bir zaman sonra bir göl kıyısına varan Rinda, matarasını doldururken küçük bir kiraz ağacının altında uzanan yaşlı adamı fark eder. Yaşlı adam Rinda'dan su ister. Rinda, ona matarasındaki suyu verir. Yaşlı adam adının Ose olduğunu söyler. Rinda'nın büyüdüğü kültürde ölüler yakılır ve külleri suya savrulur. Tabutun ne olduğunu bilmediği için yaşlı adama yanındaki kutunun ne olduğunu sorar.

Ose, onun tabut olduğunu ve içinde gölgesinin olduğunu, onu gömmek için gölgeler mezarlığını aradığını söyler. Rinda, Ose'nin hikâyesini dinledikten sonra birlikte yol alırlar. Yolculukları sırasında Kör Çerçi ve kendisine bir ad arayan adama denk gelirler. Kör Çerçi, gençliğinde Kuzey'e gelirken bir dağ yamacında yanlışlıkla yuvasına girdiği kartalın saldırmasıyla gözlerini kaybetmiş, kör bir şekilde günlerce tanıdık bir ses arayıp durmuş en sonunda köyüne varmış. Aradan yıllar geçmiş artık rüya göremediğini anlamış ve kendisi gibi olanları aramaya, başkalarının rüyalarını dinleyip aklında resmetmeye başlamıştır. Rüyasını dinlediği kişilere arabasına doldurduğu eşyalardan verirmiş. Çerçi, eskiden gördüklerine, şimdiyse görmediklerine inanmaya başlamıştır. Rüya görmenin kolay, ama o rüyaya bağlı bir ömür boyu yaşamının zorluğunu, rastladığı Beyaz Tilki'nin rüyasını dinledikten sonra öğrendiğini, aslında Beyaz Tilki'nin bir insan olduğunu söyler. Şu an Beyaz Tilki'nin yaşadığı hayatın bir rüya olduğunu ve hepimizin onun rüyasında yaşadığını, tilkinin ne yapsa da bu rüyadan uyanamadığını aktarır.

Rinda'nın denk geldiği bu insanların ortak noktası ise Kuzey'in büyük kentlerinden olan, kırmızı renkle anılan Safali'deki bilginler toplantısına katılıp orada aradıkları cevaplara ulaşmaktır.

Yolcular, Safali'nin dikkat çeken renklerine, caddelerine, insanlarına hayranlıkla bakar. Sultan, onları sarayda konuk eder. Rinda ile tanışan sultan, sohbet katılanların isteği üzerine onun da sohbe katılmasını ister. Rinda, söyleyecek sözünün olup olmadığı konusunda emin olmadığını söyler. Sultan, sohbetin amacının anlamak olduğunu ifade eder. Konuklar, salonda toplanır.

Rinda, sohbe katılanların adlarını ve anlattıkları hikâyeleri dinler. Seydigül, Kartal, Jani ve diğerlerinin anlattığı var olmanın anlamını çözmeye çalışan, aşkı, rüyayı, iyiliği, pişmanlığı, düşmanlığı konu edinen hikâyeler dinler. Sohbet, gece boyunca devam eder. Sultan kimi konukların yorgunluğunu sezince sohbeti bitirir.

Toplantı dağıldıktan sonra Rinda ve Sultan, sarayın terasında sohbet ederler. Sultan; babasının zehirlenerek öldürülmesinden dolayı saraydan dışarı çıkamadığını, diğer çocuklar gibi bir çocukluk geçirmediğini anlatır. Babasından sonra annesinin de intihar ettiğini, bu olaydan sonra Şah Sultan olmayacağını, sıradan bir hayat yaşamak istediğini söyler. Halkın üzerindeki vergileri kaldırdığını, askeri birlikleri dağıtıp silahları halka verdiğini, ordusuz bir krallık olarak yaşamaya karar verdiğini, insanların çevresine

bakıp alçak gönüllü olması gerektiğini söyleyerek kendisine Küçük Sultan denmesini istemiş, böylece Küçük Sultan ismini almıştır.

Sohbetin ikinci gecesinde şarap ve kokladıkları tozun etkisiyle Rinda terasta uykuya dalar.

Rinda, uyandıktan sonra kendisini işkence yapılı bir halde bulur. Gözleri bağlı, vücuduna aldığı darbeler ve başının suya sokulması onu ölümün kıyısına getirir. Rinda'yı sopa ve yumruklarla döverek küpenin yerini sorarlar. Rinda, küpeyle bir ilgisinin olmadığını, sadece babasının sırrını öğrenmek için kuzeye geldiğini söylese de adamları buna inandıramaz. Mağaradan kaçmaya çalışırken Kedigöz'e yakalanır. Kedigöz, işkence sırasında Rinda'nın Aslem olmadığını fark ettiğini, ama bir asker olduğu için işkence ve öldürmenin işinin gereği olduğunu söyler. Kedigöz, aynı şeyleri Aslem'e de yaptığını, Aslem'in dayanamayıp küpeyi verdiğini, fakat uykuda oldukları bir gece nöbetçileri öldürüp küpeyle birlikte çıplak bir şekilde kaçtığını söyler. Günlerce peşinden gittiklerini, sonunda bir uçurumun kenarında sıkıştırdıklarında Aslem'in uçurumdan atladığını ve cesedi aramalarına rağmen bulamadıklarını Rinda'ya anlatır.

Merani askerleri, Rinda'ya işkence etmeye devam ederler. Bu sırada bir baskın sonucunda Şahmaran kadınlarından yakaladıkları Anasaa'yı mağaraya getirirler. Anasaa, burada hakaretlere, tacizlere ve işkencelere maruz kalır. Bir müddet sonra Şahmaranların baskınıyla Rinda ve Anasaa mağaradan kurtulur.

Şahmaran bahçesine getirilen Rinda'nın yaralarına merhemler sürülür, yaraları iyileştirilir. Rinda, getirildiği Şahmaran bahçesini, kadınların kendi aralarında konuştuğu dili ilgiyle takip eder. Şahmaran bahçesi, dağların arasına gizlenmiş canlı yaşamın olduğu korunaklı bir yerdir. Burada savaşçı kadınları ve çocukları görür. Sonraki gün Zeyno, Wandela ve Anasaa Rinda ile sohbet ederler. Şahmaran kadınları da Rinda'nın Aslem olduğunu düşünürler. Wandela, Kara Ağaç ormanında Loriya ile buluşmaya giden grubun içinde olduğunu, kendilerinden önce Meranilerin Loriya'nın izini bulduğunu, ama Loriya'nın kaçmayı başardığını söyler. Loriya'nın Rinda'dan bahsetmesi üzerine Rinda'nın peşine düştüklerini, kan izlerini takip etmelerine rağmen, Rinda'yı bulamadıklarını anlatır. Rinda Karaağaç ormanında birlikte suya daldıkları kadının Loriya olduğunu öğrenir. Loriya, Rinda'yı Aslem olarak bilmektedir. Loriya, geçmişte Aslem'le karşılaşmış, ondan yıldızların hareketini dinlemiş, yeryüzüne düşen yıldız ışığından ve o yıldız ışığından yapılan küpelerden bahsettiğini Wandela'ya söylemiştir.

Wandela, Aslem'in hikâyesini Loriya'dan öğrendiği şekliyle aktarır: Aslem, yıldızlarla ilgili bilgisini anne ve babasından almıştır. Anne ve babası sefere çıkan askerlerle ilgili söyledikleri kehanetten dolayı askerler tarafından öldürülmüştür. Aslem, atıldığı maceraların sonunda anne ve babasını kaybetmiş, sakin bir hayat için memleketinden uzaklara gidip orada bir yaşam kurmuştur. Fakat yıldızlardaki büyük değişimleri gördükten sonra okuduğu tabletler, edindiği bilgilerin rehberliğinde kuzeye geldiğini anlatır. Aslem'e göre düşen yıldızın ışığından bir parça alan kişi, kuzeye gidip balık çağının başlamasını bekleyecek ve orada açılacak gökyüzü kapısından mutlaka geçmesi gerekecektir. Düşen yıldız ışığına yetişemeyen Aslem, arayışları sonucunda düşen yıldızın üzerinin toprakla kapatıldığını ve ışığının söndüğünü görür. Düşen yıldız toprakla kapatanın yıldız ışığından bir parça aldığını düşünerek bu kişiyi bulmaya çalışır.

Bu arayış sırasında ormanda ayı saldırısına uğrar, Meraniler tarafından kurtarılır. Yıldız ışığından bir iz bulmak amacıyla Meranilerle birlikte hareket eder. Meraniler, Şahmaran kadınlarından birini yaralı olarak ele geçirir. Loriya'nın babası olduğunu iddia eden Merani komutanı, tutsak ettikleri Şahmeran kadını sorgular. Bu sorguya tanık olan Aslem, kadının Loriya'nın küpelerinden bahsetmesi ile düşen yıldız ışığının Loriya'da olduğunu öğrenir. Bu sırada Merani komutanı, kadının küpelerden bahsetmesine bir anlam veremediğini, bunun gibi bir olayın daha önce başına geldiğini anlatır. Çıktıkları askeri bir seferde, bir karı kocayı öldürmeden önce kadının sarı atların peşindeki adam seni bulacak demesi komutana ilginç gelmiştir. Bu sözü hala merak ettiğini söyler. Bu konuşmadan sonra Aslem, Merani komutanının öldürdüğü karı kocanın kendi anne babası olduğunu anlar. Ani bir hareketle komutanın göğsüne bıçağını indirir ve onu yere serer. Aslem, kendisine iylik yapan adamı öldürmenin ağırlığını hisseder. Bu olaydan sonra Loriya'yı bulup yıldızları, küpeleri ve gökyüzü kapısını anlatmaya karar verir.

Loriya'yı uzun arayıştan sonra bulur. Her şeyi anlatır. Bu görüşmenin sonunda Meranilerin baskınına uğrarlar. Loriya'nın kaçmasına yardım eder ve daha sonra onu bulmaya geleceğini söyler. Loriya, kaçtığı sırada küpelerden birini nehre düşürür. Aslem, küpeyi bulup getireceğini söyler. Aslem, bu olaydan sonra küpeyi korumak için elinden geleni yapar. Ancak Meranilerden kaçarken can vermiştir. Rinda, Şahmeran bahçesinde şahmaranların savaşçı kadınlarından olan Wandela'dan Zeyno'nun hikâyesini dinler. Şahmaranların yaşamlarına ve mücadelelerine tanıklık eder. Rinda, Şahmaran bahçesinde Sarı Nine ile tanışıp sohbet eder. Sarı Nine, Rinda'dan Loriya'yı bulmasını ve gökyüzü kapısı açıldığında Loriya'nın yanında olması gerektiğini söyler. Açılacak bu gökyüzü

kapısının yeni bir çağın başlangıcı olduğunu; kadınlara, masumlara, yoksullara yeni bir soluk vereceğini söyler. Rinda, Sarı Nine'nin Aslem ve Rinda isimlerini birleştirerek verdiği AS-Ri ismini alarak hazırlıklarını yapar, Loriya'yı aramaya ve Kuzeydeki yolculuğuna devam eder.

Rinda, açlık ve soğuktan yorgun bir halde aylarca yol gider. Kimsenin yaşamadığı Kuzeyin uzak yerlerinden geçer. Vardığı bir dağın yamacında Avadin ve iki adamının kendisini takip ettiğini fark eder. Avadin, Rinda'dan küpeyi ister. Avadin'in bu isteğine karşı Rinda, ona Zeyno'dan bahseder. Zeyno'nun babası olduğunu doğrulayan Avadin, karısı Zi ve torunu Rave'nin ölümünden Zeyno'nun haberi olmadığını söyler. Avadin, kendisinin kötülerin dünyasında merhametini kaybeden zalim bir Merani olduğunu söyler. Rinda, küpeyi ona bir şartla vereceğini söyler. Eğer hayat hikâyesini anlatırsa küpeyi verecektir. Avadin, hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Asıl adının Seydigül olduğunu söyler. Bir gün Avadin adında çocukluk arkadaşıyla karşılaştığını, sohbetleri sırasında arkadaşının ona yıldız hareketlerinden, gökyüzü kapısından, yıldız ışığından bahsettiğini söyler. Kendisinin bu olaylarla pek ilgilenmediğini söyler. Arkadaşı Avadin'e ağaca bağladıkları köpeği ve yavru köpeğin rüyasına gelmesinden bahseder. Avadin, akşam olduğunda köpeği asılı olduğu yerden aldığını ve gözlerini çıkardığını, ona eziyet çektirerek onunla oynadığını söyler. Seydigül, bu durum karşısında çok öfkelenildiğini, bu öfkeyle oturdukları yerden Avadin'i ittiğini söyler. Bu itmenin şiddetiyle kafasını çarpan Avadin'in öldüğünü ama kendisinin üzüntü duymadığını söyler. Yıllarca kendisine eziyet ederek Avadin'in ölümüne üzüntü duymaya çalışsa da bunu başaramaz ve kalbindeki iyiliği kaybettiğini düşündüğünü söyler. Bunun çözümünün de yıldız ışığında olduğunu, gökyüzü kapısına gittiğinde yine iyi bir insan olacağını düşündüğünü söyler. Bu amacına ulaşmak için Meranilerle iş birliği yapıp küpelerin peşine düştüğünü anlatır. Küpeyi avucuna alıp gösterir. Küpeyi ona vereceği sırada büyük bir gürültüyle dağdan kopan çığ, hepsini içine alır.

Rinda, karın altından çıkar, uzun süre Seydigül'ü arar ama bulamaz. Yoluna devam eder. Denk geldiği dişi bir geyiği takip eder. Kuzeyin sonundaki denize ulaşır. Orada Loriya'yı görür. Küpeyi Loriya'ya verir. Loriya, küpeyi Rinda'nın kulağına takar ve onun elinden tutar. Birdenbire sonsuz bir ışık patlar.

2.1.2. Mekân

Mekân; insanın barındığı, hayat sürdüğü her yerdir. Kurmaca metinlerin yapı unsurlarından biri olan mekân; hikâyenin geçtiği yer, olayların yaşandığı çevredir. “İnsan, mekâna ait çizgide ev, iş, eğlenme gibi fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını giderir” (Şengül, 2010: 528). İnsan, yaşadığı mekânın penceresinden hayata bakar ve hayatı durduğu yerden anlamlandırmaya çalışır. Bir anlatıda mekânın belirlenip anlamlandırılması hikâyedeki diğer unsurların anlaşılması açısından önemlidir. Anlatının iletisini, kişilerini ve hikâyenin atmosferini, mekân kullanımından anlarız. Mekân unsuru, bu yönüyle işlevsel bir özellik sergiler. (Tekin, 2018: 137). Bu anlamlandırma çalışması beraberinde mekânın farklı boyutlarda ele alınmasını sağlamıştır. Anlatı sisteminde mekân, çevresel ve algısal mekân olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirilir.

Çevresel mekân, üzerinde olayların gelip geçtiği, insan derinliğini işlemeyen, coğrafi bir yerdir. Çevresel mekân, kişi ve olayları derinden etkilemez. Olay örgüsünün verildiği bir zemin işlevi üstlenen bu mekân türü, coğrafi niteliğin ötesine geçmez. Algısal mekân ise, insan derinliğini yansıtan, bir anlam olarak kişiyi yönlendiren bir unsur olarak görünür. Algısal mekân, topografik bir yerden öte kişi-yer ilişkisinin kurulduğu, kişinin iç dünyasını yansıtan, anlam veren, içinde dünü barındıran bir yerdir (Korkmaz & Şahin, 2017: 13).

Mekân, bireyin yüklediği anlam itibarıyla hayat bulan bir alandır. Bu alan, yaşama yön vermesi bakımından dikkate değerdir. Mekân, bazen bir anının, bazen gelecek tasavvurunun, bazen toplumsal hafızanın, bazen varlığın sorgulandığı bir değer olarak karşımıza çıkar. Mekânın, anlam kazanması bireyin algısıyla ilgilidir. İnsan; hayatı, yaşadığı yerle kurduğu bağ neticesinde anlamlandırır. Bu bağ, ait olma duygusudur. “Aidiyet duygusu, yere ve mekâna bağlılık; yer, mekân, zaman, yaşantı, anılar, aktiviteler, sosyal ilişkiler, psiko-sosyal gereksinimler, kimlik, simge ve semboller gibi bileşenler ve bütünde bireyin çevresine karşı geliştirdiği algı ile ilişkili olarak gelişmektedir”(Solak, 2017: 21). İnsan, kültürel aktarımların sayesinde yaşadığı alana anlamlar yükler. Nasıl ki bir ibadethane dini değerleri, bir terminal yolculuğu anımsatıyorsa yıllarca üzerinde halk ve iktidar çatışmasının yaşandığı bir yer de politik değer kazanır. Bu durum insanın mekânla arasında duygusal bir bağ kurmasını sağlar. Kurulan duygusal bağ beraberinde aidiyet hissini de getirir. Birey artık duygusal bağ kurduğu mekânın bir parçası haline gelir.

Burhan Sönmez'in romanlarında seçilen mekânlar, kahramanların aidiyetlerini belirginleştirir. Onun roman kahramanları, üzerinde durdukları yerin şeklini alır ve o yerin geçmişi ile bağ kurmaya çalışırlar.

Kuzey romanının ilk bölümüne isim olan “Canbegi köyü” kurgunun başlangıç noktası olarak verilir. Bölüm, Aslem'in cesedini bulan çobanların sürüleri ile geçtikleri yerin tasviri yapılarak başlar. Yapılan tasvir, karamsar bir tablo çizerken aynı zamanda oluşacak olumsuzlukların da habercisidir.

“Erkenden kalkan çobanlar köye doğru gidiyorlardı. Kırağı altındaki otlar adım attıkça eziliyor. Sürünün üzerinde bir buhar örtüsü yayılıyordu. İnce bir sisle kuşatılmış dik kayaların uzağından geçiyorlardı(...) köpekler havlayarak yamaca, yamacın ardındaki uçurumun kıyısına doğru koştu. Onları çeken çağrı çobanları da çekti. Kıyıya ulaşıp aşağı baktıklarında cansız yatan bedeni gördüler”(Sönmez, 2018a: 9-10).

Roman kahramanı Rinda'nın doğup büyüdüğü Canbegi köyü Aslem'in aile olduğu yerdir. Canbegi isminin nerden geldiği ile ilgili şu ifadeler geçer: *“Köyümüz ovadaki Canbegi Nehri'nin kıyısında olduğu için bu adı almış ya da tersi köyümüzü kuranlar bu ovaya geldiğinde nehre kendi adlarını vermişler. Yaşlılar bu konuda farklı hikâyeler anlatıyor”* (Sönmez, 2018a: 69). Bu ifadelerden hareketle Canbegi köyünün nehrin kıyısında kurulan bir ova köyü olduğu anlaşılmaktadır.

Canbegi köyünün içinde barındırdığı mekânlar köylünün yaşam ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlardan ilki avcılığın hayatın olağan akışı içinde olduğunu gösteren ifadelerdir: *“Köylüler güneşin düştüğü ufka, uzun vadiye giden diğer atlıların yoluna döndüler. Rinda'nın güz mevsiminde avlandığı yerlerden biriydi bu vadi”* (Sönmez, 2018a: 13).

Köyün inanç yapısını yansıtan ifadeler mekânlarla birlikte yansıtılmaktadır. *“Aslem'in ruhuydu. Yeni bir beden arayan ruh, kendisine Ay'ı seçmiştir. Aslem böylece yeni bir hayata başladığına göre artık yas değil neşe vardı”* (Sönmez, 2018a: 21). Reenkarnasyon inancını işaret eden bu ifadelerden sonra ruhun bedeni terk etmesi üzerine beden ayin eşliğinde yakılacağı yere götürülür. *“Cesedi köyün güneyinde yer alan yüksek bir tepedeki üç kayanın üstüne yadıkları uzun dallara yatırmışlardı”* (Sönmez, 2018a: 24).

Romanın 2. bölümünde Rinda'nın Kuzey yolculuğu onu bir ormana ulaştırır. Bu orman Kara Ağaç ormanı olarak adlandırılır. Bu yer, yeşil pelerinli kız olarak bildiği

Lorya ile ilk karşılaştıkları mekândır. “Kara gövdeli ağaçlarla dolu bir ormana ulaştı. Bahar çiçekleri erken açmış... Su kıyısındaki nane kokusu yarpuzlara karışmış Rinda suya eğilmeden önce karşı kıyıya baktı... Kızın yeşil pelerini dizlerine kadar iniyordu... Kız giysisini çıkarmadan suya atladı...” (Sönmez, 2018a: 96-97).

Yeşil pelerinli kızın peşinde olan Meraniler, burada Loria ve Rinda’ya saldırır. Rinda okla vurulur ve Lorya ormanın içlerine doğru kaçır. Rinda atı Belek’in sırtında kendinden geçmiş bir halde yol gittiğinin farkında olmadan kendini Glut’un evinde bulur. Glut’un evi daha önce Aslem’in misafir olduğu mekânlardan biridir. Bu mekân şu şekilde tasvir edilir; “kırların kuytu köşesindeki tek odalı evinde yalnız yaşayan Glut beklenmedik bir konuk ağırlamayalı çok zaman olmuştu Gerçi yalnız sayılmazdı yan tarafındaki küçük ahırda bir atı ona süt veren iki ineği vardı” (Sönmez, 2018a: 57). Glut, Rinda’nın yarasını, yaptığı ilaçlarla iyileştirir. Sonraki günlerde Tawo ve Mame ile bu mekânda tanışır.

Rinda yolculuğuna devam eder. Vardı ormanın yine aynı orman olduğu anlatıcı tarafından şu şekilde ifade edilir:

“Glut’un evinden ayrıldıktan uzun zaman sonra Rinda bir göl kıyısına vardığında nane kokusu yarpuzlara karışıyor (...) otlarla küçük çiçekler dikkat çekiyor, kertenkele oyunları göze batıyordu (...) yine dedim çünkü buraları biliyorum. Ama alıştım artık bir rüyanın içinde bile aynı yerleri tekrar tekrar görebiliyoruz” (Sönmez, 2018a: 103).

Rinda, ormanda Ose (Aşer’o) Kör Çerçi ve kendine bir ad arayan adam (Yaren) ile karşılaşır onların hikâyelerini dinler ve birlikte Safali’ye yolculuk ederler.

Safali, kuzeyde bulunan bir vaha olarak tasvir edilir. “Güneş ortalığı yakmaya başlamıştı. Uzaktan Safali kentini gördüler. İndikleri vadinin etrafındaki tepeler ağaçlarla çeviliydi, sadece ortadaki en yüksek tepede evler, kuleler, kubbeler yükseliyordu. Gökyüzüne işlenmiş bir resim gibiydi kent. Mavi, kırmızı, yeşil camlardan yansıyan güneş elvan elvan aşağıdaki pınara düşüyordu” (Sönmez, 2018a: 127). Safali kuzeyin korkulu havasının aksine dingin ve idealize edilmiş bir mekân tasvir edilir. Meydanları, heykelleri ve sultan tarafından düzenlenen sohbetler kenti tarif eden unsurlardır. “Bir meydandaki havuzun içinde yükselen heykellerin önünde durdu. Mermerden yapılmış kızların yüzü pürüzsüzce oyulmuş sıçrayan sularla parlıyordu.” (Sönmez, 2018a: 129). Roman kurgusu içinde yer alan savaşların, saldırıların, ölümlerin aksine Safali, halkın üzerindeki vergilerin kaldırıldığı, ordunun varlığına son verildiği,

silahların kendini koruması için halka dağıtıldığı, barışın, refahın hüküm sürdüğü bir kenttir.

Rinda'nın Meraniler tarafından kaçırılıp işkence edildiği mekân, Kara Kurt'un Mağarası olarak adlandırılmaktadır. Mağara, roman kahramanı Rinda'nın gözünden şu şekilde tasvir edilir: *“Nerede olduğumu ancak gözlerimi açınca anlıyorum. Gün doğmuş mağaranın içi aydınlık. İlk defa etrafı görebiliyorum. Sandığımdan daha genişmiş burası, tavanı yüksek (...) mağaranın arka tarafına göz atıyorum. Tahmin ettiğim gibi daralıyor. Aşağı doğru bir tünel kıvrılıyor (...) mağaranın arka tarafına ilerledikçe rutubet kokusu artıyor”* (Sönmez, 2018a: 201). Mekânlar, kahramanın içinde bulunduğu durumu yansıtması bakımından önemlidir. Rinda, acının yeri olan bu mekândan bir an önce kurtulmak ister. *“Çıgıllıkların günlerdir kan gibi aktığı, kanın su gibi boşaldığı mağaradan kaçıyorum (...) karanlığın zulmünü unutacağım. Acı ile çaresizlik artık kuzey kadar uzak olacak benden”* (Sönmez, 2018a: 202). Mekânın kahramanda yarattığı ruh hâl, gerçek hayatta da gözlemlenen bir durumdur. Olumsuzlukların yaşandığı yerler, sadece bir yer olmaktan çıkarak bir imge halini de alabilmektedir. Mağara da ulaşılması zor ve karanlık bir yer imgesi ile karşımıza çıkar. Kahraman, acı veren bu yerden bir an önce kurtulmak isterken zihninde oluşan bu imgeyi de orada bırakmak ister.

Rinda'nın Şahmaranlar tarafından kurtarılıp getirildiği Şahmaran Bahçesi; kadınların, çocukların, güçsüzlerin yaşadığı korunaklı bir yer olarak tasvir edilir. *“Konağın kapısında dikilip etrafa bakınca, dört yanı saran kayaları, konağın üstünde yükselen dağı, evleri, sebzelikleri, keçileri, ördekleri, su arklarını, kimi uzun kimi kısa boylu, silahlı, silahsız kadınları, koşuşturan çocukları, toz içindeki köpekleri gördü, atların kişnemesini inekleri, bir çekicinin öerste yankılanan sesini duydu. Yol boyunca anlatılanlardan burayı dağların arasına gizlenmiş küçük bir avlu, uzaktan görünmeyen bir kamp alanı olarak hayal etmiş ama farklı bir yere geldiğini dün karanlıkta sezmişti. Safali gibi bir kent değildi, güzelliğini yansıtacak kulelerin, kubbelerin, yerine görünmemeye çalışan duvarları, seslerin dışarı çıkmasını engelleyen kayalar vardı”* (Sönmez, 2018a: 238).

Kadınların kurduğu bu yaşam alanı, dış dünyanın saldırılarına karşı inşa edilmiştir. Gizli bir mekân olan bahçe aynı zamanda yaşamın canlı aktığı, kendine yetebilen bir yerdir. Kadınlar tarafından bir yaşam alanına dönüştürülen bu bahçe, yazar tarafından okuyucuya iletilmek istenen ‘farklı bir dünya mümkün’ mesajı olarak

okunabilmektedir. Roman kahramanı Rinda'nın izlenimlerinden onun buraya hayranlık içinde baktığı anlaşılmaktadır.

Avadin, bir dağın yamacında yoluna devam eden Rinda'nın izini bulur. Çığ düşme riski yüksek bu yerde birbirlerine uzak durarak konuşurlar. Bir ara çığ gelir. Avadin ve iki adamı karların altında kalarak can verir. Rinda, vardığı düzlükte geyik izlerini bulur. Bu izleri takip ederek Gökyüzü kapısının açılacağı deniz kıyısında Loriya'yi görür. Bu yer karların bittiği yıldızların denizdeki ışıklarının tasvir edildiği romanın bitiş mekânıdır. Bu mekân, romanın güzel sonla bitmesinin yanında, oluşturulan olağanüstü havayı yansıtması bakımından dikkat çekmektedir. “*Biraz ileride karlar bitiyor, yıldız dolu bir deniz başlıyordu*” (Sönmez, 2018a: 307). Mekânın olağanüstü tasviri, okuyucuyu yaratılan atmosferin içine çekmektedir. Romanın son bulduğu bu mekân, aynı zamanda okuyucuya ‘gerisini sen getir’ tarzında olay akışının noktalandığı görülmektedir. Gökyüzü kapısı açıldı ve roman bitti, ama sonrası yaratılan mistik hava nedeniyle okuyucuda merak uyandırmaktadır. Yazar bu merakı gidermek yerine yorumu okuyucuya bırakmıştır. “*Ortalık, kaybolduğu bir ormanın ağaçları gibi yaprak yaprak ışık doluydu. İnsanın aklını başından alacak kadar sınırsız, ürkütecek kadar yakındır*” (Sönmez, 2018a: 307). Loriya, ikinci küpeyi Rinda'nın kulağına takar ve elinden tutar. Beklenen Gökyüzü kapısı, Yeni Çağ'ın başlangıcı, Balık Takımyıldızı'nın zamanı bu deniz kıyısında sonsuz bir ışık patlamasıyla gerçekleşir. Deniz kıyısı olarak seçilen mekân, sonsuzluğu simgelerken aynı zamanda kahramanların hedefine ulaştığı ve karada yaşananların son bulduğu yer halini almıştır.

2.1.3. Zaman

Romanda anlatılan olayların olup bittiği, meydana geldiği nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan kavramdır. Nesnel zaman, takvime bağlı olan gerçek zamandır. Vaka zamanı, olayların geçtiği zaman dilimini ifade ederken anlatma zamanı, romanda geçen olayların öğrenilip aktarıldığı yani romanın yazıldığı zaman dilimidir (Çetin, 2019: 128-133). Burhan Sönmez'in romanlarında, vaka zamanı kimi yerlerde nesnel zamanla kesişir. Böylelikle vakanın meydana geldiği zaman öğrenilmektedir. Modern anlatıyı geleneksel (masal, destan) anlatıdan ayıran önemli bir unsur olan zaman, geleneksel anlatılarda kalıplarla hatırlatılır. Bu anlatılarda önemli olan serüvendir. Ferhat'ın dağı ne kadar sürede deldiği önemli değildir. Önemli olan dağı delmesidir (Tekin, 2019: 118). Öyleki masal gibi anlatılarda zaman belirsiz ve önemsizdir. Burhan Sönmez'in, *Kuzey* adlı romanında zaman, bir masalın zamanı gibi görünür.

Kuzey romanında vaka zamanı, anlatma zamanına paralel olarak ilerlemektedir. Vaka zamanı, Aslem'in köyden ayrılışı ve yirmi yıl sonra ölü bedeninin köyün yakınlarında bulunması ile başlar (Sönmez, 2018a: 10).

Rinda'nın Kuzey yolculuğunun ne zaman başladığı ve ne kadar sürdüğü konusunda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bazı diyaloglarda kullanılan zaman kavramları bu konuda fikir vermektedir. Safalı'ye gelişleri "Birinci Gece ve İkinci Gece" başlığı altında verilen olaylar iki günü kapsamaktadır. Mağarada Rinda'nın işkence sırasında zamanla ilgili "kaç gün oldu bilmiyorum. İki hafta mı?" (Sönmez, 2018a: 172) şeklindeki ifadesi, mağarada geçirdiği zamanı işaret etmektedir. Şahmaranlar tarafından kurtarılması dört günlük bir yolculuktan sonra Şahmaran Bahçesine varmaları, Rinda'nın burada birkaç gün kaldığını eserde geçen diyaloglardan anlaşılmaktadır. "Senin ateşin var (...) Evet, iki gündür bir gelip bir gidiyor" (Sönme, 2018a: 229) ifadesinde olduğu gibi hastalığın periyodik evresini aktarmak için zaman kavramına başvurulmuştur.

Eserde zaman, günlerin yanı sıra mevsim ifadeleri üzerinden de aktarılmaktadır. "*Babamı hiç görmedim. Ben daha bebekken, Kuzey'e gitmek için ayrılmış, ama geçen sonbaharda Köye dönerken öldü. Ben de başına neler geldiğini öğrenebilmek için Kuzey yoluna çıktım*" (Sönmez, 2018a: 67). Rinda'nın Glut ile konuşmalarından alınan bu bölümde "geçen sonbahar" sözü kahramanın köyden ayrılışı üzerinden geçen zamanı ifade etmektedir. Rinda'nın Kuzey yolculuğu bir yılı bulmuştur.

Eserin masalsı anlatımı bazı bölümlerde zaman kavramını da etkilemiştir. Masallara özgü zaman belirsizliği şu ifadeyle kendini gösterir. "*Glut'un evinden ayrıldıktan uzun zaman sonra Rinda bir göl kıyısına vardığında...*" (Sönmez, 2018a: 103). Romanın kurgulandığı masal tarzı zamanı önemsizleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rinda'nın yolculuk sırasında karşılaştığı insanlarla konuşması ve babasını tanıyan kişilerden onu dinlemesi, geçmişe uzanan zamanı gösterir. Zamanda geriye dönüşlerin yaşanması eserin zamanını genişletmiştir. "*Bir gece ormanda uyuyan Loriya biraz ileride birinin ateş yaktığını görünce bıçağına uzanmış, ama adamın dostane sesiyle sakinleşmişti. Adının Aslem olduğunu söylemişti*" (Sönmez, 2018a: 244). Loriya ve Aslem'in tanışmalarının anlatıldığı bu bölümde geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Aslem'in cenazesine katılan Şe-ga, Aslem'in yıldızlara olan merakı ve gidişinin nedenini aktarırken geçmişe gider. "*Kuzey'e gitmeden önce bir süre önce*

gökyüzüyle ilgilenmeye başladı. Bir akşam nasıl bulduysa kaldığım mağaraya geldi. Yıldız hesaplarının yer aldığı tabletleri incelemek, üzerinde çalışmak istediğini söyledi (Sönmez, 2018a: 39). Roman kahramanı Rinda'nın karşılattığı kişiler kendi hayatlarını aktarırken geriye dönüşler kaçınılmaz bir durum olarak okuyucuyu karşılamaktadır.

Romanda vaka zamanı ile anlatma zamanı paralel bir şekilde ilerlemiştir. Anlatı, rüyasında beyaz bir tilki olduğunu gören yazar anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. “*Eğer herkes, buradaki her nesne benim rüyamla var olup onunla yok olacaksa zaman bana bağlı demektir. Ben varlığın anlamı, zamanın kendisiyim*” (Sönmez, 2018a: 125). Beyaz Tilki'nin eserdeki varlığı ve eseri aktarması hem olaylara tanık olduğunu hem de tanık olduğu olayları aynı anda aktardığını göstermektedir. Postmodern anlatının özelliklerinden olan hikâye içinde hikâye anlatma, eserin yazılış hikâyesini anlatma, üstkurmaca yöntemin kullanıldığını göstermektedir.

2.1.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatıcı, yazarın hikâyeyi anlattığı, yazar ve okuyucu arasında bulunan bir ara şahıstır. Anlatıcı ya romanda geçen hikâyenin kişilerinden biridir ya da hikâyede yer almayıp olayların dışında kalmış olayları dışarıdan izleyendir. Üçüncü kişi anlatıcı olarak ifade edilen gözlemci anlatıcı, üç başlıkta incelenir. Her şeye vakıf olan, her şeyi bilen hâkim (ilahi) anlatıcı; olayların akışına müdahale etmeyen, değiştirici role sahip olmayan nesnel tutumlu gözlemci anlatıcı; roman kişinin bedenine girip onun diliyle konuşan öznel tutumlu gözlemci anlatıcı. Kişinin başından geçen, bizzat yaşadıklarını kendisinin anlatması kahraman anlatıcı; roman kişilerinin kendi hikâyelerini kendilerinin anlatması çoğul anlatıcı olarak tarif edilir (Çetin, 2019: 105-115). Burhan Sönmez'in *Kuzey, Taş ve Gölge* romanlarında tanrısal anlatıcının yanında kahraman anlatıcıya da yer verilmiştir. *Masumlar* ve *Labirent* romanlarında ise kahraman anlatıcının hâkimiyeti söz konusudur. *İstanbul İstanbul* adlı eserinde ise kişilere kendi hikâyeleri anlattırılarak çoğul anlatıcı yolu tercih edilmiştir.

Bakış açısı, olay, çevre ve kişilere hangi açıdan bakıldığını ifade eden kavramdır. (Tekin, 2019: 51). Romanda olayların kim tarafından hangi açıdan okuyucuya aktarıldığını ifade eden bakış açısı, Burhan Sönmez'in romanlarının genel olarak kahraman anlatıcının bakış açısı ve tanrısal bakış açısı ile yansıtılmıştır.

Kuzey romanında olaylar hâkim anlatıcı tarafından aktarılır. İlahi bakış açısının hâkim olduğu romanda, başkahraman Rinda'nın Kuzey yolculuğu, kişilerin iç dünyaları,

yaşamları, geçmiş ve gelecekle ilgili tasavvurları aktarılır. “*Rinda özellikle ava çıkıp günlerce kırdan kaldığı zamanlar, kendini yalnızca dağların, nehirlerin, göklerin bir parçası olarak görüyordu.*” (Sönmez, 2018a: 14-15). Kahramanın iç dünyasında olup bitenlerin okuyucu tarafından bilinmesi, anlatıcının her şeyi bilen, gören konumunu işaret etmektedir. *Kuzey* romanı, anlatıcı tipinin seçiminde yapılan tercihle de masal tekniğinin hakimiyeti göze çarpmaktadır.

Romanda üçüncü tekil anlatıcı ve ilahi bakış açısı hâkim olmakla birlikte romanın bazı bölümlerinde özne anlatıcı devreye girer. “*Sürahiye sol elime alıp bardağı dolduruyor. Cam bardak kocaman. Kana kana içiyorum. Dudaklarım gerçekten acıyor*” (Sönmez, 2018a: 183). Romanın bu yapısı her kişinin kendi hikâyesini anlatmasını sağlamakla birlikte birden fazla anlatıcının varlığı olarak ifade edilen çoğul anlatıcıyı örneklemektedir.

Bazı durum ve olaylar gözlemci, bazıları da özne anlatıcıyla aktarılabilir. Dolayısıyla romanı bazen tek bir anlatıcı tipiyle anlatmak yetersiz kalabilir (Tekin, 2019: 116). Bu durumda birden fazla anlatıcının devreye girmesi vakanın aktarımını daha canlı kılmaktadır.

Romanda anlatma ve gösterme teknikleri bir arada kullanılmıştır. Şahıslar arasındaki konuşmalar, diyaloglar şeklinde tırnak içinde gösterilmiştir.

“*Mame'nin verdiği pantolonu, kolsuz gömleği odanın bir köşesinde giydi. Çizmeleri ayağına geçirdi.*”

“*Tam bana göreymiş*” dedi.

“*Glut yaptı onları*” (Sönmez, 2018a: 81).

Romanda yer yer iç monolog tekniği de kullanılmıştır. Başkahraman Rinda'nın iç dünyası bu şekilde okuyucuya gösterilmiştir. “*Bunları ben mi söyledim? Safali kardeşlerinin birinden işitmiş olmalıyım*” (Sönmez, 2018a: 193).

Postmodern anlatının en önemli özelliklerinden biri olan üstkurmaca, romanda bahsedilen olay, zaman, mekân ve kişilerin nasıl meydana geldiğinin hikâyesidir. Böylece yazar, roman anlatıcısına da bir anlatıcıdan bahsettirir (Bayrak ve Yaprak, 2012: 54). Hâkim konumda bulunan, rüyasında kendisini beyaz bir tilki olarak gören ve bütün yaşananların rüyasından ibaret olduğunu aktaran bir anlatıcı karşımıza çıkar. “*Evet, şimdi benden söz edecek. Herkesi tanıyan, görünen her nesneyi bilen ben, nihayet biliniyor*

olacağı” (Sönmez, 2018a: 115). Anlatıcı tarafından başka bir anlatıcının varlığından haber verilmiş ve kendisinden bahsettirilmiştir.

2.1.5. Kişiler Kadrosu

Olayların canlı, hareketli bir şekilde izlenebilmesi için olaylara yön veren, onların oluşmasına neden olan romanın başlıca unsurudur. Kişi kadrosu genellikle insanlardan oluşur. Bununla birlikte insan dışı varlıkların da modern romanlarda kişi olarak görev aldığı görülmektedir. Roman kişilerinin anlaşılmasında onların duygu, düşünce ve fiilleri esas alınmakla birlikte kişinin yaşadığı çevre, geçişi ve sosyo-ekonomik koşulları da kişiyi tanıma konusunda yardımcı olmaktadır (Çetin, 2019: 144-145). Burhan Sönmez’in romanlarında yer alan kişiler, genellikle çevrenin koşullarına göre şekillenirler. *Kuzey* romanında kişi olarak seçilen insan dışı varlık ise “Beyaz Tilki”dir. Diğer romanlarının kadrosu insan kişilerinden oluşmaktadır.

Rinda: Romanın başkişisidir. Romanda; uzun saçlı, koyu tenli bir erkek olarak tasvir edilir (Sönmez, 2018a: 13). Rinda, babası Aslem’e olan benzerliğiyle dikkat çeker. “*Rinda’nın kısa sakalının altındaki yüz ile Aslem’in yüzü aynı oymacının elinden çıkmıştı*” (Sönmez, 2018a: 80). Rinda, cesareti ve avcılıktaki kabiliyeti ile bilinir. İyi bir avcıdır.

Rinda, uzun yıllar baba özlemi çekerek yaşamış ve bu durumu farklı yollarla bastırmaya çalışmıştır. “*Yılların içinden geçtikçe boş kalan yanını kendi başına doldurması gerektiğini anlayarak babasını beklemek yerine onu var olmayan (...) biri olarak hissetmeye başladı*” (Sönmez, 2018a: 14). Babası Aslem’in ölü bedeninin köye getirilmesiyle bu özlem son bulur. Rinda, babasının ölümü ardındaki sırrı öğrenmek amacıyla Kuzey yolculuğuna çıkar. Yolculuk sırasında tanıdığı kişiler ve yaşadığı olaylar, Rinda’ya babasının yaşamını, amacını ve ölümü ardındaki sırrı gösterir. Babasının yarım kalan görevini üstlenir. Şahmaranlarla tanışır. Şahmaranların lideri konumundaki Sarı Nine tarafından Aslem ve Rinda isimlerinin birleşimi olan Asri ismini alır. Kuzey yolculuğu sırasında yaşadıkları Aslem olduğunun iddia edilmesi sonucunda babasıyla ilgi duyguları değişir ve babasıyla bütünleşen bir ruh haline girer. “*Babasına yardım eden oğul, oğlumu özleyen babaydım. Ölümü ikisinden de uzak tutuyordum*” (Sönmez, 2018a: 275). Loriya’nın kaybettiği küpeyi ona ulaştırır. Onu Meranilerden korur. Loriya’nın gökyüzü kapısına ulaşmasına yardım eder. Babasının yarım kalan işini tamamlayarak hedeflerine ulaşır.

Aslem: Rinda'nın babasıdır. Romanda fiziksel özelliği, oğlu Rinda üzerinden verilmektedir. Rinda, babasının kopyası olarak verilir. “ *Rinda'nın kısa sakalının altındaki yüz ile Aslem'in yüzü aynı oymacının elinden çıkmıştı.*”(Sönmez, 2018a:80). Genç yaşta yabancı diyarları görmek ve hikâyesiyle büyüdüğü sarı atların yurdunu bulmak ümidiyle farklı coğrafyaları gezmiş biridir. Anne ve babasından yıldız hareketlerinin anlamını öğrenmiş, gökyüzünün hareketlerini anlamlandırmıştır. Türlü maceraların sonunda yurduna döndüğünde anne ve babasının sefere çıkan askerler tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Bir daha yurduna dönmemiştir. Geldiği Canbegi Köyünde Yumati ile evlenmiş, kendisine yeni bir yuva kurmuştur. “*Bu köye genç yaşta gelen bir yabancıydı, Yumati'yi sevmiş, burada kalmıştı. Cesareti kısa sürede ova köyelerine kadar yayılmış iyi bir avcıydı*” (Sönmez, 2018a: 12). Aslem yıldız hareketlerini takip etmeye başlamış ve açılacak gökyüzü kapısını, düşen yıldız ışığını aramak için Kuzey'e gitmiştir. Yıldız ışığını taşıyan Loriya'yi bulur. Ona yardım eder. Meranilerden kaçarken ölür.

Loriya: Yıldız ışığından yapılan küpelerin sahibidir. Yaşlı Oduncu'nun kızıdır. Şahmaranlar arasında önemli bir yere sahiptir. Savaşçı Şahmaranların önemli ismi olan Loriya, Meranilerin ele geçirmek istediği şahıstır. Rinda'nın yardımıyla yıldız ışığından yapılan küpeleri bulur ve Gökyüzü kapısına ulaşır.

Glut: Aslem'in dostudur. Kuzey'de bir kulübede yalnız yaşayan biridir. Uyuşturucu bir madde olan yeşil tozu içmeyi sever. Yaralı halde kapısında bulunduğu Rinda'nın Aslem olduğuna inanır. Rinda'yı tedavi eder, yaralarını iyileştirir. Eserde, tuhaf davranışları olan iyi bir ev sahibi olarak belirtilir.

Şe-ga: Aslem'in Canbegi Köyünde kaldığı süre içinde arkadaşlık ettiği kişidir. Uzak dağlardaki bir mağarada yaşamakta ve köylüler tarafından olağanüstü güçlere sahip biri olduğuna inanılmaktadır. Gönlü bol, bilgisi ve dostluğu ile dikkat çeken biridir.

Mame: İkiz kardeşi Tawo ile birlikte Kuzey'de dolaşan bir gezgindir. Glut'un evinde Rinda'yı tanır. Aslem'in yıldızlarla ilgi ona söylediklerini Rinda'ya aktarır.

Tawo: İyi kaval çalan, yeşil toz yapmayı iyi bilen biri olarak aktarılır. İkizi Mame'nin iyimserliğinin tersine kuşkucu biridir.

Seydigül: Çocuk yasta arkadaşlarıyla yavru köpeğe yaptıkları eziyetten dolayı büyük bir vicdan azabı duyup aynı eziyeti kendisi üzerinde deneyerek bu azaptan kurtulmak ister. Varlığın üzerine düşünen, bilmenin peşinden giden biridir. Yıllar sonra

çocukluk arkadaşı Avadin'le karşılaşır. Ondan yıldız ışığını, gökyüzü kapısını dinler. Yavru köpeğe asıl eziyetin Avadin'in yaptığını, yıllarca vicdan azabı çekmesine onun neden olduğunu öğrenir. İstemedi Avadin'in ölümüne sebep olur. Bu ölümden vicdani bir rahatsızlık hissetmez. Bu durumdan çok rahatsız olan kişi, insan olmanın temel duygularını kaybettiği korkusuna kapılır. Bundan kurtulmak, yine iyi biri olmak ister. Bunun yolunun da gökyüzü kapısını bulmak olduğunu öğrenir. Girdiği arayış sonucunda Meranilere katılır. Avadin ismini kullanır. Aslem'in anne ve babasını katıldığı bir sefer sırasında öldürür. Rinda ve Loriya'nın peşinde, düşen çığın altında kalarak ölür.

Avadin: Seydigül'un çocukluk arkadaşıdır. Gökyüzü kapısından haberdardır. Yavru köpeğe eziyet ederek ölümüne sebep olan kişidir.

Sarı Nine: Şahmaranların lideri konumunda olan yaşlı kadındır. Beddua ederek Beyaz Tilki'nin rüyasına hapsolmasına neden olan kişidir. Rinda'ya Asri ismini verendir.

Beyaz Tilki: Rüyasında kendisini beyaz bir tilki olarak gören kişidir. Rüya olmanın verdiği rahatlıkla çeşitli yaramazlıklar yapar. Bu yaramazlıklar neticesinde Sarı Nine'nin bedduasını alır ve rüyasından uyanamaz. Romanda gerçekleşen olay ve kişilerin kendi rüyası olduğunu bilir. Anlatıcı olarak romanda yer alır. Romanda yaşanan her olaya tanıklık etmesi ona yazar anlatıcı kimliğini yükler.

Çerçi: Yanlışlıkla girdiği kartal yuvasında kartalın saldırması üzerine gözleri kör olmuştur. Kör olmanın etkisiyle rüya göremez. Başkalarının rüyalarını bir bedel karşılığında dinleyen kişidir. Safali'ye kadar Rinda ile yolculuk eder.

Aş'aro (Ose): İyi bir âlim olan karakterdir. İçine düştüğü kuşku sonucu gölgesinin öldüğünü söyler. Gölgesinin olduğu tabutu gölgeler mezarlığına götürmek amacıyla Kuzey yolculuğuna çıkar. Burada Rinda ile yolları kesişir.

Yaren: Çerçinin yanında yolculuk eden, çok okuyan biridir. Yaren olarak hitap edilse de o, kendisine bir ad aramak amacıyla yolculuk etmektedir.

Küçük Sultan: Safali'de sarayında hayata dair sohbet ortamları düzenleyen, bu ortamlarda hikâyeler anlatan sultandır. Alışagelmiş sultanların aksine ordusu olmayan, halktan vergi almayan bir sultandır. Alçakgönüllüğünü ifade etmek için Küçük Sultan ismini almıştır.

Zeyno: Şahmaran kadınlarından. Seydigül'ün kızıdır. Annesi ve kızı Zi'nin Meranilerin bir baskını sonucu öldüklerinden habersizdir.

Wandela: Şahmaranların önemli savaşçı kadınlarından. Meranilerin elinde işkence sonucu yaralanan Rinda'nın yaralarını tedavi eder. Loriya ve Aslem'in karşılaşmalarını Rinda'ya anlatan kişidir.

Anasaa: Rinda'ya işkence eden Merani ekibine esir düşer. İşkence görür, cinsel tacize uğrar. Şahmaranların mağaraya baskını sonucu Rinda ile birlikte kurtulurlar.

Yaşlı Oduncu: Eski Merani savaşçısı olarak bilinir. Meranilerden kopup kendisine yeni bir yol çizen kişidir. İnsanlardan uzak yerlerde, uğraştığı işle isimlendirilmiştir. Esir edilen düşman kadınlarına yapılan kötülüğü görüp onları kurtarmıştır, böylece Şahmaranların doğmasına yardımcı olmuştur. Yaşlı oduncu olarak anılmaya başlamıştır. Loriya'nın babası olarak bilinir. Yeryüzüne düşen yıldız ışığından küpe yapıp Loriya'ya veren kişidir. Meraniler tarafından öldürülmüştür.

Kedi Göz: Merani askerlerindedir. “ *Ay ışığı incecik gelip yüzüne vurduğunda, gözlerinin bir kedininki gibi parladığını gördüm.*”(Sönmez, 2018a:180). Gözlerinin kendi gözlerine benzerliğinden dolayı bu isimle anılmıştır. Rinda'ya işkence edenlerin başında gelir. Aynı şekilde Aslem'e de işkence etmiştir. Eylemleri sorgulamayı bırakan, kendini sadece emirleri uygulayan bir asker olarak tanımlar.

Sayloka: Rinda'nın köyden yakın arkadaşıdır. Birlikte ava çıktıkları kişidir.

Yumati: Aslem'in Canbegi köyünü gelip evlendiği kadındır. Rinda'nın annesidir.

Adve-ser: Rinda'nın kız kardeşidir.

Burhan Sönmez, *Kuzey* romanının kişilerine seçtiği isimler dikkat çekmektedir. Türkçe dışındaki dillerin etkisi ile birçok ismi meydana getirmiştir. Bu dillerin başında yazarın ana dili olan Kürtçe gelmektedir. Rinda (iyi, güzel), Loriya(lori: yavru), Belek (alaca), Ose (Osman'ın Kürtçe kısaltılmış telaffuzu) gibi isimlerin Kürtçe kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında kişilerin fiziki özelliği ya da takındığı tutum da lakap anlamında isimler olmuştur: Kör Çerçi, Kedi Göz, Küçük Sultan gibi.

Kuzey romanı masal anlatı türünün özelliklerini 'kişilere verilen isimlerle' de taşımaktadır. Kafiye oluşturmak adına yapılan bu tercih, okuyucunun dikkatini çekmektedir. Uydurulan bu kafiyeli isimler, romanın gerçek olmayan mekânı ve zamanıyla paralellik gösterir. Olağanüstü bir olayın kişileri günlük hayatta karşılaşılan isimlerden seçilemeyeceği düşüncesini ortaya koymaktadır.

2.1.6. Dil ve Üslup

Roman dili, sanatkârca bir görüşle kendine özgü bir şekilde, kişisel tasarrufuyla ortaya koyduğu dildir. Dili kullanım tarzı, yazarın üslubu olarak adlandırılır. Üslup, Romancı, romanını nasıl anlatmaktadır? Sorusunun cevabı olarak karşımıza çıkar (Çetin, 2019: 258-272). Yazarın dilin olanaklarına hâkimiyetini gösteren dil ve üslup, Burhan Sönmez'in romalarında bir mozaîği andırır. Bazen masal dilinin olanaklarını kullanır bazen modern insanın yalnızlık çeken dili bazen de bir halk türkülerinin tınısını duyarız.

Kuzey romanında başkahraman Rinda'nın babasının ölümünün ardındaki soruları cevaplamak adına çıktığı olağanüstü Kuzey yolculuğu anlatılır.

Roman, kullanılan dil bakımından sade ve anlaşılır özellikler gösterir. Romanın Safali bölümünde Yüreği Güzel Kardeşlerin deneyim ve izlenimlerini paylaştıkları sohbet ortamında mecazi üslup ağırlık kazanır. Dile, edebi ve sanatsal bir hava veren gündelik konuşma biçiminden farklı bir dil kullanımı olan mecazi üslup, metine şiirsel bir hava verir (Çetin, 2019: 285). Bu üslup, ortamdaki havanın aktarımı ve okuyucunun dikkatini çekmesi bakımından önemlidir. Safali'de gerçekleşen sohbet ortamı aynı zamanda hayatın anlamı konularındaki konuşmalar üslubun öğreticilik yönünü de gösterir. Seydigül, “aşk, bedenimizde mi yoksa ruhumuza mı aittir?” diye sorduğu soru ve “bedenimiz bize korku gibi, arzu ya da aşk gibi dünyevi duygular yükler” (Sönmez, 2018a: 143) buna örnektir.

Genel anlamda romanın dili anlaşılır ve açıktır. Deyim ve ikilemelerin kullanıldığı görülmektedir. Argo ve küfür sözcüklerine yer verilmemiştir. Yabancı sözcüklerin kullanımına ve yazarın oluşturduğu uydurma kelimelere yer verilmiştir. Özellikle kişilerin isimlerinde, hem yabancı hem de uydurma özellikler dikkat çekmektedir.

Rinda, Kürtçe bir kelimedir. Güzel, iyi anlamına gelmektedir.

Kefkani, bir çeşit sapan anlamında Kürtçe bir kelimedir.

Şahmaranlar'ın konuştuğu dil ve metinde yer alan “Seli do-yâni” kelimesi de yazar tarafından uydurulmuştur.

Uydurulan diğer bir isim ise Aslem ve Rinda isimlerinin birleşiminden meydana gelen Asri ismidir. Bu durum yazarın birçok ismi yabancı dillerden aldığı ya da kendi hayal dünyasında ürettiği sonucunu açığa çıkarmaktadır.

Kullanılan deyimler: Dişleri sıkmak, burundan solumak, meydan okumak, insafa gelmek, aklı bulanmak vb.

İkilemeler: ardı ardına, ağır ağır, teker teker, kendi kendine vb.

İnançla ilgili kavramlar:

Muska, ruh, tören, Ateş, davul, dans

Astroloji ile ilgili kavramlar:

Balık takımyıldızı, koç yıldız grubu, yıldız hareketleri

Coğrafi terimler:

Kuzey, iki büyük nehrin arası, şeklindedir.

Yukarıda örnekleri verilen kelime ve kelime gruplarının romandaki kullanımı, yazarın kurgusunu güçlendiren unsurlar olmakla birlikte okuyucuyuda gerçeklik algısı yaratmak amacını da taşımaktadır. Gerçek hayatta kullanılan bu kavramlar romandaki hayali dünyanın okuyucunun gözünde somut bir hal almasına yardımcı olan söz gruplarıdır.

2.2. Masumlar

2.2.1. Olay Örgüsü

Masumlar, Burhan Sönmez'in ikinci romanıdır. Farklı ülkelerden iki insanın İngiltere'de kesişen yolları ve bu iki insanın birbirini tamamlayan hikâyeleri anlatılır. Yaşadığı siyasi olaylar nedeniyle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan Brani Tawo, İngiltere'nin Cambridge şehrinde yaşamaktadır. Kendisi gibi bir göçmen olan Feruzeh ile yolları kesişir. Brani Tawo ve Feruzeh'in hikâyelerine ailelerinin ve geride bıraktıkları ülkelerinin hikâyeleri bağlanarak kurgu oluşturulur. Roman, on altı bölümden oluşmaktadır. Her bölüm bir kişi ismi ile o kişiyi ifade eden bir sözle başlamaktadır.

Ferman (kayıp bir yıldız) başlıklı birinci bölümde Ferman kişinin hikâyesi anlatılır.

Ferman, asker dönüşü sevdiği kız Asya'yı ailesinden ister. Kızın ağabeyleri buna şiddetle karşı çıkar. Kızın ağabeyleri Ferman'a düşman kesilirler. Ferman, tek çarenin Asya'yı kaçırmak olduğunu düşünür ve plan yapmaya başlar. Bu sırada Ferman'a ait ineğin leşi dere kenarında bulunur. Ferman, sıranın kendisine geldiğini düşünür. Asya'nın kardeşlerine karşı kendisini savunacaktır.

Ferman, geceleri evin farklı yerlerine gizlenir. Gelecek saldırılara hazırlıklı olmaya çalışır. Bir gece Asyaların tarafından yaklaşan iki kişiyi fark eder. Ferman gelen iki kişinin kendisi için geldiğini düşünerek silahını doğrultur ve ikisini de vurur. Ferman, vurduğu iki kişinin kendi kardeşleri olduğunu görür. Aklını yitiren Ferman, karanlıklara karışıp yıllarca mağaralarda, kaya diplerinde tek başına dolandır.

Ferman'ın iki kardeşi Haymana'da okumaya başlamıştır. İki kardeş, okulun tatile girmesiyle köylerine dönmek için yola çıkarlar. Araba sahibinin evinde bir gece kaldıktan sonra kurtlara karşı kendilerini korumaları için araba sahibi onlara bir tüfek verir. Yol alan kardeşler gece köye varır. Ferman'ın menziline girip can verirler.

İkinci Bölüm: Feruzeh (Batı Cephesi)

Bu bölümde, kahramanın Feruzeh ile tanışması konu edilmiştir.

Kahraman, dayısı Hatip ile Tatar Fotoğrafçı'nın çekilmiş fotoğrafında Tatar'ın elinde bulunan fotoğraf makinesini bulmak için Batı Cephesi adlı antikacıya gider. Dükkân sahibi Stella'ya fotoğrafı gösterir. Bu sırada dükkâna Feruzeh gelir. Feruzeh, Stella'ya yardım etmek için arada dükkâna uğramaktadır. Brani Tawo ile Feruzeh'in ilk karşılaşması burada olur.

Aynı günün akşamında, kahraman davetli olduğu anmaya katılmak için St. Adrew Kilisesi'ne gider. Brani Tawo burada Feruzeh'le tekrar karşılaşır ve tanışır. İranlı olduğunu söyleyen Feruzeh'le sohbet ederler.

Bir sonraki gün Brani Tawo, Feruzeh'le şehir merkezinde karşılaşır. Feruzeh, kahramanın kahve içme teklifini kabul eder. Feruzeh'in doktora tezinden, Brani Tawo'nun tercümanlığına sohbet ederler.

Feruzeh, İran devriminden sonra mollaların iktidara gelmesiyle İran'dan ayrıldıklarını aktarır. Brani Tawo, elindeki dosyadan çıkardığı dayısı ve Tatar'ın fotoğrafını gösterir. Ona dayısını, Tatar Fotoğrafçı'yı ve büyük annesi Kewê'yı anlatır.

Üçüncü Bölüm: Kewê (Bozkırın Türküsü)

Kitabın bu bölümünde Kewê'nin hikâyesi anlatılır. Kewê, küçük yaşta annesini ve yedi kardeşini kaybetmiş babası ile yalnız yaşayan bir kadındır.

Kewê, köyün delikanlısı Allodin'in aşkına karşılık vermiştir ancak babaları anlaşamaz. Allodin, çareyi Kewê'yi kaçırmakta bulur. Kewê'yi kaçırmaz. Begohan, Şemil, Sîtê ve Mâna isimli dört çocukları olur. Allodin'in erken ölümü ile Kewê dört çocuğu ile

Brani Tawo, Cambridge üniversitesinin Trinity Fakültesinde Feruzeh ile buluşma saatinin gelmesini bekler. Birlikte bir kafeye otururlar. Newton'un elma ağacı ve Kewê'nin elma ağacından konuşurlar.

Feruzeh, akşam annesinin doğum günü kutlaması olacağını söyler ve Brani Tawo'yu da davet eder. Azita Hanım, İngilizce'den Farsça'ya kitap çevirileri yapmaktadır. Kahraman, Feruzeh'in evine gider. Azita Hanım kardeşi, Tina'yı tanıştırır. Kutlamaya katılan siyah gözlüklü adamın O'hara isimli eski bir devrimci olduğunu ve Tina'ya âşık olduğunu Feruzeh'ten öğrenir.

Azita Hanımın isteği üzerine Brani Tawo'nun kitap falına bakılır. Feruzeh, elindeki gül desenli kitabı rastgele açar. Çıkan şiir, kişinin falı olur inancıyla. Brani Tawo'ya Furuğ'un şiiri çıkar.

Beşinci Bölüm: Koca İsmail (Karanlıkta Yol Arayanlar)

Bu bölümde, Köyün güvenilir kişisi olarak bilinen Koca İsmail'in hikâyesi anlatılır.

Koca İsmail, savaş yıllarında silah altına alınanların mallarını emanet ettiği biridir. Bunu öğrenen eşkıyalar, bir gece Koca İsmail'in evini basarlar. Koca İsmail'in ellerini bağlar, malları vermesini isterler. Kundaktaki bebeğini öldürmekle tehdit ederler. Koca İsmail, kendisine emanet edilen malların yerini söylemek zorunda bırakılır. İki gün sonra bebeği ölür. Koca İsmail, eşkıyaları şikâyet etmek için Haymana'da bulunan jandarmaya gider.

Koca İsmail, jandarmalar tarafından yakalanan eşkıyaları ellerine dokunarak tanır. Kendisini alıkoyan eşkıyanın Lille olduğu ortaya çıkar. Lille idam edilir. Lille'nin kız kardeşleri intikam için yemin eder. Doğan ilk erkek çocuğa Lille ismini verirler. On yedi yaşına giren Lille, Koca İsmail'i öldürmek için yola çıkar.

Koca İsmail'i öldürmek için gelen genç Lille, Koca İsmail'e saldırır. Çıkan boğuşmada Lille ölür. Koca İsmail, Lille'nin cesedini kimseye görünmeden getirdiği bir sazlığa saklar.

Çok yorulan Koca İsmail, biraz dinlenir. Bu sırada bir yıldırım düşer. Gece aydınlanır. Bir çığlık sesi gelir. Etrafına bakınan Koca İsmail, kıpırtısız duran çobanı fark eder. Çobanın sol tarafı yanmıştır.

Koca İsmail, o gece uyuyamaz, seher vakti vefat eder.

Altıncı Bölüm: Winttgenstein (Bütün Ruhların Yolu)

Kahraman, bu bölümde Winttgenstein'in mezarını ziyareti sırasında yaşadıklarını anlatır.

Brani Tawo, mezarlıkta mezar kazan iki adama denk gelir. Onlara Winttgenstein'in mezarını sorar. Mezar kazıcılarla kısa bir sohbetten sonra Winttgenstein'in mezarının bulunduğu tarafa gider. Mezarı bulur. Mezarın başında beyaz mantolu bir kadın görür. Kadın ona, ölü mü yoksa diri mi? olduğunu sorar. Kahraman, ölülerin öksürmediğini ve şemsiye taşımadıklarını söyler ve kadını şemsiyesinin altına alır. Kocasını tarafından terk edilen beyaz mantolu kadın, Winttgenstein'in mezarı başında ağlamaktadır. BraniTawo, kadını teselli ederek birlikte mezarlıktan çıkarlar.

Yedinci Bölüm: Küçük Mehmet (Gül Desenli Ayna)

Bu bölümde, Koca İsmail'in Lille'nin cesedini gizlemeye çalıştığı gece, düşen yıldırımın yaralanan çoban anlatılır.

Düşen yıldırım on dört yaşındaki çobana denk gelmiş ve sol tarafını yakmıştır. Bu çoban BraniTawo'nun babası olacak gençtir.

Çobanın arkadaşı Emir Halit, korku içinde köye haber verir. Köylü geldiğinde Koca İsmail'in yıldırım çarpan çobanı keçeğe sardığını görür. Köylüler çobanı alır köye getirir. Çoban iki gün sonra kendine gelir.

Yıldırım çarpan gencin bir mucize ile kurtulduğu Arabistan'a kadar yayılmıştır. Hac ibadetinden dönen zengin bir hacı, delikanlıyı ziyarete gelir. Delikanlıya zenzem, hurma ve gül desenli bir ayna verir. Aylar sonra delikanlı iyileşir. Yeğeni Küçük Mehmet'e kendisine verilen gül desenli aynayı verir. Küçük Mehmet üniversiteye başlar. Üniversitenin birinci sınıfında kansere yakalanır ve hayatını kaybeder. Küçük Mehmet'e verdiği gül desenli ayna amcasına geri gelir.

Sekizinci Bölüm: Brooke (Meyve Bahçesi)

Bu bölümde Feruzeh ve BraniTawo birlikte Granthester köyüne giderler. Buradaki meyve bahçeleri, çayırlar ve karşılaşılan insanlarla yapılan sohbetler ve İngiliz şair Ruper Brooke'nin şiirleri konu edinir. Feruzeh, BraniTawo'ya Brooke'nin Asker adlı şiirinden bir bölüm okur. "*Eğer bir gün ölürsem, beni sadece şöyle düşün: yaban ellerin bir parçası, Artık sonsuza kadar İngiltere olacaktır*" (Sönmez, 2018b: 84).

Feruzeh, üç yıl önce İran'a gitmeye karar verdiğini ve bu nedenle bir gül dövmesi yaptırdığını söyler. Feruzeh, BraniTawo'ya hangi dövme yaptırmak istediğini sorar. BraniTawo, yeniden dirilen Anka kuşu dövmesi yapacağını söyler.

Devam eden sohbetlerinden Feruzeh'in kız kardeşinin olduğunu öğrenir. BraniTawo, babasından kalan gül desenli aynayı Feruzeh'e verir.

Dokuzuncu Bölüm: Pençe Yüzlü Kadın (Masumların Taşdığı Yük)

Bu bölümde Pençe Yüzlü Kadın'a yer verilir. Pençe Yüzlü Kadın'ın neden bu isimle anıldığı ve bu köye geliş hikâyesi anlatılır.

Pençe yüzlü kadının ikiz kızları tepenin ardında buldukları iki ayı yavrusunu köye getirirler. Anne ayının köyün etrafında dolandığını gören pençe yüzlü kadın, kızlarının itirazlarına rağmen yavru ayıları alndığı yere bırakır. İkiz kızlar, sonraki gün köyün haylaz çocuklarının bir yavru ayının boynuna ip bağlayıp sürüklediklerini, diğer yavru ayının da dere içine köpekler tarafından parçalandığını görür. Bu durum karşısında pençe yüzlü kadın köyün haylaz çocuklarını tepenin ardına kadar kovalar. Çalılardan saklanan çocuklar, anne ayıya denk gelirler. Korkup kaçan çocuklar, pençe yüzlü kadının arkasına saklanırlar. Pençe yüzlü kadın eline aldığı uzun dalla çocuklara siper olur. Ayının bir darbesi ile yere yığılır. Asıl adı Saadet olan kadın, yüzüne aldığı pençe darbesi ile o günden sonra Pençe Yüzlü Kadın olarak anılır.

Saadet Ankara'da doğup büyümüştür. Bu köye sonradan gelmiş şehirli bir kadındır. Köyü bir gün bırakıp gideceğini düşünen Saadet, ayı saldırısından sonra buradaki yaşama tamamen alışır. Pençe Yüzlü Kadın olarak ikizleriyle köyde yaşamaya devam eder.

Onuncu Bölüm: BraniTawo (Soğuk Mevsimin Başlangıcı)

Bu bölümde, başkahramanın gurbetteki yaşamı aktarılır. BraniTawo, içinde bulunduğu durumu, güncel, siyasi ve sosyal olayları geri planda yansıtır.

BraniTawo, uyku problemi yaşamaktadır. Bazı günler uykusuzluktan ölecek gibi olur. İnsomniç adı ile bilinen uyku hastalığı, kahraman tarafından "O" diye adlandırılır. Toplumlarda korkulan, acı veren olay, durum, kişi ya da varlıklar genellikle başka bir isimle anılır. Hastalığın boyutu kahraman için 'adı anılmaması gereken' bir durum halini almış, adı anıldığında yanı başında bitecek korkusu ile 'o' zamiri ile karşılanmıştır.

İki gün boyunca uyumaya çalışan BraniTawo, hiç dışarı çıkmamış ve telefonunu kapatmıştır. İkinci gün aynı durum devam eder ve uyuyamaz. Telefonunu açar. Feruzeh'ten gelen mesajları okur. Feruzeh'in İran'da yaşayan kız kardeşi hastalanmıştır. Feruzeh, kardeşinin yanına İran'a gitmiştir. Feruzeh'e telefon açan kahraman ona ulaşamaz. Evlerine gider fakat kimse evde yoktur. Mektup kutusuna telefon numarasının yazılı olduğu bir not bırakır. Çaresiz bir şekilde eve dönen BraniTawo, tekrar Feruzeh'i arar. Onun bıraktığı mesajları dinler ve uykuya dalar. Sokakları dolanan kahraman, Feruzeh'le ilgili bir iz bulamaz. Tekrar Feruzeh'in evine gider. Zile basar, kapı açılmaz.

Eve dönen kahraman, Feruzeh'in onun için Farsça'dan İngilizce'ye çevirdiği “*Soğuk mevsimin başlangıcına inanalım*” (Sönmez, 2018b: 105) dizelerini hatırlar. Uykusu kaçan kahraman eline aldığı Farsça sözlükle bu dizelerin Farsça karşılığını oluşturur. “*İman beyaverim be agazê faslê serd*” (Sönmez, 2018b: 106). Feruzeh'i kaybetmiş olma düşüncesi, kahramanda uyandırdığı duygu verilen mısra ile aktarılmaktadır. Seven insan için sevgiliden ayrı düşmek kış mevsimi ile simgelenmektedir.

On Birinci Bölüm: Deniz (Aynalar Ülkesi).

Bu bölümde kahraman çocukluk yıllarına döner. Evlerine gelen Hatip dayısının radyosundan dinlediği oyunu arkadaşlarına anlatır. Kahraman, radyodan duyduğu “Deniz”i bir oyunun kahramanı zannetmektedir. Bütün çocuklar kendilerini onun gibi hayal etmektedir. Deniz’i denizci sanıp derede en hızlı yüzen çocuğa “Deniz” ismini verdikleri oyunu oynarlar. Kahraman, bir gün Deniz’in idam haberini radyodan dinler. “*O gün radyo Deniz’in ve arkadaşlarının idam edildiği haberini verirken kulağım çınladı*” (Sönmez, 2018b: 110). Bir oyun kahramanı olarak düşündüğü Deniz’in idam haberi BraniTawo’yu derinden etkiler. Bu durum, onun hayatını yönlendiren önemli olaylardan biri olur. Çocukluk anılarına dönen kahraman, gerçek tarihi metnin içinde aktarmıştır. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı hatırlatıldıktan sonra kahraman, Hatip dayısının hikâyesini aktarır. Hatip dayısı, evlerini sık ziyarete gelir.

Bir gün kendi evine geldiğinde kimseyi bulamaz. Karısı hamile haliyle evi terk etmiştir. Hatip, her yerde karısını arar, fakat bulamaz. Yıllar sonra Haymana’da yolları Tatar Fotoğrafçı ile kesişir. Tatar’ın çektiği fotoğraflara bakar. Tatar ile aynı amacı taşımaktadır. Hatip, karısını ve çocuğunu; Tatar ise abisinin karısını ve ikiz yeğenlerini

aramaktadır. Uzun zamandan sonra Hatip, heybesindeki fotoğraflarla birlikte Tatar'ın fotoğraf makinesini BraniTawo'nun annesine verir ve köyden ayrılır.

On İkinci Bölüm: Stella (Beyaz Gömlek).

BraniTawo, bu bölümde Stella'nin hikâyesini aktarır. Onun hikâyesine geçmeden önce Wittgenstein' in mezarına uğrar. Mezarın yanına oturur. Çıkardığı şiir kitabından bir şiir okur. Şiiri bitirip toprağa uzanır. Türkü söylemeye başlar. Kahramanın telefonu çalar. Stella'nın bir arkadaşı BraniTawo'nun dükkâna bıraktığı notu görüp aramıştır. Stella'nin hastaneye kaldırıldığını söyler. Kahraman, Stella'yı ziyarete gider. Burada Stella'nın ikinci dünya savaşında başından geçenler aktarılır. Stella, sevdiği adamı savaşta kaybetmiştir. Kahraman, Stella'nın Feruzeh'ten haberi olmadığını da öğrenir.

İlerleyen sohbetlerinde fotoğraf makinesinden bahsedilir. Stella, makineyi henüz bulamadığını ama aradığını aktarır.

Kahraman, Feruzeh'in İran'daki kardeşi ile olan ilişkisini Stella'dan dinler. Feruzeh, İranlı bir gençle tanışmış, evlenip İran'a gitme kararı almışlardır. Nasıl olduğunu anlamadıkları bir şekilde İranlı genç, ülkesine yalnız döner. Feruzeh'in ikiz kardeşi Roya o sırada Londra'da okumaktadır. Londra'da olduğu sanılan Roya, İran'dan bir mektup gönderir. Kendisine engel olamadığını ve İranlı genç adamla gittiğini yazar. Roya, bu olayda Feruzeh'i suçlamış, İranlı gencin kendi arkadaşı olduğunu ve ondan hoşlandığını söylemiştir. Feruzeh'le tanışmalarını sağladığını ama aralarında bir ilişki başlayacağını tahmin etmemiştir.

Feruzeh ise bu durumdan haberdar olmadığını söylemiştir. Bu olaydan sonra kardeşlerin küstüğü, Feruzeh'in İran'a gidişinin onları tekrar barışmalarını sağlayacağı aktarılır.

On Üçüncü Bölüm: Tatar Fotoğrafçı (Savaş Ganimeti).

Bu bölümde Tatar Fotoğrafçı'nın hikâyesine değinilerek Tatar'ın Haymana Ovası'nda köy köy dolaşıp fotoğraf çekmesinin nedeni aktarılmıştır.

Tatar, İstanbul'da kardeşiyle birlikte fotoğrafçılık yapmış, savaş sırasında kardeşinin adı İstanbullu Çavuş'a çıkmış. İstanbullu Çavuş, komutanının kızı Saadet ile evlenmiş ve Ankara'ya yerleşmiştir. Savaşın, iç dünyasında bıraktığı tahribatı onaramayan Çavuş, kötü alışkanlıklar edinir. Bir gece ansızın kayınbabasının evine gider, karısını almak ister. Kayınbabası buna itiraz edince hem onu hem de kaynanasını silahla

öldürür. Çavuş, bu olaydan sonra kayıplara karışır. Saadet, babasının daha önce yaptığı nasihati dinleyerek Haymana'ya kaçar.

Tatar, bu olayı duyar duymaz Ankara'ya gider. Kardeşini aramaya başlar. Saadet'in anne ve babasının mezarına gider. Birkaç gece orada kalır. Fakat kimse gelmez. Bir gün mezar başına gelen bir adam, ona Saadet'in Haymana Ovası'na gittiğini ve orada bir köye yerleştiğini söyler. Tatar, kardeşine ulaşmak için sarhoşlarla arkadaşlık eder. Bir gece üç berduşun Çavuş'a musallat olduğu haberi gelir. Tatar, hemen olay yerine gider. Kalabalığın ilerisinde elinde bıçak olan Çavuş'u ve üç kişinin cesedini görür. Çavuş, sokaktan aşağıya doğru yürür. Tatar onu takip eder. Çavuş, kardeşini görür. İki kardeş birbirine sarılır ve bir süre öyle kalırlar. Çavuş, elindeki bıçağı aniden kardeşi Tatar'ın eline tutuşturur ve kendi karnına doğru çeker. Çavuş ölür. Çavuş'un, Kardeşi Tatar tarafından öldürüldüğü söylenir. Tatar tutuklanıp hapse atılır. Hapisten çıkan Tatar, Haymana'ya gelir. Burada Saadet ve çocukları aramaya başlar. Köy köy dolaşip fotoğraf çeker. Çektiği fotoğraflarda kardeşinin yüzüne benzeyen bir çocuk ya da komutana benzeyen bir kadın yüzü arar. Bu arayış Hatip'le karşılaşmalarını sağlar. Tatar, ailesinin resimlerini gösterir ve kardeşinin savaşta öldüğünü söyler. Hatip, resimlerdeki komutanın pençe yüzlü kadına benzediğini söyler.

On Dördüncü Bölüm: O'hara (Şiir Sanatı).

Bu bölümde BraniTawo'nun Feruzeh'in ardından içine düştüğü boşluk ve Feruzeh'e ulaşamamanın verdiği huzursuzluk ele alınır. Azita Hanım'ın doğum gününde tanıştığı O'hara'dan İran'a gitmek için yardım ister. O'hara ve BraniTawo, benzer siyasi geçmişe sahiplerdir. O'hara, kahramanın İran'a gitmesi için gerekli sahte pasaportu çıkarması için yardım edeceğini söyler. O'hara, Tina aracılığıyla Azita Hanım'a mesaj bırakır. Azita Hanım, BraniTawo'yu arar. Kardeşi Tina ile birlikte Londra'da olduklarını söyler. Feruzeh'in gittiğinden beri bir defa aradığını ve telefonunun yurt dışına kapalı olduğunu söyler. Feruzeh'in telefonda Azita Hanım'la konuşması, BraniTawo'yu biraz rahatlatmıştır.

On Beşinci Bölüm: Haco (İnsan İnsanın Sığınağıdır).

Bu bölümde köye gelip burada imamlık yapan Haco'nun hikâyesi anlatılır. Haco, Pençe Yüzlü Kadın'ın kızlarını aradığı ve Brani Tawo'nun babasına yıldırım çarptığı gece yere yığılıp hayatını kaybeder.

Haco, babasıyla birlikte köyleri dolaşır bıçak biler. Yanlarında bir at sürüsüyle dolaşırlar. Haco'nun babası ölmeden önce atları bozkıra salmasını söyler. Haco, babasının öldüğü köyde evlenir. Orada imamlık yapar. Çocukları olmaz, uzun yıllar karısıyla yalnız yaşar. Karısı ölünce babasının yoluna -bıçak bilemeye- geri döner. Siyah atlar toplayıp köy köy dolaşır bıçak biler. Mangal Dağı'nda Ferman'a rastlar. Artık yorulduğunu ve bu işi eskisi gibi yapamayacağını anlar. Ferman, Haco'ya bu köyde imamlık yapmasını ve kendisinin de atlara bakacağını söyler. Haco, köye yerleşir, imamlık yapar. Kewê ile evlenir. Birbirlerinin yalnızlıklarına ortak olur, birbirlerine sığınır.

On Altıncı Bölüm: O (Hayat Ağacı).

Bu bölümde Brani Tawo'nun Feruzeh'ten haber beklemesi ve ona kavuşması anlatılır.

Feruzeh'in ne zaman döneceği bilinmemektedir. Brani Tawo, bu bekleyiş ile işlerini de yapmak zorundadır. Norwich şehrine tercümanlık yapmak için gider. İş bittikten sonra telefonunu açar. Feruzeh'ten gelen mesajı görür ve onu arar. Feruzeh'in İran'dan döndüğünü öğrenir. İlk buluştukları kafede görüşmek üzere yola koyulur. Feruzeh, pubta beklemek yerine istasyona gelir. Brani Tawo, Feruzeh'i karşısında görür ve çok mutlu olur. İran'ı ve kardeşi Roya'yı sorar. Feruzeh, Roya'nın intihar girişiminde bulunduğunu ve şu an durumunun iyi olduğunu söyler.

Feruzeh ve Brani Tawo birbirlerine karşı hissettikleri duygular içinde özlem ve mutluluklarını paylaşırlar. Brani Tawo, Kewê'nin türküsünü okur ve kendisini radyo oyunlarında dinlediği hikâyenin kahramanı gibi hisseder.

2.2.2. Mekân

Masumlar romanında olayların geçtiği mekânlar çoğunlukla Kahraman'ın çocukluğunun geçtiği Haymana Ovası'dır. Yoksul köylülerin ve beylerin, eşkıyaların hüküm sürdüğü aynı acıların tekrar tekrar insanı bulduğu bir mekân tasviri söz konusudur. Kurmaca zemin, dış dünyaya kapalı kendi içinde yaşam mücadelesi veren insanların mekânı halini almıştır. “*Bu kuru bozkırın dışında 1946 yılında savaşın hala sürdüğünü sanıyorlardı*” (Sönmez, 2018b: 15). “*Mangal Dağı'nın öbür tarafı*” seçilen mekânda yön ve uzaklık ifadeleri için kullanılır (Sönmez, 2018b: 111).

“*Mangal Dağı'nın doğu tarafını geçerken*” (Sönmez, 2018b: 12). Mangal Dağı'nın mekânın merkezi konumunda bulunduğu işaret edilir. Haymana ismini

nereden geldiği şu şekilde aktarılır: “*Timur’un yanındaki kızı Mâna daha ergenlik çağındaymış ve kimse bilmeden geceleyin bir korkuya sarınarak kendini bu uçurumdan aşağıya bırakmış. Kızına yürekten bağlı olan Timur, bir savaşta yaralanan ve sonraki savaşlarda intikamını fazlasıyla aldığı aksak bacağıyla gelip uçurumun karanlığına ve gökyüzündeki kudretli yıldızlara bakmış. Yumruklarını göğe doğru sıkıp Hey Mâna! diye bağırması. Onun hıçkırıklarına ilk kez tanık olan savaşçılar burayı Hey Mâna Ovası diye anmışlar*” (Sönmez, 2018b: 31). İnsan diline yansıyan acı kimi zaman bir mekâna ad olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bahsi geçen mekân, acı ile anılmakta ve roman kişilerinin acı ile yoğrulmuş halini yansıması bakımından bir zemine, tarihi bir olaya dayandırılmak istenmiştir.

Kewê’nin, Ferman’ın, Asya’nın, Hatip’in, Haco’nun, Allodin’in, Koca İsmail’in, İhtiyar Os’un yaşamları burada başlamış burada şekillenmiş ve burada son bulmuştur. Kahraman hatırlamalar ve kendisine anlatılan çocukluk hikâyeleri ile Haymana’yi insanlarla birlikte aktarır. Romanda ikinci bir mekân İngiltere’nin Cambridge şehridir. Bu mekân; düzenin, refahın, insanların memnuniyetinin olduğu bir yer olarak yansıtılır. Bu mekân için “*Cambridge seviyorum (...) güzel bir şehir. Ben burada doğdum, dedi. Şanslısınız, dedim*” (Sönmez, 2018b: 18) ifadeleri şehrin kıyaslandığı ve arzu edilen bir yer olduğu anlamını güçlendirir. Özelde Haymana ve Cambridge mekanları arasında bir kıyas gibi görünen bu açıklama aslında Türkiye ve Batı’nın yaşam koşullarını, insana bakışını karşılaştıran bir durum olarak görünmektedir.

2.2.3. Zaman

Masumlar romanında vaka zamanı Brani Tawo’nun antikacı dükkânında Feruzeh’le karşılaşması ve birlikte geçirdikleri süreyi içine almaktadır. Bu zaman dilimi kahramanların sohbetlerindeki geriye dönüşlerle genişlemektedir.

Brani Tawo’nun aktardığı hikâyelerde zamanın takibi mümkün değildir. “*Bir sabah Yunan askerleri bütün Anadolu’yu aşip Haymana Ovası’na yaklaşırken davullarla uyandılar*” (Sönmez, 2018b: 30). Alıntıdan net bir takvim zamanına ulaşılamasa da vaka zamanının Birinci Dünya Savaşı sıralarında yaşananlar olduğu anlaşılmaktadır.

Başkahramanın aktardığı hikâyelerde olayların gerçekleştiği zamana ulaşılmaktadır. “*Kewê’nin babası, beyin aklının önceki gün evine gelip ancak bir şerbet içimi oturan iki İngiliz ile yanlarındaki zabitte olduğunu bilmiyordu*” (Sönmez, 2018b: 27-28). Feruzeh’in William Ramsay’ın eserinden aktardığı bölüm, yukarıda Kewê’nin

babası tarafından anlatılan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. “*On dokuzuncu yüzyılda sizin oralara da gitmiş(...) senin büyükannenin hikâyesinde beyin evine giden gezgin buymuş sanırım. Bak şerbet diye şekerli pis bir su ikram ettiler*” (Sönmez, 2018b: 39-40). Gezgin Ramsay’ın Haymana’yı ziyareti ve yaşananlar hikâyelerin başlangıç zamanı olarak karşımıza çıkar.

Romanda yaşanmış gerçek olayların varlığı anlatılan olayların zamanının belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. “*Küçük Mehmet, yıllardır merak ettiği Amerika devletinin başkanı Ike Eisenhower Ankara’ya geldiği gün kan kusmaya başladı* (Sönmez, 2018b: 78). Küçük Mehmet’in ölüm zamanı, anlatılan gerçek olaylarla takip edilmektedir. “*O gün radyo Deniz’in ve arkadaşlarının idam edildiği haberini verirken kulağım çınladı ve çocukluk çağımda ilk kez radyoyu yanlış anladığımı sandım*” (Sönmez, 2018b: 110). Kahramanın çocukluk çağı olayları arasında anlattığı Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı, kahramanın çocukluk zamanını yani 1972’yi işaret eder. Romanda buna benzer gerçeklikler, romandaki olayların hangi zaman diliminde gerçekleştiği bilgisini vermekle birlikte kahraman tarafından aktarılan hikâyelerin vaka zamanı da aynı şekilde takip edilmektedir. “*Somali’nin başkenti Mogadişu’da günlerdir yaşanan çatışmalar, Türkiye’de yeni cumhurbaşkanı seçimindeki olayları ve Irak’ta İngiliz askerleri tarafından işkenceyle öldürülen bir adamın fotoğrafını veren haberler(...)*” (Sönmez, 2018b: 102). Brani Tawo’nun televizyonda izlediği haberler olup onun İngiltere’de yaşadığı zamanı bildirir.

“*Nerede yaşıyor kız kardeşin? Türkiye’de, dedim. Ben gidemediğim için o geldi. Sık gelir mi? Yedi yıldır ilk kez görüştük*” (Sönmez, 2018b: 81). Brani Tawo ve Feruzeh arasında geçen bu diyalogda Brani Tawo’nun kız kardeşiyle ne zaman görüştüklerini söylemesi onun yedi yılı aşkın bir süredir İngiltere’de olduğuna işaret eder. Kahraman tarafından anlatılan hikâyelerde yer alan kişilerin zaman algısı daha çok mevsimsel olaylar üzerinden verilmiştir.

2.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda olaylar birinci tekil kişi tarafından aktarılır. Kahramanın kendi yaşamı, çevresi kahraman bakış açısı ile yansıtılır. Kahramanın duyduğu hikâyeleri aktarması, olaya ve kişinin iç dünyasına hâkimiyeti tanrısal bakış açısının yer yer kullanıldığını gösterir.

Tanrısal bakış açısının hâkim olduğu bölümler, roman kahramanı tarafından geçmişte yaşanan olayların aktarımı sırasında görülmektedir. Roman kahramanı tarafından aktarılan hikayeler, okur tarafından dinlenen bir masal hissi uyandırmaktadır. Masal gibi geleneksel anlatı türlerinde anlatıcı her şeye hâkim konumdan olaylara bakarak aktarır. Bakış açısının belirlenmesi yazar tarafından bir tercih olmakla birlikte zorunlu bir hali de beraberinde taşımaktadır. Anlatılana metnin özelliğine göre belirlenmektedir. Bakış açısındaki bu değişim, olayların nakledilmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda okuyucunun dikkatinin de canlı tutulmasını sağlamaktadır.

“Ben doğmadan yıllar önce, Ferman utangaç bir kız olan Asya’yı sevmiş, askerden döndükten sonra onu ailesinden istemişti. Kızın ağabeyleri buna baş döndürücü bir hiddetle karşı çıkmış, aracı olan yaşlılara hakaret etmişlerdi” (Sönmez, 2018b: 10).

Karşılıklı diyaloglarla romanın diğer kişileri tarafından olayların aktarımı sağlanmıştır. Romandaki olayların aktarımında izlenen bu yöntemle okuyucunun dikkati canlı tutulmuş ve eserin anlatımı tekdüzelikten sıyrılmıştır. Bu durum romanda anlatma ve gösterme yöntemlerinin birlikte kullanıldığını örneklemektedir.

2.2.5. Kişiler Kadrosu

Brani Tawo: Romanın başkişisidir. Haymana Ovası’nda çocukluğu geçen kahraman, annesinin anlattığı hikâyelerle büyümüştür. Karıştığı siyasi olaylardan tutuklanıp işkence görmüştür. Yaşadıkları nedeniyle İngiltere’ye kaçmak zorunda kalmıştır. Yaşadığı uykusuzluk problemleri de buna bağlı olarak gelişmiştir.

“İnsomnia Sorunun varsa doktora görünmelisin (...) aniden mi başlamıştı?

(...) Bir kazadan sonra

Trafik kazası mı?

Polis kazası, dedim.

Memleketimde siyasetle uğraşanların sonu senin babanunki gibi olabiliyor” (Sönmez, 2018b: 41).

Brani Tawo, İngiltere’de tercümanlık yaparak geçimini sağlamaktadır. Edebiyata ilgi duyan biridir. Çocukluğunun geçtiği Haymana’yı ve oradaki insanların hikâyelerini aktarır. Brani Tawo karakteri Burhan Sönmez’in yaşamından izler taşır. Burhan Sönmez, 1996 yılında Ankara’da uğradığı coplu saldırı sonucunda beyin travması

geçirmiştir. 1998 yılında Londra’da Medical Foundation İşkence Mağdurları Tedavi Merkezi’nde tedavi gördü. Yazar, Brani Tawo kişisi üzerinden kendi yaşamını gerçeklerle örtüştürerek yansıtmaya çalışmıştır denebilir.

Ferman: Yaşadığı köyde Asya adında kıza âşık olur. Kızı ailesinden ister fakat onun talebi kızın erkek kardeşleri tarafından şiddetle reddedilir. Asya’nın ağabeyleri tarafından düşman olarak görülür. Asya’nın ağabeylerinin saldırılarına karşı kendini korumaya alır. Yanlışlıkla iki kardeşini öldürür. “*Yerde yatan iki kişinin kendi kardeşleri olduğunu gördü ve o gün orada olanların anlatıldığına göre aklını o anda yitirip, köpekler gibi uluya uluya karanlığın içine yürüyüp kayboldu*” (Sönmez, 2018b: 11). Aklını yitiren Ferman, kuytulara, tepelerde, insansız yerlerde yaşamaya başlar. Yeni bir yuva kurma çabası içinde olan Ferman, var olan yuvasını kendi eliyle yıkmış olmanın dayanılmaz acı ile varlığından adeta sıyrılır. Bu durum kişi için ailenin ne kadar önemli olduğunu göstermekle birlikte sevilen, değer verilen insanların yitiminin yarattığı acıyı da yansıtmaktadır. İstemeyerek de olsa ‘Kardeş katili’sifatını alıp Kabil’leşmek ürkütücülüğü kişi için kaldırılamayacak bir yükür.

Kewê: Brani Tawo’nun anneanesi olarak bilinir. “*Fidan boyunu, ak yüzünü ve kadife sesini unuttu*” (Sönmez, 2018b: 28) şeklinde fiziksel özellikleri verilir. “*Annem hep Kewê ana bir gün şunu anlattı, der. Öyle başlardı annesinden dinlediklerini anlatmaya*” (Bildirici, 2012). Yazar verdiği röportajda Kewê ile olan akrabalık bağını dile getirir. Başlık parasında anlayamayan babalar nedeniyle Allodin tarafından kaçırılır. Bu evlilikten dört çocuğu olur. Kocasını erken kaybeden Kewê peş peşe gelen ölümlerle çocuklarını da kaybeder. Yalnız başına kalan Kewê, Abdo ile ikinci evliliğini yapar. Çocukları olmadığı için kocasına Emine adında genç bir kız ister. Emine’nin bir kız çocuğu olur. Abdo ölür dul kalan Emine’ye talip çıkınca Emine’nin kızı Kewê’de kalır. Kewê, üçüncü evliliğini Haco ile yapar. Emine’nin kızına Haco ile birlikte bakarlar. Kewê’nin büyüttüğü Emine’nin kızı Brani Tawo’nun annesidir. Kewê romanda elma ağacına olan sevgisi ile bilinir. Gittiği her yeni kapıda elma tohumunu da yanında götürür. “*Kewê kendi köyündeki elma ağacından çekirdekler getirip şimdiki evinin önüne ekti ve küçüklüğünden beri yaslandığı ağaca burada da sahip oldu*” (Sönmez, 2018b: 31). Gün görmüş bir kadın olarak çektiği acılara rağmen dik durmayı başarmış bir kişidir. Kewê’nin yaşama tutunma mücadelesi hayatın sürekliliğini ifade eden elma tohumu ile simgeleştirilmiştir.

Feruzeh: Brani Tawo'nun İngiltere'de tanışıp sevdiği kişidir. İran Devrimi sırasında annesi ve kız kardeşiyle birlikte kaçıp İngiltere'ye yerleşmiştir. “*Yedi yaşındayken annem beni ve kız kardeşimi alıp İran'dan ayrılmış o zamandan beri geri dönmedim*” (Sönmez, 2018b: 25). İngiltere'de eğitimine devam eden Feruzeh, doktora tezi hazırlayan, boş zamanlarında antika dükkânı işleten Stella'ya yardım etmeye giden biridir. İran devrimi sırasında hapse atılan babasından bir daha haber alamamıştır.

Azita Hanım: Feruzeh'in annesidir. İngilizce'den Farsça'ya eser çevirileri yapmaktadır. Gabriel Garcia Marquez'le tanışmış, edebiyatla ilgilenen biridir.

Roya: Feruzeh'in ikiz kardeşidir. Birbirlerinden habersiz aynı kişiye âşık olmuşlardır. Bu durum aralarında küslüğe neden olmuştur. Roya, Feruzeh'in de sevdiği adamla birlikte İran'a gitmiş ve burada yaşamaya başlamıştır.

Stella: Batı Cephesi adlı antika dükkânını işleten yaşlı kadındır. Brani Tawo'nun aradığı fotoğraf makinesini bulmaya çalışır. İkinci Dünya Savaşı'nda sağlık hizmeti vermek üzere cephede bulunmuştur. Sevdiği adamı savaşta kaybetmiştir.

O'Hara: Azita Hanım'ın doğum gününde Brani Tawo ile tanışır. Eski bir devrimci olarak ifade edilir. Azita Hanım'ın kız kardeşi Tina'ya âşıktır. Brani Tawo'nun İran'a gitmesi için gerekli sahte pasaportu çıkarmaya çalışır.

Haco: Kewê'nin evlendiği son kişidir. İmamlık yapmaktadır. Gençliğinde babası ile yanlarında gezdirdikleri at sürüsü ile köy köy dolaşp bıçak biler. Yaptığı ilk evliliğinden çocuğu olmaz. Uzun yıllar babasının yolundan gider. Kewê ile evlenip köyde imamlık yapmaya başlar.

Koca İsmail: güvenilir biri olarak tarif edilir. “*Koca İsmail altmış yaşındaydı ve silah altına girenler iğnesinden, nakışlı halısına kadar mallarını ona emanet etmişlerdi*” (Sönmez, 2018b: 55). Savaş yıllarında kendisine emanet edilen malları öğrenen eşkıyaların baskını sonucu yeni doğan bebeğini kaybeder. Eşkıyaların yakalanmasını sağlar. İntikam yemini eden eşkıyaların yakınlarının hedefi olur. Onu öldürmeye gelen Lille adlı genci öldürür. Kimse görmeden cesedini saklar. Bir yıl sonra Tatar Fotoğrafçı'nın gösterdiği fotoğraflarda öldürdüğü genci görür. O günün akşamında kendisi de ölür.

Pençe Yüzlü Kadın: İstanbullu Çavuş'un eşidir. Çavuşun gazabından kaçıp Haymana'ya yerleşmiştir. İkiz kız çocukları ile yaşar. Asıl adı Saadet'tir, ayı saldırısı sonucu yüzüne aldığı darbe ile Pençe Yüzlü Kadın lakabını almıştır.

Tatar Fotoğrafçı: Pençe Yüzlü Kadın'ın kayınıdır. Yeğenlerini ve yengesini aramaktadır. Bu nedenle Haymana bölgesinde köy köy dolaşır fotoğraf çekmekte ve benzer yüzleri bulmaya çalışmaktadır. Brani Tawo'nun dayısı Hatip ile dost olurlar. Hatip'e fotoğraf makinesini verir.

Küçük Mehmet: Brani Tawo'nun kuzenidir. Haymana'da yatılı okur. Annesinin ziyareti sırasında yaşadığı zorluklar ve üniversite birinci sınıfta kanserden ölmesi ile bilinir. *“O gün öğretmenlerin yanında annesinin şalvarından eşarbindan ve Türkçe bilmemesinden utanarak hızla bahçenin dışına koştu”* (Sönmez, 2018b: 78). Kültürel farklılık ve dil konusunun simgesi olarak romanda yer alır. Egemen anlayış ya da kültür çevresi gerçek hayatta da kişinin sahip olduğu kültürel farklılıkları utanç olarak yansıtabilmekte ve kişinin bu değerlerinden utanmasına neden olabilmektedir. Bu durum bir yönü ile asimile etmenin bir yöntemi olarak da okunabilmektedir.

Tina: Azita Hanım'ın kız kardeşidir. O'Hara'nın âşık olduğu kadındır.

İstanbul Çavuş: Pençe Yüzlü Kadın'ın kocasıdır. Savaşın etkisini üzerinden atamayıp kayınbabasını ve kaynanasını öldürmüştür. Pençe Yüzlü Kadın, ondan kaçarak Haymana'ya gelmiştir. Kardeşi Tatar Fotoğrafçı eli ile hayatına son vermiştir.

Allodin: Kewê'yi kaçırap evlenen kişidir. Yiğit biri olarak bilinir, genç yaşta ölür.

Abdo: Çobanlık yapan biridir. Kewê'nin evlilik yaptığı ikinci eşidir.

Hatip Dayı: Brani Tawo'nun annesinin dayısıdır. Elinde radyo ile dolaşır. *“Evlendikten üç ay sonra karısına yanlışlıkla Zahide diye seslenince, karısının kalbi kanlandı”* (Sönmez, 2018b: 111). Karısı, hamile haldeyken evi terk eder. Hatip yıllar boyu karısını ve çocuğunu arar ve Zahide'nin kim olduğunu bulmak için çingene kabilelerine katılır. Bu arayış onu Tatar fotoğrafçı ile tanıştır. Tatar'ın verdiği fotoğraf makinesini Brani Tawo'nun annesine bırakıp arayıştan vazgeçer. Tüklenen umutlarıyla bir müddet sonra ölür.

Asya: Ferman'ın âşık olduğu kadındır. Abilerinin kini yüzünden Ferman'a kavuşamamıştır. Abileri başka ülkelere göç eder. Anne ve babasını da kaybeden Asya yalnız kalır.

Lille: Koca İsmail'in evini basan eşkıya başıdır. İdam edilir. Doğan yeğenine onun ismi verilir. Koca İsmail'i öldürmeye giden küçük Lille, Koca İsmail tarafından öldürülür.

İhtiyar Os: Define peşinde olan, hayatı boyunca bulacağı define ile zengin olacağını hayal eden biridir. Çektirdiği fotoğrafının kendisine benzemediğini ve fotoğrafların insanı ruhsuz bıraktığını düşünerek fotoğraf çekilmesine karşı çıkan biridir. “*Fotoğrafçılar Tanrıya özenerek insan sureti yaratır, ama onu kuru toprak gibi ruhsuz bırakır*” (Sönmez, 2018b: 127). Bu anlayışla köylüyü uyararak Tatar Fotoğrafçı’ya fotoğraf çektirmemelerini söyler.

Küçük Çoban (Mehmet): Brani Tawo’nun babasıdır. Yıldırım çarpması sonucu yaralanan kişidir. Kendisine verilen gül desenli aynayı yeğeni Küçük Mehmet’e vermiş ve Küçük Mehmet’in ölümü ile ayna, kendisine geri gelmiştir. Ondan Brani Tawo’ya kalan tek şey gül desenli aynadır.

2.2.6. Dil ve Üslup

Masumlar romanında kullanılan dilin yalın olması, devrik cümle yapısının az olması romanın okunmasını kolaylaştırmaktadır.

“*İman beyaverim be agazê faslê serd*” (Sönmez, 2018b: 106) Farsça mısra ile “*Kejê mirzorbege, gul sore, por drêje*” (Sönmez, 2018b: 11) şeklindeki Kürtçe ifade kullanımı, roman kişilerinin etnik aidiyetlerini pekiştiren bir durum olarak verilmiştir.

Romanın her bölümünde, kahramanların dönüm noktalarını, kayıplarını ve acılarını ifade eden şiir parçaları bulunmaktadır. Bu şiir parçaları ile verilmek istenen duygu pekiştirilir.

Romanda, “*Mezar taşları gibi ağır olmak, dilsiz bir çocuk gibi duran ağaç*” (Sönmez, 2018b: 27), “*uyku evimin anahtarı kırık*” (Sönmez, 2018b: 101) gibi benzetmelerle kişilerin içinde bulunduğu psikolojik durumlar yansıtılmaya çalışılmıştır. Roman kahramanı, hayat karşısında farklı zamamlarda farklı ruh halleri taşımaktadır. Bazen uyku; bir ev olur, fakat yaşanmışlık ve geçirilen tahribatlar kahramanın o eve girmesine engel olur. Hayat, kahraman tarafından bazen o kadar ağırlaşır ki bu durum bir mezar taşının ağırlığına benzetilerek anlatılır. Saf olmanın bir simgesi olan çocukluk, doğanın masumiyetini ifade eden bir benzetme olarak da kullanılabilir. Dikkat çeken bu benzetmeler. Yalnızlığın ağırlığını, masumiyet arayışını, fiziksel tahribatların meydana getirdiği yaraları vb. duyguları yansıtmaktadır.

2.3. İstanbul İstanbul

2.3.1. Olay Örgüsü

İstanbul İstanbul romanı, Burhan Sönmez'in kent-insan ilişkisini konu alan üçüncü romanıdır. Yerin altında bir hücrede bulunan dört kişinin benliklerini korumak için birbirlerine yerin üstünde bulunan İstanbul hikâyelerini anlatırlar. Bu hikâyelerde, İstanbul farklı açılardan ele alınır. Dört kişinin hücrede birlikte geçirdikleri on gün, on başlık altında verilmiştir. Her bir bölüm hücredeki kişilerden biri tarafından aktarılır.

Üniversite öğrencisi olan Demirtay, devrimci gruplara katılır. Yakalanıp hücreye atılır. Hücrede Doktor adlı bir kişi vardır. Sorgu sırasında çözüme ihtimaline karşı kendilerini ele verecek herhangi bir bilgiyi paylaşmama konusunda anlaşılır. Hücredeki durumdan sıyrılmak, acıları bir nebze dindirmek adına birbirlerine hikâyeler anlatırlar. Hücreye atılan üçüncü kişi Berber Kamo adlı kişidir. Kamo ilk günlerde onlarla muhatap olmaz. Demirtay'ın değiştirerek anlattığı hikâyelerden sıkıldığını söyler. Kamo'nun hayat hikâyesine değinilir. Asıl ismi Kamil olan Kamo, ekonomik sıkıntılar nedeniyle okuduğu Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bırakarak berber dükkânı işletir. Geçmişini aktaran Kamo, tanıştığı Mahizer'e âşık olur ve onunla evlenir. Çocukları olmaz, fakat mutlu bir evlilik sürdürmektedirler. Kamo, bir gün lise öğretmeni Hayattin Hoca ile karşılaşır. Oturup sohbet ederler. Hayatlarından bahsederler. Hayattin Hoca ilerleyen yaşına rağmen evlenmemiştir. Sohbetleri okudukları şiirlerle devam eder. Kamo, Hayattin Hoca'nın okuduğu şiirlerde Mahizer isminin geçtiğini sonraki gün fark eder. Hayattin Hoca'nın âşık olduğu, liseden mezun olup evlenen kız dediği kişinin karısı olduğunu anlar. Bir ay sonra Hayattin Hoca okul çıkışında başına aldığı kurşunla ölür. Kamo, Mahizer'in onu bırakma korkusu içindedir. Uykusunda sayıklayıp Hayattin Hoca'nın bunu hak ettiğini söyler. Buna şahit olan Mahizer, Kamo'dan kuşkulandır. Bir gün evi terk eder ve ortadan kaybolur. Kamo, Mahizer'i her yerde arar, fakat bulamaz. Yaşadıklarını anlatan Kamo, sara nöbetine tutulur. Doktor ve Demirtay ona yardım ederler. Doktor, Kamo'yu uyararak özel hayatı ile ilgili bilgiler vermemesi gerektiğini söyler.

Hücreye işkenceden yürüyecek hali kalmayan ve baygın halde olan Küheylan Dayı getirilir. Karşı hücrede tutulan kız havaya harfler çizerek Küheylan Dayı'yı sorar Demirtay, aynı şekilde Küheylan Dayı'nın yaşayacağını karşı hücredeki Zinê Sevda'ya söyler. Küheylan Dayı, İstanbul'u babasının anlattığı hikâyelerde tanımış ve sevmiştir.

Doktor, Küheylan Dayı'ya Giovanni Boccaccio'nun Decameron Öykülerinden bahseder. Bir grup insan kentte veba başlayınca bir kır evine sığınmışlar ve salgının geçmesini beklemişler. Salgın geçene kadar birbirlerine hikâye anlatmışlar. Böylelikle veba korkusunu yaşamı hafife alan hikâyelerle azaltmışlardır. On gün boyunca, akşamları ateşin başına oturup birbirlerine hikâyeler anlatmışlar. Decameron on gün demekmiş eski İstanbulluların dilinde (Sönmez, 2020: 125). Doktor'un Decameron'la ilgili verdiği bilgi, kahramanların hücredeki durumlarıyla örtüşen bir açıklama olmakla birlikte yazarın anlatısına ilham veren eser de anılmış olur (Gezi, 2015). Yazar, hücrede geçen on günü Decameron'dan yaptığı atıfla romanın oturduğu zemini yansıtmakla birlikte insanların acılardan kaçma çabalarının benzerliğini de göstermektedir.

Küheylan Dayı uzak bir köyde yakalanmış sonra İstanbul'a-yerin üç kat altındaki hücreye- getirilmiştir. Buraya getirilirken yanında elleri kelepçeli bir kızın olduğunu bu kızın Demirtay'la havaya çizdiği harflerle konuşan Zinê Sevda olduğunu anlatır. Küheylan Dayı düşünceye, hayale sınır çizilemeyeceği inancıyla hayali olarak tütün tabakasını çıkarır, sigara sarar. Doktor ve Demirtay'ın da buna eşlik etmelerini sağlar. İstanbul ve hayatla ilgili sohbetleri devam eder. Birbirlerine hikâye ve bilmece anlatarak işkence sırasını beklerler. Her işkence dönüşü kan, yara ve baygınlık kişilerde görülen normaller olmaya başlar.

Zinê Sevda'nın sorgudan getirildiğini açılan hücre kapısının sesi ile duyarlar. Demirtay, mazgaldan Zinê Sevda ile havaya çizdiği harflerle konuşur. Zinê Sevda, Doktor ve Küheylan Dayı'yı çağırır. Onları uyararak birbirlerine sırlarını anlatmamalarını söyler. Zinê Sevda, işkence sırasında baygın olduğunu düşünen sorgucuların konuşmalarına tanık olmuştur. Sorgucuların Doktor'un sırrını öğrendiğini anlatır. Doktor, oğlunun yerine tutulduğu gerçeğini öğrenen sorgucuların, oğlunu bulacağı korkusuna kapılır. Küheylan Dayı onu sakinleştirir. Doktor, Çakmak Ali diye yanına giren sorgucuya, oğlunun yerini söylemediğini sadece onun yerine tutuklandığını anlattığını söyler. Şoka giren Doktor'a tokat atan Küheylan Dayı, Doktor'un toparlanmasına yardımcı olmaya çalışır.

Küheylan Dayı, hücrede yalnızdır. Karşısında Doktor varmış gibi "*İstanbul'u onca yıl uzakta nasıl sevebildiğime kimsenin akıl erdiremediğini*" söyleyerek konuşmaya devam eder (Sönmez, 2020: 209). Küheylan Dayı İstanbul'u ve İstanbul'un içindeki insanların kurtarılmayı beklediğini söyleyerek İstanbul'a olan sevgisini dillendirir. Bu

sırada hücrenin dışından gelen silah sesini duyar. Arkadaşlarının sağ mı ölü mü olduklarını merak eder. Hücredeki yalnızlığını hayallere dalarak unutmaya çalışır.

Doktor'un evinin balkonunda kurulan sofraya Küheylan Dayı, Doktor ve Demirtay katılır. Sokaktan Kamo'nun sesi duyulur. Mahizer'le buluşmaya gideceğini söyleyen Kamo, sonra uğramak üzere gider.

Roman, Hallac-ı Mansur'un, "cehennem acı çektiğimiz yer değil, acı çektiğimizi kimsenin duymadığı yerdir" sözü ile biter. Roman kişilerinin bulunduğu hücre yerin üç kat altındadır. Yerin üstünde yaşayan insanlar hücrede tutulan insanların acılarından habersizdir ve onları duymamaktadır. İşte cehennem o zaman yaşatılmış olmaktadır.

2.3.2. Mekân

İstanbul İstanbul romanında olaylar, yerin altı diye tabir edilen hücre ile yerin üstü diye anlatılan İstanbul mekânlarında geçmektedir. "Acı zihni böldüğü gibi dünyayı da bölünce, insanlar burayı acının yukarıdaki İstanbul'u ise acısızlığın mekânı sayıyordu" (Sönmez, 2020: 69). Dört kişinin bulunduğu hücre, kitabın başında bir çizimle gösterilmiştir. "Hücre eni bir boyu iki metrelik (...) yer ve duvarlar beton, kapı gri demirden (...) içerisi boş (...) 40 numaralı hücre" olarak tasvir edilir. İstanbul geçmişteki görünümü ve değişen yüzüyle ele alınmıştır. "Sağ tarafta Topkapı Sarayı'nın duvarları ve kuleleri sol tarafta Kız Kulesi'nin, Selimiye kışlasının ve uzaktaki adaların ışıkları parıldar" (Sönmez, 2020:123).

İstanbul'un tarihi simgeleri olan bu yerler kentin geçmişteki görüntüsünü tasvir eder. "Yüzyıllardır insanlar bu kenti mahvetmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Kırmış, dökmüş, sıkışık binaları üst üste yığmışlardı" (Sönmez, 2020:153). İstanbul'un değişen yüzü sıkışık ve üste geçmiş bir şekilde verilir. İstanbul'un suretini değiştiren modern mimari, hayallerde yaşanan bir kentin yüzünü tamamen değiştirerek çirkinleştirmiştir. Kent, bazen de "Bir çocuk karanlığa kalmış ve dar sokaklarda yönünü şaşırmuşsa orası İstanbul'dur" (Sönmez, 2020:126) şeklinde tarif edilir.

İstanbul; tekin olmayan, her an her şeyin başa gelebileceği bir yer olarak anlatılır. Bu kentin insanları da eleştirilirken insanın karşısındaki güzelliğe kör oldukları ve kente zarar verdikleri işlenir. "İstanbullular, duvarlarına astıkları İstanbul tablolarını, her gün dolaştıkları sokaklardan (...) daha çok seviyorlardı (...) Başka bir kentte yaşadıklarını sanıyorlardı" (Sönmez, 2020:144). İstanbul bütün yönleriyle ele alınır. Kent, insanı şekillendirirken aynı zamanda insan da kenti şekillendirmektedir. Romanda anlatılan bir

hikâyede yaşlı bir kadının tuttuğu koyuna sahip olmak isteyen bir grubun, koyunun bir köpek olduğu yalanı sahibine inandırılmıştır. Bu hikâye kentin insan üzerindeki değişimini örneklendiren bir veri olarak okunabilmektedir. İnsanların bu eylemi aynı zamanda kente, aldanmışlık yüzü çizerek insanın kente bakışı ile kentin aldığı çehreyi vermesi bakımından dikkat çekmektedir.

Haymana Dağı, romanda bahsi geçen diğer bir mekândır. Küheylan Dayı'nın köyünün bulunduğu bölge olarak geçmektedir. Haymana, Burhan Sönmez'in romanlarında sıklıkla bahsettiği mekândır. Bahse konu olan diğer bir mekân ise Berber Kamo'nun babasının intihar ettiği Karapınar Köyüdür. Bu köy, Kamo tarafından “*dağlar arasında, sarp bir yoldan varılır. Her zaman bulutlarla kaplıdır. Bahçelerinizde ağaç yetiştirmez, hayvan beslersiniz. Evlerinizi karataşlardan yaparsınız. Köyünüzün adı Karapınar, ama pınarınız yok, suyu kuyulardan çekersiniz*” (Sönmez, 2020: 65) şeklinde tarif edilir. Köye olan nefretini aktarırken köylünün zihniyetini de eleştirir ve kötüler. Romanda kahramanların nefes aldığı huzurla doldukları yer ise Doktor'un evinin balkonudur. Kahramanlar bu mekâna hayal ederek giderler buradan İstanbul'un güzel manzarasını izlerler.

2.3.3. Zaman

İstanbul İstanbul romanında zaman, hücrede geçen on günü kapsar. Bu on gün flash back yöntemiyle genişler. “*Evet, yakalandığım gün hiç durmadan kar yağmıştı, dedi. Berber Kamo*” (Sönmez, 2020: 30). Romanda geçen konuşmalardan hücrede geçen on günün kış mevsiminde geçtiği anlaşılmaktadır.

Hücredeki dört kişinin zaman algısı farklı açılardan yansıtılmıştır. Kamo'nun, “*biliyor musun Doktor Tanrı da geçmişi değiştiremez (...) bugünkü ve gelecekteki zamana hükmeder, ama geçmiş zamana dokunamaz*” (Sönmez, 2020: 28) konuşması, romanın ilerleyen sayfalarında “*bugün ayın kaçıyordu? Günleri bilmiyordum*” (Sönmez, 2020: 69) şeklindeki ifadesi yaşanan anın ve geleceğin belirsizliğini işaret ederken sabit olan, yerinde duran zamanın geçmiş zaman olduğu düşüncesi vurgulanır.

Romanda yerin altında ve yerin üstünde iki yaşamdan bahsedilirken aynı zamanda iki farklı zaman algısıyla da karşılaşırız. Yerin altında yani hücrede zaman, “*en büyük düşmandı burada toprakta dönen saban gibi etimize gömülür kanattıkça kanatırdı*” (Sönmez, 2020: 82). Hücrede bulunan kişilerin sürekli aynı işlemlerden geçerek işkence görmeleri, katmerleşen acının bir türlü son bulmaması, kişiler tarafından zamanın

olumsuz benzetmeler şeklinde verilmesine neden olmuştur. “*Yukarıda siyah kanatlı bir kuş görüyorum. Zaman kuşu, kanatlarını hiç çırpmadan süzülüyor, üzerimizde dolanıyor*” (Sönmez, 2020: 121). Kanatlarını çırpmadan aynı noktada duran kuşu, bitmek bilmeyen eylemlerin tekrarını ifade eden zamanın algısı olarak okunmaktadır. Küheylan Dayı tarafından yerin üstü, “*doğumevlerinde, sokak aralarında ve gece eğlencelerinde tıkr tıkr işleyen zaman, kentin hızıyla oynardı. İnsan güneşi, ayı, yıldızları unuttur, yalnızca saatlerle yaşardı. İş saati, randevu saati, yemek saati...*” (Sönmez, 2020: 82) hızlı işleyen, mekanikleşen zaman algısı; hücrede havada asılı bir kuş olur. Acı veren anın uzaması kahramanlarda bu algıyı yaratır.

Romanda kahramanların geçirdiği bu on günlük süre, kendi hayat hikâyeleri ile genişler. Sohbetleri sırasında anlatılan hikâyeler; yaşanmış, gerçek olayların vaka zamanına işaret etmektedir. “*Anarşist Edward jorris’i bilir misin Sultan Abdülhamit’i öldürmeye İstanbul’a gelmişti*” (Sönmez, 2020: 83). Abdülhamit dönemi ve ona yapılan suikast girişimi hatırlatılır. Yine romanda aktarılan “*İstanbul Havalimanı’na elektrik kesintisi nedeniyle inemeyen uçak 4 mürettebatı ve otuz yedi yolcusuyla karanlık denizin üzerinde kaybolur*” (Sönmez, 2020: 159) anekdotu; 30 Ocak 1975 Perşembe günü İzmir’den kalkan İstanbul uçağı pistteki elektrik kesintisi nedeniyle inememiş ve Marmara denizinde kaybolmuştur olayını referans vermektedir (Cumhuriyet, 1975).

Romanın başka bölümlerinde zamanla ilgili şu ifadeler yer alır: “*Zamanı bilmediğimize göre zamanın sahibi biziz. Burada biz istediğimizde akşam olur, istediğimizde gün doğar*” (Sönmez, 2020: 122). Hayali sofralar kuran, çaylar demleyen Küheylan Dayı, değişmeyen havada asılı duran zaman algısını bu şekilde yıkmak ister.

2.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Burhan Sönmez’in *İstanbul İstanbul* romanı, hücreye atılan dört kişinin on günlük birlikteliklerini anlatır. Olaylar her bölümde farklı kişinin anlatımı ile aktarılmıştır. Kahraman anlatıcının hâkim olduğu romanda anlatıcının konumu bazen hâkim anlatıcı konumuna geçer. “*Eğer bu kız hayatlarına girseydi, birlikte bütün dünyayı unutacak kadar mutlu yaşayacaklarını hayal ederlerdi*” (Sönmez, 2020: 24). Romanda olaylar kahraman anlatıcının bakış açısıyla yansıtılır. “*Berber Kamo’nun ilk günkü tedirginliği ve soğukluğu kalıcıydı. Aşılacak denizleri, atlayacak uçurumları daha buraya gelmeden tükenmişti. Hırçınlığın ardında eski bir yara vardı*” (Sönmez, 2020: 47). Berber kamo’nun iç dünyasının yansıtıldığı bu parça anlatıcının hâkim konuma geçtiğini

örneklendirmektedir. Kişilerin iç dünyasını yansıtmaları bakımından daha etkili bir bakış olduğu gerçeğini göstermektedir.

2.3.5. Kişiler Kadrosu

Berber Kamo: Asıl adı Kamil olan kahraman berberlik yapmaktadır. Berber Kamo olarak bilinir. Kahraman kendisini şu şekilde anlatır: “*Annem intihar eden nişanlısından hamile kalmış, ailesinden dışlanma pahasına beni doğurarak bana nişanlısının adını vermişti. (...) Memesinin ucunu ağzıma yerleştirerek ağlardı. Ben sütün değil annemin gözyaşlarının tadını alırdım. (...) Bir akşam karanlık çökerken beni kuyunun ağzında bulan annem, gelip kolumdan çekmiş, o sırada üzerine bastığı taş aniden yerinden oynamıştı. (...) Cesedini kuyudan gece yarısı çıkarmışlardı. Annemin ölümünden sonra Darüşşafaka'nın yetimlerine katıldım* (Sönmez, 2020: 17). Kişinin içine düştüğü trajik konum, geçmiş ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Kamo, acının çarpılmış hali olarak okunabilmektedir.

Kamo, üniversitede Fransız Dili ve Edebiyatı bölümüne kayıt yaptırmış, ikinci sınıftan sonra çalışmak zorunda kaldığından okulu bırakıp berber dükkânı açmıştır. O, şiir seven bir berberdir. Karısı Mahizer'i de çok sevmektedir. Lise öğretmeni Hayattin Hoca'nın bir şiirinden Mahizer'e âşık olduğunu öğrenir. Hayattin Hoca uğradığı bir saldırı sonucu ölür. Bu durum Kamo'nun uykularında “hak etti” şeklindeki sayıklamalarına neden olur. Mahizer, sayıklamaları duyar. Kamo'nun Hayattin Hoca'yı öldürdüğünü düşünür. Kamo, hocanın ölümüyle herhangi bir alakasının olmadığını söylesede Mahizer'i ikna edemez. Mahizer, evi terk edip devrimci gruplara katılır. Kamo, karısının izini kaybeder. Uzun bir süre onu aramakla geçer. Sonunda Mahizer'i bulur ve karısının peşindeki adamları öldürür. Asi tavırları ile bilinen kişidir. Sara hastası olan Kamo, hücrede nöbet geçirir. Romanın son bölümünde Doktor ve Demirtay ile birlikte sorguya götürülür. Akıbeti hakkında bilgi verilmemiştir.

Küheylan Dayı: Hücreye en son atılan kişidir. “*O kadar genç mi görünüyorsun? Babam çoktan öldü*” (Sönmez, 2020: 44). Yaşını almış kahramana bu nedenle dayı denilmektedir. Babasından dinlediği İstanbul hikâyeleri ile büyümüş, İstanbul'u görmemesine rağmen hem çok merak etmiş hem de çok sevmiştir. “*Benim bu kenti onca yıl uzaktan sevebildiğime akıl erdiremiyor*” (Sönmez, 2020: 209). İstanbul'u “*Belki bizim yansımamız olan insanların yaşadığı gökyüzü kentiydi*” (Sönmez, 2020: 91) şeklinde tarif eder. Uzak bir köyde yaralanan bir genci köyden çıkarmak için giderken tutuklanmıştır.

“Küheylan Dayı'nın iri gövdesini tanıdım. (...) Ak saçları kızıla boyanmış. (...) Kalın boynu ve geniş omuzlarıyla (...)” (Sönmez, 2020: 70-71). Fiziki olarak iri yapılı biri olduğu anlaşılmaktadır. Küheylan Dayı, hikâye anlatmanın dışında hayali, gerçek gibi yaşayan ve buna arkadaşlarını da dâhil eden biridir.

Öğrenci Demirtay: Hücrede bulunan en genç kişidir. Üniversite öğrencisi olan Demirtay, devrimci gruplara katılmış, bir buluşma sırasında yakalanmıştır. “*Aslında uzun hikâye; ama ben kısa anlatacağım.*” şeklinde anlatıcı olduğu bölümlerde hikâye girişleri yapar. Yusuf takma ismini kullanarak bir müddet saklanmıştır. Fiziki görünümü ile ilgili “*öğrenci Demirtayın zayıf omuzlarına (...) baktım*” (Sönmez, 2020: 11) ifadesi bulunmaktadır. “*Bazen öğrenci çoğu zaman çocuk diyordu. On sekiz yaşındayım*” (Sönmez, 2020: 30). Demirtay, Kamo'nun kendisine bu şekilde hitap etmesinden rahatsızlığını dile getirirken yaşını da söyler. Sorgu sırasında önemsiz birkaç bilgi verip işkenceden kurtulmayı düşünse de bunu yapmaz.

Doktor: Hücrede bulunan diğer kahramandır. Gerçekte Doktor olan Kahraman, tıp fakültesinde okuyan oğlunun yerine tutuklanmıştır. Tıp fakültesinde okuyan oğlu, dâhil olduğu grup tarafından “Doktor” olarak bilinir. Onun hasta olduğunu gören Doktor, oğlunu başka bir isimle hastaneye yatırır. Oğlunun yerine buluşması gereken kişiyi görmek için gittiği kütüphanede tutuklanır. Hücrede umudu diri tutmaya çalışan kahraman, hikâyeler anlatır. “*Uzun zaman önce vefat etti (...) sesini benden habersiz kasetlere kaydetmişti. Ömrümün sonuna kadar benimle aynı masada bulunmanın en iyi yolunun bu olacağını biliyordu*” (Sönmez, 2020: 123). Eşini uzun zaman önce kaybetmiştir. Kurduğu rakı sofrasında, eşinin sesini kaydettiği kasetleri dinleyerek özlem giderir. Tek isteği oğlunu korumak olan kahraman, bu konuda elinden gelen fedakârlığı yapar.

Mahizer: Berber Kamo'nun eşidir. Evi terk edip devrimci gruplara katılmıştır. Demirtay'ın, Yasemin adı ile bildiği roman kişisidir. Fiziksel özellikleri Berber Kamo tarafından şu şekilde aktarılır: “*Küçük elleriyle hayatıma giren Mahizer'di*” (Sönmez, 2020: 17) “*Pembe dudakları ve iri gözleriyle buradaydı*” (Sönmez, 2020: 196). Mahizer, Berber Kamo gibi şiir seven biridir. Kamo'yu terk ettikten sonra bir daha geri dönmez. Kamo'dan peşini bırakmasını ve kendisini unutmamasını ister.

Zinê Sevda: Karşı hücredeki kız olarak bilinir. Küheylan Dayı'nın İstanbul'a nakledildiği araçta karşılaştığı kadındır. Sesi duyulmayan kahraman, işaretlerle iletişime

geçmektedir. Küheylan Dayı, onun için “*Lal mı acaba? Belki konuşması var da tutsak olduğu için susuyor*” (Sönmez, 2020: 40). Zinê Sevda’nın işkence sonrasındaki durumu şöyle aktarılır: “*Ayaklarının altı parçalanmıştı. Boynu sigara yanıklarıyla doluydu*” (Sönmez, 2020: 72), “*Sadece yüzü, boynu değil parmakları da şişmişti*” (Sönmez, 2020: 70).

Kıvanç: Berber Kamo’nun çocuk kütüphanesinde tanıdığı kız çocuğudur. Yazarın romanı affettiği ismi taşır. Kütüphaneye okul çıkışı gidip ödevlerini yapar. Kamo tarafından, “*kalın gözlükleri ile beni seçebildiğine emin değildim*” (Sönmez, 2020: 191) şeklinde tarif edilir. Kıvanç, Mahizer’i Yasemin olarak bilmektedir. Kamo’nun Mahizer’i bulmasına vesile olmuştur.

Mine Bade: Doktorun oğlu ile aynı devrimci grupta yer almıştır. Doktor’un oğluna âşiktir. Belgrad Ormanı’nda polisle girdikleri çatışmada yaralanmış, sonrasında izi bulunamamıştır.

Doktorun Oğlu: Mine Bade’ye âşık olmasına rağmen duygularını açmamıştır. Verem olduğu için babası tarafından farklı bir adla hastaneye yatırılır.

Serpil: Demirtay’ın Yasemin’in gecekondu evinde saklanırken tanıdığı küçük kız çocuğudur.

Çakmak Ali: Doktor’un kütüphanede buluşacağı kişidir. Belgrad Ormanı’ndaki çatışmada yakalanır. Doktor’un yanına, hücreye, kendisini Çakmak Ali diye tanıtan sorguculardan biri girer ve doktorun sırrını öğrenir.

2.3.6. Dil ve Üslup

İstanbul İstanbul romanı hücreye atılan dört kişinin işkence sırasını beklerken yaşadıklarını konu edinir. Kişiler, içinde buldukları zorlukları hikâye anlatımı ile aşmaya çalışır. Bu durum romana masalsi bir hava katar. Hikâye hikâyeyi açar ve gerçek yaşama bağlanır. Kolay okunan ve merak uyandıran bir dil kullanılmıştır. Romanda, kullanılan özlü sözler kişilerin hem ruh halini yansıtır hem de anlatılan hikâyelerin temasını bildirir. Özlü sözler, romana aynı zamanda insan, varlık konusunu ele alan felsefi bir tartışma boyutu kazandırır. Demirtay tarafından anlatılan hikâyelerin başında “*aslında uzun hikâyeye ama ben kısa anlatayım*” şeklindeki giriş cümlesi, söylenen bilmeceler ve hikâyelerden çıkarılması gereken sonuçlar geleneksel anlatı türü olan masalı andıran teknikler olarak karşımıza çıkar. Kullanılan “*kahpe dölü*” (Sönmez, 2020:73), “*pezevenk*” (Sönmez,2020:21) vb. argo kelimeler, kahramanların içinde bulunduğu

durumu yansıtırken gerçek dünya ile bağı güçlendiren ‘burada olduklarına dair çılıkları’ olarak okunur.

2.4. Labirent

2.4.1. Olay Örgüsü

Labirent, Burhan Sönmez’in dördüncü romanıdır. Roman, intihar girişimi sonrası hayatta kalmış, fakat hafızasını yitiren bir müzisyenin geçmişine ulaşmaya çalışan arayışını konu edinmektedir. Hafıza kaybının kahramanda yarattığı boşluk ve arayış, kahramanın yaşam sorgusunu ve iç dünyasını yansıtan yedi bölüm şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Bölümlere verilen başlıklar kahramanın içinde bulunduğu ruh durumunu yansıtmaktadır.

Boratin, Boğaz Köprüsü’den geçerken bindiği taksiden inip kendini köprüden aşağı bırakır. Gözlerini hastanede açtığında kendisi ile ilgili hiçbir şey hatırlamamaktadır.

Hafızasını kaybetmiş olması, neden intihar ettiği sorusunun cevabını da bilinmez kılmaktadır. Boratin’in müzik grubundan arkadaşı Bek, onu yalnız bırakmamaktadır. Geçmişini hatırlaması için ona yardımcı olmaya çalışmaktadır. Boratin, kendi geçmişi dışında dünya tarihinden, felsefeye kadar çoğu bilgiyi hatırlamaktadır. Kendine dair hiçbir şey hatırlamayan Boratin evini de tanımamaktadır. Evin içini dolaşan kahraman, kendi geçmişine ait bir iz arar, fakat her şey ona çok yabancı gibidir. Evin içinde bulunan eşyaları, tabloları, bibloları, müzik aletlerini bilir, fakat kendisi ile ilgili hiçbir şey hatırlamaz.

Bek, iyi geleceğini düşünerek Boratin’i dışarı çıkarır. İstanbul’un sokaklarını kafelerini dolaşırlar. Müzik grubunda bulunan diğer arkadaşlarla bir meyhanede buluşurlar. Sohbet ve içkinin etkisi ile Bek ve Boratin sarhoş olur. Grup üyelerinden Hayala, Boratin’e eşlik ederek eve gitmesine yardımcı olur. Boratin’in evinde yakınlaşırlar. Boratin, hatırlamamanın verdiği boşluktan sıkılmaktadır. Bu boşluk uzadıkça her şeyden kuşku duymaya başlar. Onun için gerçek olan tek şey, yüzünü hatırlamasa da telefonda duyduğu ablasının sesidir.

Bir akşam taksiye atlayarak Haydar Paşa Garı’na gelir. Boratin’in geliş amacı Nehirce’ye, yıllardır görmediği ablasına, gitmektir. Taksiciden garın yanması sonucu işlemediğini öğrenir. Garın merdivenlerine oturup yağın yağmur damlalarının üzerine

düşmesi ile çıkmaya çalıştığı labirentte kalmaya devam ederek Hayala'ya ulaşır. Hayala, Boratin'i almaya gelir.

2.4.2. Mekân

Labiret romanında mekânlar, kahramanın ruh dünyasını yansıtan bir çerçevede verilmiştir. Romanda karşımıza çıkan ilk mekân Boratin'in yaşadığı evdir. “*Balkon kapısı, dolap ve komodinin ilk kez geldiği bir otel odasını andırıyor*” (Sönmez, 2018c: 10). Yaşadığı hafıza kaybından sonra evi ona yabancı gelmektedir. Romanın ilerleyen sayfalarında ev mekânı, Boratin'in içinde bulunduğu durumu yansıtır. Yitirilen hafıza ve kendi varlığına yabancılaşan kahraman, aidiyet hissinden tamamen koparak yaşadığı mekânı anlamlandırmakta zorlanmaktadır. “*Şöminenin yanında odunlar dizili. Ahşap dolap içki şişeleriyle dolu, gitarlar, plaklar, sehpa, avizeler, halılar, masa ve sandalyeler salonu kaplamış. Bugüne deyin yerlerinden hiç kıpırdamamış gibi duruyorlar*” (Sönmez, 2018c: 13). Ev eşyalarla doludur. Ancak kahraman, bu eşyalarla bir bağ kuramamaktadır. “*İnsan başka insanlara değil önce eşyalara alışmalı*” (Sönmez, 2018c: 13). Bu alışma süreci kahramanın kendini mekâna ait hissetmemesiyle ilgilidir.

Yaşamını anlamlandırma çabasında ev mekânı onda farklı duygular uyandırmaktadır. “*Bu evdeki hayatımın bir tekrardan ibaret olduğunu hissediyorum. Sürekli belleğimi yitiriyor her seferinde gözümü hastanede açıyor, birkaç gün yattıktan sonra eve geliyorum*” (Sönmez, 2018c: 14). İçinde bulunduğu çıkmaz, kahramanı dönüp dönüp aynı noktaya getirmektedir. Romanın başka bir bölümünde ise ev mekânı “*gidip balkonun kapısını açıyorum, temiz havayı içime çekiyorum. Balkon, rüzgârın haftalardır savurduğu yapraklarla dolu. Demir parmakları paslı. Her tarafı toz kaplı. Sararıp kuruyan yapraklara adımımı atar atmaz duruyorum. (...) Otlar ve dal parçalarından örülü güvercin yuvasını görüyorum. (...) Güvercin, yumurtaların üzerine oturmuş*” (Sönmez, 2018c: 76). Karmaşa ve dağınıklık içinde kahramanın devam eden yaşamı; güvercin yuvasıyla ilişkilendirilerek verilmektedir. Bu yaşama tutunma direncinin içinde “*İstanbul donuk bir resme dönüyor yine. Beyazıt kulesinin üzerinde bulut öbekleri duruyor. Süleymaniye Mahallesi'nin kahverengi tonları, Haliç'in kıvrımında birleşiyor. Balat yamacındaki soluk renkler batı ufkunda iyice pusa bulanmaktadır.*” (Sönmez, 2018c: 76), Kahraman, İstanbul'u koyu tondaki renklerle tasvir etmektedir. Bu durum, mekânın kahramanın iç dünyasındaki halini yansıtmaktadır. Her şey koyu tondadır. Koyu tonun ardındakiler de net bir şekilde görünmemektedir. Varolanın izi belirgin değildir, çünkü

belirsizlik kahramanın kendisine dönmesini engelleyen hafızasının karanlıkta kalmasından doğmaktadır.

İstanbul, kahramanın ruh dünyasına göre bazen huzur, bazen acı, bazen karmaşa, bazen kimsesizlik olarak kendisine yer bulur. “Çöp yığınının yanında bir kadın, kaldırıma oturmuş, dizlerinde çocuğunu uyutuyor. İkisinin de ayakları çıplak. Kadının bir eli çocuğunun üzerinde diğer eli dilenmeye uzanmış” (Sönmez, 2018c: 76). Kimsesizliğin ve acının bir resmi olarak sokak yansıtılır. “Bu sokağı defalarca gidip gelebilir, gündüzü, geceyi burada geçirebilirim. Evime giden tek yol olarak burayı belleyebilirim. Bir balkonda ipe asılı çamaşırlar salınıyor. Çamaşırların katında bir şarkı yayılıyor” (Sönmez, 2018c: 51). Sokağın, kahramanda uyandırdığı hissin ‘huzur’ olduğunu görsek de bu duyguya yönelten sokak çağrışımının temelinde yatan yaşanmışlığın ne olduğu konusunda herhangi bir veri bulunmamaktadır. Kahraman, geçtiği sokaktaki insanların ‘varolmanın getirdiği sorunlara’ dalmadan dar çevre rutini içindeki yaşamlarına özenmektedir. Kayıp hafıza kahramanın geçmişini karanlıkta bırakırken karanlıktan çıkmaya çalışması aynı zamanda belirsizliği de beraberinde yaşamına dahil etmektedir. Kahramanın geçtiği sokak nettir. Çünkü burada karmaşa ve belirsizlik söz konusu değildir.

Sokak bazen de kahramanda huzur uyandıran görüntüler ve seslerle birlikte verilmektedir. İstanbul’un farklı yerleri roman mekânı olarak seçilmiştir. Bunlar Galata Kulesi, Haydarpaşa Garı ve Boratin’in intihar ettiği Boğaz Köprüsü’dür. “Araçların trafikte beklediğini gördüm. Benim taksicim aracın dışında telefonda biriyle konuşuyordu. Başka sürücüler de inmiş İlerideki kazaya bakıyorlardı. Boğaz Köprüsü’nün ortasında olduğumu fark ettim. Trafiği değil denizi düşündüm. Taksim kapısını açtım, köprünün kenarına gittim. Göğe ve karşıdaki ışıklara baktım. Gücümü toplayıp demir parmaklara çıktım” (Sönmez, 2018c: 117). Boratin’in intihar ettiği Boğaz Köprüsü; “iki kıtanın ortası dünyanın ortası ve hayatın ortası” (Sönmez, 2018c: 117) olarak tarif edilir. İki durumu birbirine bağlayan bir unsur olarak görülen köprü, dün ile bugünü birbirine bağlayan bir metafor olarak okunmaktadır. Kahraman bu köprüden atlayarak geçmişini bugününden koparmıştır.

Boratin içinde bulunduğu durumdan sıyrılabilmek adına doğduğu, çocukluk yıllarının geçtiği Nehirce’ye gitmek ister. Nehirce geçmişinden bir mekândır. Bu mekân, ablasının yaşamaya devam ettiği ve Boratin’in “geçmişinden bir tek ablama ulaşmak istiyorum” (Sönmez, 2018c: 115) dediği yerdir. Romanın son mekânı olarak verilen

Haydarpaşa Garı, Boratin'in geçmişine ulaşabilmesi için bir kapı olarak karşımıza çıkar. *"Ne zaman kapandı, diyorum. Neden kapandı? Birkaç yıl önce garın çatısı yandı, diyor. Seferler durduruldu"* (Sönmez, 2018c: 118). Garın kapalı olduğunu taksiciden öğrenen Boratin, garda iner ve trene binemez. Burada oturmak dışında ne yapacağını bilemez bir halde içinde bulunduğu labirentte kısırlanmış olarak kalır.

2.4.3. Zaman

Romadaki vaka zamanının hangi aralıkta olduğunu, mekânlarda meydana gelen olaylardan öğrenmekteyiz. *"Birkaç yıl önce garın çatısı yandı, diyor. Seferler durduruldu"* (Sönmez, 2018c: 118). 28 Kasım 2010'da tarihi Haydarpaşa Garı'nın çatısında çıkan yangından dolayı binanın çatısı çökmüş ve dördüncü katı kullanmaz hale gelmiştir (Hürriyet, 2010). Buradan hareketle Haydar Paşa Garı'nın çatısı 2010 yılında yanmış olduğu ve romanın gerçek zamanla paralellik gösterdiği takip edilebilir. Romanın vaka zamanı, Boratin'in intiharı ve Haydar Paşa Garı'na gelişi arasında süre bir ay kadar süreyi kapsamaktadır. Bu süre tarihlendirildiğinde 2012-2013 tarihlerihin kış başlangıcı olarak değerlendirilebilmektedir.

2.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Labirent romanı intihar girişiminden sonra hafızasını yitiren kahramanın hayata bakışını ve içinde bulunduğu ruh durumunu ele alır. Kahraman anlatıcının hâkim olduğu romanda üçüncü şahıs anlatıcı da devreye girer, olaylar Boratin tarafından nakledilir.

"Uzaktan siren sesleri duyuluyor. Başka ses yok dışarıda. Boşalan kadehime şarap dolduruyorum. Bir yudum alıyorum. Kırmızı şarap, boğazımdan kekre bir tortuyla akıyor. Şerefe Boratin, diyorum. Kadehi masaya bırakıyorum. Masanın yüzeyi, satranç tahtası gibi kareli. Siyah-beyaz kaleler. Bu masayı ben almamışumdır, ev sahibinden kalmıştır diye umuyorum" (Sönmez, 2018c: 109). Geçmişte nasıl biri olduğu konusunda kahramanın kendisi ile ilgili düşüncelerini ortaya koymaktadır. Kahraman kendi geçmişini hatırlamasa da bir tahayyülde bulmaktadır. Bu durum onun arayışını da örneklemektedir. Okuyucu, kahramanın bu konuşmaları ile eseri kahraman bakış açısı ile takip etmektedir.

"Seslerin nereden geldiği anlaşılıyor. Dışarıdan mı yoksa rüyadan mı? Boratin gözleri kapalı bekliyor. Uykuya dönmeye çalışıyor. Sesler yinelenince doğrulup yataktan çıkıyor. Salona gidiyor" (Sönmez, 2018c: 93). Roman, kahramanın sustuğu noktada üçüncü kişi anlatımı ve bakış açısı ile okunmaktadır.

“ Epey oldu görmeyeli abla, zaman nasıl da hızlı geçiyor. Evet, üç yıl oldu, (...) yılları mı sayıyorsun? Eh, en son, eniştenin cenazesinde gelmiştin.”(Sönmez,2018c:36). Boratin ve ablası arasında geçen bu konuşma, romanda gösterme tekniğinin kullanıldığını örneklemektedir.

2.4.5. Kişiler Kadrosu

Boratin: Romanın başkişisidir. Nehirce’de çocukluğu geçen kahraman, İstanbul’da yaşamaktadır. Sevilen bir müzisyendir. Grubuyla sahne almaktadır. Nedeni bilinmeyen intihar girişiminden sonra hafızasını kaybetmiştir. “*Boratin sen çok iyi şarkı yazıp söyleyen birisin*” (Sönmez, 2018c: 20). “*Boratin, sen herkesin gıpta ettiği kişisin*” (Sönmez, 2018c: 27). Bek’in anlatımıyla Boratin’in hem müziği ile hem de dış görünüşüyle dikkat çeken bir yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Hafıza kaybı yaşayan kahraman, geçmişini hatırlayamamaktadır. Kendini bulmaya yönelik bir mücadelenin içindedir. “*Bana Boratin diyorlar ve inanayım diye kimlik kartımı gösteriyorlar. Kimlikteki anne ve babamın adı, doğum tarihim ve doğum yerim sayesinde kendimi bileceğimi sanıyorlar. Oysa ben kim olduğumu değil ne olduğumu bilmek istiyorum. Bana bunu söylemiyorlar. Ben neyim?*” (Sönmez, 2018c: 61). Benlik arayışı içinde olan Boratin, sorularına cevap almak ister. Bu sorular kahramanın varlık, ölüm, zaman, yaşam kavramlarını da irdelemesine neden olur. Çağımız insanının içinde bulunduğu çıkmazlar olarak ifade edilen bu kavramlar, yazarın Boratin aracılığı ile okuyucunun üzerinde düşünmesini istediği varlık problemleri olarak durmaktadır.

Bek: Borati’nin müzisyen arkadaşıdır. Aynı müzik grubunda müzik yapmaktadırlar. Boratin ile çok yakın olan Bek, adeta Boratin’in arkasını kollayan bir gölge, geçmişini depolayan bir bellek gibidir. “*Bek, diyor, yokluğuma bile sahip çıkıyorsun. Yeni hayatımda inanmam gereken şeylerin başında sen geliyorsun*” (Sönmez, 2018c: 94). Boratin, bu sözlerle Bek’in kendisi için olan önemini vurgular. Kalabalık içinde yalnız yaşayan modern insan her ne kadar birbirinden uzaklaşmış ve birbirine hissiyatı yok denecek seviyeye gelmiş olsa da insan olmanın fitratına aykırı bu durum, ancak başka insanların varlığı ile giderilebilmektedir. Bek, kalabalıklar içinde yalnızlaşan Boratin’e dayanak olup onu yalnızlıktan çıkarmak istemektedir.

Hayala: Grubun kadın üyesidir. Boratin’e hayranlık duymaktadır. Grup arkadaşlarıyla buluştukları akşam, Boratin’i eve bırakır. Oturup sohbet ederler ve yakınlaşırlar. “*Otuzuma varmadan New York’a yerleşmeyi hayal ediyorum*” (Sönmez,

2018c: 79). Hayala, İstanbul'dan gitmeyi düşünen biridir. Boratin'in hafıza kaybı yaşamadan önce söylediklerinden etkilenmiş ve Boratin'e hayranlık duymaya başlamıştır. Romanın son bölümde Boratin'in garda olduğunu öğrenip onu almaya gider.

Efendi: Grubun diğer bir üyesidir. Efendi, grubun meyhanede toplandığı gece karşımıza çıkar. Boratin, onu intihar etmekten vazgeçirmiştir. Onun bu fikirden uzaklaşması için ona yardım etmiştir. *“Boratin hem yakışıklı hem yetenekliydin. Herkesin sevgilisiydin. Ama artık bunlara değil senin belleğini yitirmene imreniyorum”* (Sönmez, 2018c: 64). Boratin'e hayranlık duyan aynı zamanda onu kıskanan biridir. Boratin'in hafızasını yitirmesine imrenmektedir. Boratin'in hafızasını yitirmesini bir şans olarak görmektedir. Çünkü o, kendi geçmişini unutmak istemektedir.

Serka: Boratin, parkta otururken yanına gelen kişidir. Boratin'in *“Benim yaşlarımda ince bıyıklı, uzun bacaklı, gömleğinin yakasını kaldırmış, Kollarını kıvrımış”* (Sönmez, 2018c: 45) sözleriyle fiziksel görünüşü tarif edilir. Hayatında değişiklik yapmaya karar veren biridir. Bu değişimi de aldığı bir yüzükle yapmak istemektedir. *“Kendime bir nişan yüzüğü aldım. Şimdi nişanlanacağım kıızı arıyorum”* (Sönmez, 2018c: 46) ifadesiyle karşılaştığı kadınlara nişanlanacağı kişi olup olmadığını soran ve bu arayışında ısrarcıdır. Normal insan davranışlarından uzak, ruhsal problemler yaşayan bir kişiliktir.

Boratin'in Ablası: Nehirce'de oğluyla birlikte yaşamaktadır. Kocasını kaybetmiştir. Boratin'i uzun yıllardır görmemiştir. Boratin'e huzur ve varlığıyla güven veren tek kişidir. *“Bu ev yalan. Köprü ile deniz yalan. Bakkal ile saatçi yalan söylüyor. Doktor ile Bek yalan söylüyor. Yalan söylemeyen kim var ki? Aklına ablası geliyor. Onun sesinde yalanın izi yok”* (Sönmez, 2018c: 60). Ablasının yüzünü hatırlamayan Boratin, onun sesindeki huzura inanmaktadır.

2.4.6. Dil ve Üslup

Labirent, Burhan Sönmez'in diğer romanları gibi rahat okunan eseridir. Kentli bireyin hayata bakışını ve yaşamını yalın bir dille hikâyeleştirir. *“Ölümden sonra bana ne olacak? Benim güvercinden farkım bu sorunun içinde. Güvercin, var olanı biliyor, o sınırdan yaşıyor. Ben ise var olmayı düşünüyorum, o sınırı geçmeye çalışıyorum”* (Sönmez, 2018c: 82) gibi cümlelerle bellek ve benlik arayışında olan kahraman, hayatı felsefenin konusu olacak sorularla anlamaya çalışır. Düşünmek ve bütün bir insanlık tarihinin taşıyıcı olan akıl, insanın nereden gelip nereye gittiği konusundaki bilme

ihtiyacını da içine almaktadır. “evrenin en eski hali, küçük bir top halindeymiş. Sonra büyük patlama ile evren açığa çıkmış, zaman başlamış. Ben ondan öncesini merak ediyorum.”(Sönmez, 2018c: 72). Bu bilme ihtiyacı, insanlık tarihi kadar eski olan ve her dönemde farklı sorularla cevaplanmaya çalışılan varoluşun anlamladırılma çabasıdır. Yazar, bu soruları kahraman aracılığı ile gündemde tutmaya çalışmaktadır.

2.5. Taş ve Gölge

2.5.1. Olay Örgüsü

Taş ve Gölge romanı, Burhan Sönmez’in son romanıdır. Roman, Kimsesiz büyüyen Avdo’nun hayat hikâyesini konu edinir. Geçmişin izini süren kahraman, çocukluğunda izini kaybettiği annesini aramaktadır. Karşılaştığı kişilerle hikâyesinin seyri değişir. Âşık olduğu kadına kavuşamayan kahraman, öleceği zamanı bekler. Avdo’nun hayat karşısındaki mücadelesini konu alan roman, geri planda Türkiye tarihinin acı olayları diyebileceğimiz gerçek olayları da kurguya dahil eder.

Roman, Merkez Efendi Mezarlığı’nda Avdo’nun görünürdeki sakin yaşamıyla başlar. Kurgu, zamanda sıçramalarla kahramanın geçmişine doğru uzanır. Avdo’nun çocukluğuna dair hatırladığı, Urfa’da kalabalık bir meydana annesinin elini bırakması sonucu kaybolmasıdır. Annesini aramaya başlayan çocuk Avdo, bu arayış sonunda kendini Mardin’de Yedi Adlı Adam olan mezar taşı ustası Josef Usta’nın yanında bulur. Avdo burada Josef Usta’nın yanında gökyüzündeki yıldızları tanır, mezar taşı yapmayı öğrenir. İyi bir usta olan Avdo, şehir şehir dolaşarak hem annesini arar hem de mezar taşı yapmadaki ustalığını gösterir. Bir ara yolu Haymana Ovası’na düşer. Burada, gittiği Konak Görmez köyünde Kara Ağa’nın mezar taşını yapmaya başlar. Bu köyde gördüğü Elif’e âşık olur. Elif, ağanın askerde olan oğlu Mikail’le nişanlıdır. Çobanın oğlu Baki aracılığıyla Elif’le haberleşen Avdo, Elif’i kendisiyle kaçmaya ikna eder. Kaçacakları gece, Baki de onlara görünmeden gidişlerini izlemek ister. Kaçmaya çalıştıkları sırada ağanın oğulları tarafından fark edilirler. Ağanın oğulları tarafından açılan ateş, çobanın oğlu Baki’nin boynuna isabet eder. Yanlış zamanda yanlış yerde olan Baki ölür. Avdo, ağanın iki oğlunu öldürür, kendisi de yaralanır. Bu halde kaçamayacaklarını anlayan Avdo, kimse görmeden Elif’i köye geri gönderir. Köye gelen jandarma Avdo’yu tutuklar. Avdo, Ankara hapishanesinden aflu çıkar. Hapishaneden çıkmadan bir ay önce gazetede Elif’in, İstanbul’a, kız kardeşi İpek’in yanına, kaçarken kocası tarafından öldürüldüğü haberini görür. Elif’in kız kardeşi İpek, ablasının düğün gecesinde köye gelen çalgıcıyla

kaçmıştır. Perihan Sultan adıyla İstanbul'da ünlü bir arabesk şarkıcısı olmuştur. Avdo, Perihan Sultan'dan Elif'in mezarının Merkez Efendi Mezarlığı'nda olduğunu öğrenir. Burada hem ustalığını devam ettirir hem de sevdiği kanın yanında, öleceği yeri belirler. Elif'in mezarının yanına kendisine bir mezar hazırlar ve isimsiz bir mezar taşı koyar. Perihan Sultan ve sevdiği adam bir suikast sonucu ölürlür. Kızları Reyhan, üniversitede pankart açtığı için tutuklanır. Gözaltında günlerce işkence görür ve Şef Kobra tarafından tecavüze uğrar. Polislerin elinden kaçan Reyhan, Avdo'ya sığınır. Avdo, Reyhanı saklar. Şef Kobra, Reyhan'ın peşine düşer ama onu bulamaz. Öfkeden çılgına dönen Şef Kobra, Avdo'nun Toteve adlı köpeğini öldürür. Kırk gün boyunca Merkez Efendi Camii'nin çilehanesinde sakladığı Reyhan'ı cami imamının yardımıyla sahte bir kimlik çıkararak nüfusuna alır. Hamile olan Reyhan çocuğunu dünyaya getirir. Avdo, doğan çocuğa ölen çırağının ismini -Baki- koyar. Merkez Efendi Mezarlığı'nda Reyhan; Avdo'yu babası, Baki ise dedesi bilerek yaşarlar. Avdo, yaşamı boyunca farklı insanlar tanımış, onlarla sohbet etmiştir. Babasının gençliğinde sevdiği kadının mezarını bulmak isteyen Sarışın Denizci ile dost olmuştur. Kurdukları rakı sofrasında varlık ve hayat konusunda uzun sohbetler ederler.

Bir gün defnedilen bir canaze sonrası kendisine bir mektupla bir çanta verilir. Mardin'de tanıdığı Yedi Adlı Adam, dünyanın birçok şehrini savaştan çakmak adına gezmiştir. Son durak olarak da İstanbul'a yerleşmiştir. Burada Avdo'nun varlığından haberdar olmasına rağmen kendisini açığa çıkarmaz. Ölmeden önce bir arkadaşına ölümünden sonra Avdo'ya verilmek üzere günlüğünü ve yazdığı mektubu verir. Avdo'ya ulaşan mektupta onun kimliksizliğini, geçmişsizliğini ifade eden bir mezar taşı yapmasını ister. Avdo, Yedi Adlı Adama nasıl bir mezar taşı yapacağını belirlemek için onun günlüğünü okur. Bu günlük daha sonra Baki'nin eline geçer. Bu günlüğün yazıldığı kişiyi, Miskal Hanım'ı, bulmaya çalışır. Onun torunu olan Miskal'i bulur ve günlüğü ona verir. Yedi Adlı Adam, Dersim harekâtı sırasında belleğini yetiren biridir. Kendisine bir geçmiş aramaktadır. Bunun peşindeken ona söylenen/ yakıştırılan kimliklere bürünür. Haydar, Ali, İsa, Musa Dersim harekâtında yüzbaşı rütbesiyle askerlik yapan Âdem Giritli'nin sevgilisi için tuttuğu günlük, Yedi Adlı Adamın eline geçer. Benliğini kaybeden Yedi Adlı Adam, okuduğu günlüğün sahibi ile kimlik bütünlüğüne girer ve eline geçen günlüğü yazmaya devam eder.

Avdo'nun hastalığı ilerlemeye başladığından bedeni ve hafızası eskisi gibi iyi değildir. Reyhan'ın bütün ısrarlarına rağmen doktora gitmeyi kabul etmez. Reyhan,

Sarışın Denizci'yi arar. Avdo ile ilgili durumu aktarır. Sarışın Denizci, bir hafta sonra dostu Avdo'yu ziyarete gelir. Sarışın Denizci hem hasret gidermek ister hem de onu doktora gitme konusunda ikna etmeye çalışır. Avdo, belleğini bir kuşa benzetir. Uçup giden kuşun ardından gülümser.

2.5.2. Mekân

Taş ve Gölge romanında kahramanların hikâyeleri anlatılırken mekânlar belirtilmiştir. Her mekân bir bölüm halinde romanda parçalar oluşturmuştur. Merkezde yer alan mekân, Merkez Efendi Mezarlığı'dır. Diğer mekânlar bu mekânla olan ilişkisine göre aktarılmıştır. Merkez Efendi Mezarlığı Elif'in mezarının bulunduğu yerdir. Avdo, Elif'in mezarının yanına kendisine ayırdığı mezarla öleceği yeri belirler. “*Şimdi bu mezarın yanında uyuyup huzurla uyanınca bildi, bundan emin oldu. Ölmek istediği yer burasıydı*” (Sönmez, 2021: 97). Öleceği zamanı bekleyen Avdo, Merkez Efendi Mezarlığı'nı yer edinir. “*Selvilerin, ladinlerin, çamların arasından geçerken bu ağaçlardan biri olmak, ömür boyu bu mezarı beklemenin huzuruna ermek istedi*” (Sönmez, 2021: 95). Mezarlığın fiziki görünüşü aynı zamanda Avdo'nun iç dünyasını da yansıtmaktadır. Hayat, kahramana aradığını vermemiştir. Kahraman, Sahipsiz olmanın yarattığı boşluğu ancak öleceği toprağı bulmakla doldurulacağı inancına sahiptir. Öleceği yer hem sevdiği kadına kavuşmayı hem de yurtsuzluk özleminin dineceği yer olur. Kahraman için sevilen kişiye kavuşma isteği, ölümden sonrası olarak ifade edilebileceği gibi dünyanın sonuna kadar sevgilinin başında duran bir ağaç olmayı da ifade eder. Ağaç sınıksı bir şekilde sevgilinin bulunduğu toprağı tutunarak orayı yurt edinir.

Kahraman, dünyanın kendisi için geçiciliğini ve asıl yerinin ölümünden sonra olacağını, yaşadığı kulübe ile aktarır. “*Avdo, başını çevirip biraz İlerideki çatısı delik eski kulübeye baktı*” (Sönmez, 2021: 96). Mezarlığın içinde bulunan kulübe Avdo'nun hem barınacağı hem de işini yapacağı bir yerdir. Burası yıkık virane bir yerdir. Kahramanın yaşamı da aynı şekilde virandır. Ölümü beklemek adına yaşamını simgeleyen bu yer kısa süreliğine beklenen bir yerdir.

Konakgörmez Köyü Avdo'nun Haymana Ovası'nda çalıştığı köylere aittir. Bu köy, Elif'in köyüdür. Konakgörmez Köyü ile ilgili romanda şu bilgilere yer verilir: “*Konakgörmez diye köy adı mı olurmuş? Aslen Bizanslıların dilinde konakorma olan bir kelimeydi. Bu zamanla değişmişti (...) Yaşlılar hoşnutsuzca anlatmaya çalıştılar, köyün Türkçe resmi adının Konakgörmez olmasının Osmanlı devrindeki kayıtlardan*

kaynaklandığını, ama ovada herkesin burayı aşiretlerinin Kürtçe adıyla şexan köyü diye bildiğini, bunun onlara yettiğini söylediler” (Sönmez, 2021: 44-45). Köyün tarihiyle ilgili bilgi verilirken aynı zamanda köy sakinlerinin hangi etnik kimlikten olduğuna da yer verilir. Anlatıcı tarafından Konakgörmez Köyü sakinleri “yalnızca askerlik görevleri sayesinde uzağa gitmeye, büyükşehir görme imkânı bulan köylüler” olarak ifade edilir. Bu yolla köy yaşamının ve köylülerin dış dünyaya kapalı oluşuna gönderme yapılmıştır.

Mardin, Avdo'nun Yedi Adlı Adam'la tanıştığı, Josef Usta'dan mezar taşı yapımını öğrendiği yerdir. “*Güneş kadim ovayı bir uçtan diğer uca aşır tarihin bataklığına gömülürken*” (Sönmez, 2021: 61) ifadesi Mardin'in tarihi geçmişine vurgu yapar. Romanın diğer bir bölümünde Mardin için, “*Çok metini duydum. Kiliseleri güzelmiş (...) Yalnızca kiliseleri değil evleri, çarşısı, ovası da güzeldir* (Sönmez, 2021: 98) şeklindeki cümleler ile şehrin güzelliği tasvir edilmiştir.

Paris Gazinosu, Perihan Sultan'ın sahne aldığı yerdir. Paris isminin nereden geldiği Seyrani tarafından şu şekilde aktarılır: “*Benim köyümün adı Paris'tir. (...) Benim köyüm diyorum, Eruh ilçesine bağlı Paris köyü*” (Sönmez, 2021: 191). Gazinonun işletmecisi Kalender Bey ile aynı köyden olan Seyrani, Paris'in nereden geldiğini söyler.

Roman, Türkiye tarihinde bilinen olayları hatırlatır. Bu hatırlatmalar, mekânlar arasında yapılan geçişler şeklinde verilir. Hatırlatılan önemli mekânlardan biri de Dersim'dir. Dersim, Adem Giritli'nin gözünden aktarılır. “*Dersim harekâtının geçen yıl başarıyla tamamlandığını, isyanın elebaşının yakalanıp asıldığını, gazetelerden okumuştuk. Hozat Kasabası Eskiden Bizanslıların askeri üssüymüş, eskiden dediğim de binli yıllarla konuştuğumu bilirsin. Etraf dağlık, dağlar meşe palamudu dolu. Ben buraya dağlık deyince Yüzbaşı Tan gülerek asıl dağların Dersim'in kuzeyinde kaldığını, oralara kıyasla buranın düzlük sayıldığını söyledi*” (Sönmez, 2021: 253). Dersim, aynı zamanda yaşanan kıyım ve acıları ile de hatırlatılır. “*Munzur Dağı'nda köylüler direniyor, askerlere tuzak kurup öldürüyorlarmış. Biz iki çatışmaya girsek de henüz kayıp vermedik, çulsuzları kolayca hallettik bazı askerler düşman da olsa öldürdüğümüz köyleri gömmek istedi. Yüzbaşı Tan engelledi*” (Sönmez, 2021: 257). Dersim, hafızasını yitirip kim olduğunu bilmeyen roman kişilerinden Yedi Adlı Adam'ın yaratıldığı mekândır. Aynı zamanda savaşın, acının ve ölümün insan ruhunda yarattığı etkiyi yansıtan bir yerdir. Romanda tarihleri ile birlikte bahsedilen önemli merkezler de vardır. Bu merkezler Yedi Adlı Adam'ın gezdiği Şam, Kudüs, Kahire, Roma şehirleridir.

2.5.3. Zaman

Romanda olaylar aktarılırken kronolojik bir zaman takip edilmemiştir. Bununla birlikte romanda aktarılan olaylar, gerçek tarih ile paralellik gösterir. Olaylar, 1938 Dersim Harekâtı ile 2002 yılının İstanbul'unu kapsayan bir zaman aralığında yaşanmaktadır. Bu tarihler arasında ortak hafızada yer edinen olaylar gerçek zamanlarıyla verilmiştir. “*Yarın 1 Mayıs kutlamaları var. Miting kortejlerine bolca çiçek gerekiyordu. Büyükler afiş ve pankart hazırlarken küçüklerin hafta sonunda bolca çiçek toplanması söylenmişti. Süreyya ve Reyhan'ın ısrarına rağmen onların mitinge katılmasına izin çıkmadı. Geçen yılki kutlamaların saldırıya uğramasından ve otuz üç kişinin öldürülmesinden dolayı herkes tedbirli davranıyordu*” (Sönmez, 2021: 220). Kanlı 1 Mayıs olarak bilinen olayların yaşandığı 1 Mayıs 1977 zamanına işaret edilmiştir.

“*Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nin tarihi idamlarla ilerliyordu onuncu idam için Deniz Gezmiş'i gece yarısında hücrelerinden aldılar*” (Sönmez, 2018: 195). 68 kuşağı ve Deniz Gezmiş'in idamı imlenir. “*Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde idam edilen son kişi gözü kara bir subaydı. Cezaevinde mahpuslar da gardiyanlar da ona Albay diye hitap ederdi. Albay Talat Aydemir, ülkede yaşanan kargaşanın bugünkü aynasıydı. Beş yıl önce Adnan Menderes hükümetine karşı gerçekleştirilen askeri darbeyi desteklemiş, genç subaylarla birlikte hareket etmişti*” (Sönmez, 2021: 158). Adnan Menderes hükümetine yapılmak istenen darbe hatırlatılır.

“*Radyodaki şarkı bitince kadın sunucu, haber başlıklarını okudu. 5 yıl önce İstanbul'da gazeteci Abdi İpekçi'yi öldüren, cezaevinden kaçtıktan sonra Vatikan'da Papa 2. Jean Paul' suikast düzenleyerek yaralayan terörist Mehmet Ali Ağca(...)*” (Sönmez, 2021: 13-14). Abdi İpekçi cinayeti ve papaya yapılan suikast, “*Atıf Hoca, cezaevinden alınıp küçük Ankara'nın küçük meydanına götürüldü ve kalabalığın önünde asılmadan önce son sözlerini söylemesine izin verildi*” (Sönmez, 2021: 158). İskilipli Atıf Hoca'nın idam edilmesi gerçek zaman dilimleri ile birlikte verilir. Bu yolla anlatıcı, Türkiye tarihindeki önemli noktaları hatırlatır. Roman kişilerinin bir şekilde bu önemli hadiselerle yollarının kesişmesi sağlanmıştır.

2.5.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, olaylar yazar anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. “*Avdo, deri ile ciltlenmiş defteri eline aldı. Önünü arkasını çevirdi, sayfaları karıştırdı. Sayfaların kenarları yıpranmış, yazıların mürekkebi solmuştu*” (Sönmez, 2021: 15). Bazı bölümlerde

ise kahraman anlatıcıdan olayları dinleriz. Karşılıklı diyalogların olduğu bölümlerde, olaylar kahramanların ağzından aktarılmıştır.

“Hayır, beni sağ yakalamayacaklar.

Neden bu kadar korkuyorsun?

Ölürüm daha iyi...

Biraz dur, sakın ol.

Günlerdir, haftalardır ellerindeyim akşamüzeri Sis çökerken kaçma fırsatı buldum” (Sönmez, 2021: 25).

Romanda anlatma ve gösterme teknikleri birlikte kullanılmıştır. Hâkim bakış açısının yanında kahraman bakış açısına da yer verilmiştir. *“Elif, ova köylerini dolana dolana buraya ulaşan aşk hikâyelerin eskiden merakla dinlerken hikâyelerin sonundaki kaderin yalnızca uzak köylerdeki kızların başına geleceğini sanır, bir gün kendisinin de öyle bir kadere düşeceğini aklının ucundan geçirmez. Yıldızların adını bilmeden gökyüzüne bakar, herkesle aynı zamanda uykuya daldı”* (Sönmez, 2021: 77-78). Roman kişilerinin iç dünyasını yansıtmak amacıyla tercih edilen üçüncü kişi anlatıcı olayları hâkim bir acıdan okuyucuya görünür kılmaktadır. Bu tercih, kişilerin ve olayların okuyucu tarafından takip edilmesini kolaylaştırmakta ve romanın bütünlüğüne katkı sağlamaktadır.

“Şu yukarıdaki evlerde yaşayanlar ölümlerden korkar ya, ben ölümlerden değil o evlerde yaşayanlardan korkarım. Bazen buraya öyle cenazeler gelir ki abisinin kurşunuyla ölen delikanlı mı dersin, üç aylık kocasının dayağından ölen gelin mi dersin, kan davasına kurban giden bebek mi dersin, yürek dayanmaz. Sonra da bana diyorlar ki Josef Usta neden çarşıya çıkmıyorsun, neden herkesten uzak duruyorsun? Ben bana yetiyorum burada” (Sönmez, 2021: 86). Kahramanın gözünden aktarılan bölümler aynı zamanda kahramanın olaylar karşısındaki duruşunu yansıtmaya bakımından önemlidir. Yazar, bu yöntemle roman kahramanının sahip olduğu hissiyatın okuyucuya yansımalarını istemekte ve okuyucunun kahramanın açısından olaylara bakmasını sağlamaktadır.

2.5.5. Kişiler Kadrosu

Avdo: Romanın başkişisidir. Küçük yaşta yalnız kalmıştır. Bu yalnızlık ve sahipsizlik onu şehir şehir gezdirmiştir. *“Annemi bir pazar yerinde hatırlıyorum, elimden tutmuştu. Sonra kalabalıkta yalnız kaldım, Sanırım annem beni kaybetmişti. O gün bu*

gündür onu bulma ümidi ile dolaşıyor, belki annem de beni şehir şehir arıyordur diye bir şehirden diğerine gidiyorum” (Sönmez, 2021: 63). Çocukluğunun peşinden giden kahramanın, karşılaştığı insanlarla hikâyesinin seyrini değiştirir. İyi bir mezar taşı ustası olur. Avdo’nun fiziki görünümü *“uzun boylu, sert bakışlı ak saçlı”* (Sönmez, 2021: 224) olarak tarif edilir. İri gövdeli kahramanın yersiz gülmesi dikkat çeken bir özelliğidir. *“Bir rahatsızlığı var, elinde olmadan gülüyor. Durup dururken oluyor”* (Sönmez, 2021: 116). Bu durumu Avdo’yu insanlarla iletişimi sırasında zora sokmaktadır. Avdo, Elif’e âşık bir şekilde ömrünü geçirmiştir. *“Ben de bir gölgeymişim, bunu yaşım ilerledikten sonra anladım. Kalpten ibaret, acının ve özlemin girdabına kapılmış bir gölgeyim işte”* (Sönmez, 2021: 144). Kendisini bu şekilde tarif eden kahraman, hayatı boyunca bir arayış içinde olmuş ait olduğu benliğini aramıştır.

Roman kahramanı Avdo’nun yukarıda sıralanan özellikleri, onun dünyaya sırtını dönmesi içinde taşıdığı duygular ve hayata bakışı ve isminin ‘Abdal’ kavramını çağrıştıran olması ona modern bir abdal görünümü yüklemektedir.

Elif: Avdo’nun Konakgörmez Köyü’nde görüp âşık olduğu kişidir. *“Onca bekâr kızın kaçamak bakışına rağmen Avdo, gidip nişanlı bir kıza bağlandı. Her gün Elif adlı kızın pınarbaşına inmesini bekledi”* (Sönmez, 2021: 46). Kara Ağa’nın askerde olan küçük oğlu Mikail’le nişanlı olan Elif, Avdo’nun duygularına karşılık verir. Avdo ile kaçmaya çalışırken Kara Ağa’nın oğulları tarafından fark edilirler. Sonrasında Mikail ile evlenir. Yıllar sonra İstanbul’daki kardeşi İpek’in yanına giderken sokak ortasında kocası tarafından vurularak öldürülür. Merkez Efendi Mezarlığı’nın kuzey tarafında, erguvan ağacının altına defnedilir (Sönmez, 2021: 95).

Perihan Sultan (İpek): Elif’in kız kardeşi ve Reyhan’ın annesidir. Kadınların köyde yaşadığı kadere karşı çıkıp ablasının düğününe gelen çalgıcı ile kaçmıştır. Daha sonra İstanbul’da Perihan Sultan adı ile arabesk müziğinin tanınan ismi olmuştur. Kızının babası Seyrani ile beraber uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. *“Hem güzeldi hem sesi eşsizdi hem de akıllıydı”* (Sönmez, 2021:162). Zeki olmasının yanında güzelliği ve sesi romanda değinilen özellikleridir.

Reyhan: Perihan Sultan’ın kızıdır. Anne ve babasını kaybettikten sonra yatılı okulda okumuştur. Çocukluğunda annesinden Avdo ile teyzesi Elif’in hikâyesini dinlemiştir. Üniversitede pankart asma olayından sonra gözaltına alınır. İşkenceye maruz kalır. Şef Kobra tarafından tecavüze uğrar. Hamile kalır. Polisin elinden kurtulduğunda

Avdo'ya sığınır. Avdo'nun kızı olarak bilinmeye başlar. “*Reyhan'ın kendi kızı olduğunu yıllardan sonra ona kavuştuğu yalanını uydurmuştu*” (Sönmez, 2021: 125). Baki adını verdiği çocuğu olur. Avdo'nun yanında uzun süre duran, ona evlat ve yoldaş olan kişidir. Şef Kobra'nın anlatımıyla; “*Karşımda dünyanın en güzel kızını gördüm*” (Sönmez, 2021: 234) şeklinde emsalsiz bir güzeeliğin sahibidir.

Şef Kobra: Reyhan'ı sorgulayan ve tecavüz eden resmi görevlidir. “*Uzun boyu*” (Sönmez, 2021: 115), “*kızıla çalan pos bıyığını bürürken*” (Sönmez, 2021: 28) ifadesi ile fiziki özelliği belirtilmiştir. Reyhan'a yaptıklarından dolayı pişmanlık duymaktadır. Reyhan'a âşık olur. Onunla birlikte kaçma planı yapar. Reyhan'ın ellerinden kurtulmasıyla planını gerçekleştiremez. Bir müddet sonra ortadan kaybolur. Romanın ilerleyen bölümlerinde Reyhan'ın onunla ilgili söylediği “*Avdo, bana o polisin öldüğünü söyledi. Beni bir daha rahatsız edemeyecek*” (Sönmez, 2021: 244) ifadeleri dışında bir izine rastlanmaz.

Josef Usta: Mardin'de Şeyh Zırrar Mezarlığı'nın yanındaki kulübede yaşayan mezar taşı ustasıdır. Avdo'ya mezar taşı yapmayı öğretir. Avdo'yu yetiştiren kişidir.

Baki (Avdo'nun Çırağı): Konak Görmez köyünde, başçobanın on yaşındaki oğludur. Avdo'ya çiraklık yapmış, Elif ile Avdo arasında iletişimi sağlamıştır. “*Karanlığı şimşek gibi yarararak gelen ilk mermi(...) Baki'yi boynundan yakalayıp yere devirdi*” (Sönmez, 2021: 104). Elif ile Avdo'nun köyden kaçacağı gece Kara Ağa'nın iki oğlunun açtığı ateş sonucu vurularak hayatını kaybetmiştir. Avdo, Baki'yi çok sevmiş ona; “*iyi yürekli Baki*” diye seslenmiştir (Sönmez, 2021: 80).

Baki (Reyhan'ın Oğlu): Reyhan'ın oğludur. Avdo'yu dedesi olarak bilmektedir. Avdo, çırağı Baki'nin ismini ona verir. Yedi Adlı Adam'ın günlüğünü asıl sahibi olarak düşündüğü Miskal Hanım'a ulaştırmaya çalışır. Üniversiteye başlayan, anne ve dedesinin sözünü dinleyen akıllı bir gençtir.

Miskal Hanım: Adem Giritli'nin nişanlısıdır. Günlüğün atfedildiği kadındır. “*Miskal ağırlık ölçüsü demkiş(...) siz kendinizi bilmiyor musunuz? Dört bin yıl önce Akadlar size Meşkalu derdi. Aramiler size Şikla, İbraniler Şekel diye hitap ederdi. Süryaniler sizi Sikloz, Ermeniler Mispal diye yüceltirdi. Bütün kavimler ve bütün dinler sizin adınızı sahiplenir, sizin varlığınızdaki güç alırdı, siz ayrı ufuklardaki tarihleri toplayan, birbirine uzak coğrafyaları ve zamanları iç içe geçiren Miskal'siniz. Siz olmasaydınız hiçbir çağın anlamı kalmazdı.*” (Sönmez, 2021:304). Roman kişilerinin

birbirleriyle karşılaşmaları ve olay örgüsünün kurulmasında temel etki Adem Giritli'nin askerde Miskal Hanıma yazdığı mektuplar ve onun adına tuttuğu günlüktür. Romandan alınan yukarıdaki parçada farklı zamanları ve mekânları birbiriyle buluşturan Miskal isminin farklı kültürlerdeki telaffüzüne dikkat çekilmiştir. Bu durum Taş ve Gölge romanının kurgusunun meydana gelmesini sağlayan temel unsurun ne olduğunu da işaret etmektedir. Olayların ve kişilerin birbirini bulmasının temelinde Miskal Hanım görülmektedir. Yedi Adlı Adam hafızasını kaybederk Adem Giritli'nin Miskal için tuttuğu günlüğü alır ve Adem Giritli olabileceği inancıyla günlüğü yazmaya devam eder. Avdo'ya Mardin'de denk gelir. Onu Josef Usta ile tanıştırır. Avdo, Josef Usta'dan mezar taşı yapmayı öğrenir. Şehir şehir gezerken Elif'i görür ve ona âşık olur. Görüldüğü üzere farklı zamanları ve mekânları birbirine bağlayan Miskal Hanımdır. O romanın olay örgüsünde yer almasa da olay örgüsünün meydana gelmesini sağlayan kişidir.

Romanda Miskal Hanımdan şu şekilde bahsedilir: “*Annem bir öğretmenle nişanlıymış. Nişanlısı askeri hizmet sırasında ölmüş*” (Sönmez, 2021: 303). Adem Giritli'nin ölümünden sonra başka biriyle evlenmiş ve kızı Zübeyde dünyaya gelmiştir. Adem Giritli, Miskal Hanım'a olan aşkını günlüğe yazdığı “*Canım Miskal, ilk söz daima sanadır. Son söz de yalnızca sana olacaktır*” (Sönmez, 2021: 252) sözleriyle ifşa eder. Miskal Hanım'ın varlığından günlük sayesinde haberdar oluruz. Romanın olay kurgusu içinde karşımıza çıkmaz.

Miskal: Miskal Hanım'ın torunudur. Baki ile aynı üniversitede okumaktadır. Günlüğü okuduktan sonra anneannesinin hikâyesini merak etmiştir. Karanlıkta kalan her şeyi araştırıp öğrenmek ister. “*Annem kızımın doğduğu yıl öldü, kızıma onun adını verdim*” (Sönmez, 2021:302). Anneanesi ile aynı adı taşımaktadır.

Yedi Adlı Adam: Dersin kıyımının tanığı olarak gösterilen kişidir. Belleğini yitirdiği için kim olduğunu hatırlamamaktadır. Adem Giritli onu “*Haydar tuhaf bir askerdi. Geçen ay bir çatışma sırasında yaralanmış, baygın düşüp belleğini yitirmiş. Bu haldeyken onu neden evine göndermediklerini bilmiyorum*” (Sönmez, 2021: 265) cümleleriyle anlatırken yararlanmış ve hafızasını kaybeden bir askerin evine gönderilmemiş olmasına şaşırıldığını söyler. Yedi Adlı Adam için anlatıcının aktardığı “*Fırat Nehri'nin kıyısında yaralı ve baygın bulunduğu anda belleğini yitirmişti. Onu bulan askerler adının Haydar olduğunu, Kürt Zaza çetelerinin saldırısında yaralandığını ve yeniden birliğine katılması gerektiğini söylediler.(...) Tutsaklar arasındaki kör bir ihtiyar onu sesinden tanıdı. Sen nasıl böyle oldun, diye sordu ihtiyar. Haydar'ın geçmişini*

anlattı. Aynı köydeydiler. Asıl adı Haydar değil Ali 'ydi' (Sönmez, 2021: 283) şeklindeki sözler, Adem Giritli'nin günlükte Haydar'dan bahsetmesi ve belleğini yitirdiğini söylemesi onun Adem Giritli olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Avdo ile Mardin'de tanışmıştır. Avdo'nun Josef Usta ile tanışmasını sağlamıştır. Savaşlardan kaçmış, savaşların ulaşamayacağı mekânlarda bulunmuştur. *“Radyoda söylediklerine göre bu büyük bir savaşmış, hızla yayılıyormuş, savaş buraya gelmeden ben gideceğim”* (Sönmez, 2021: 67). Farklı coğrafyaları dolaşırken farklı isimler alarak kendisine yeni bir geçmiş oluşturmaya çalışmıştır. *“Tabutunun üstünde rengi sararmış bir tül bent ve yedi ad yazılı bir kağıt vardı: Ali, Haydar, İsa, Musa Muhammed, Yunus, Adem”* (Sönmez, 2021:8). Yedi Adlı Adam Dersin kıyımı sırasında geçmişini kaybetmiş, ömrü boyunca kendini aramış, fakat sonunda Yedi Adlı Adam olarak hayata veda etmiştir.

Sarışın Denizci: Avdo'nun dostu olarak anlatılan kişidir. Asıl adı Levent olan roman kişisi fiziki özelliğinden dolayı Sarışın Denizci olarak anlatılır. *“Bu mahallede büyümüşsün herkes seni tanıyor, ama kimsenin seni adıyla andığını duymadım. Doğru mahalle arkadaşlarım sarışın der, yaşlılar denizci der, gemimdekiler kaptan der”* (Sönmez, 2021: 179). Sarışın Denizci, babasına mezar taşı yapmak istemesi üzerine Avdo'yla tanışır. Seferden döndüğünde Avdo'ya uğrar, sofraya kurup karşılıklı rakı içerler. Avdo, bulduğu yavru köpeklerden Havari'yi Sarışın Denizci'ye vermiştir. Eşi Marta ile tanışmalarına Havari vesile olmuştur. Evlendikten sonra Venedik'e yerleşmiştir. Avdo'yu ziyarete gelir.

Seyrani: Perihan Sultan'ın nişanlısı, Reyhan'ın da babasıdır. Mafya olarak nam salmıştır. Uğradığı silahlı saldırı sonrası Perihan Sultan'la birlikte ölür.

Kalender Bey: Paris Gazinosu'nun işletmecisidir. Seyrani ile aynı köyde dir. Seyrani ve Perihan Sultan'ın öldürülmesinin ardından uzun bir zaman katillerinin peşine düşmüştür. Reyhan'a destek olur. Kanser hastalığına yakalanır, hastaneye yatırılır.

Yüksel Abla: Perihan Sultan'ın yardımcısıdır. Perihan Sultan'ın köylüsü Muzaffer ile evlenir. Almanya'ya işçi olarak giderler. Perihan Sultan'ın ölümünden sonra Reyhan'ı Almanya'ya götürmek ister.

Muzaffer: Konakgörmez Köyü'ndendir. İstanbul'da minibüs şoförlüğü yapmaktadır. Elif'in İstanbul'a gelmesine yardım eder. Elif'in kocası Mikail'in düzenlediği saldırıdan yaralı olarak kurtulur.

Mikail: Kara Ağa'nın en küçük oğludur. Elif'le evlenir. Elif'in İstanbul'a kaçışını öğrenir ve Elif'i öldürür. Bir zaman sonra o da Ankara'da öldürülür.

Eşref Hoca: Merkezefendi Camii'nin imamıdır. Avdo'nun Merkez Efendi Mezarlığı'na yerleşmesine yardımcı olmuştur.

İmam Muhittin: Eşref Hoca'dan sonra camiye imam olarak gelen kişidir. Yaptığı işlerde menfaat bekleyen biridir.

2.5.6. Dil ve Üslup

Günlük konuşma dilinin hâkim olduğu eserde, kahramanlar ait olduğu dini ve etnik gruba göre isimlendirilmiştir. Aynı zamanda ait olunan etnik grubun dili ile kullanılan kelimeler vardır. Josef Usta'nın gavsona (mülteci) kelimesinin Süryanice olması, Konak görmez Köyü'nün sakinlerinin Kürt olması ve Kürtçe Şexan aşireti ismi bu duruma örnek kullanımlardır. Yazar, romanında çok kültürlü bir yapıyı okuyucuya göstermek ister. Bu istek yazarın farklı dillerden seçtiği kelimelerle okunmaktadır.

Yazar; Taş ve Gölge romanında Türkiye tarihine, resmi tarihin bakış açısından farklı bir açıdan bakılmasını istemektedir. Sadece tarihi yazanları değil aynı zamanda bu tarihin mağdurlarını da görünür kılmak istemektedir. Yazarın bu tutumu, onun üslubuna da sirayet etmiştir.

Dersim kıyımını anlatan şu metin: “*çulsuzları kolayca hallettik(...) cesetler kurda kuşa yem oluyor.(...) köyün üst tarafındaki kayalıkta bir kadının oturduğunu gördük. Yaşlıydı, üzerine eski püskü bir örtü almış, güçlü sesiyle ağıt söylüyordu. Kayalarda çan gibi çınliyordu(...) zayıf bedeninde et yoktu, kemikten ibaretti(...) sonra kendini kayalıklardan bıraktı*”(Sönmez, 2021:257). Tarihin mağdurlarını örnekleyen bu metin, yazarın kullandığı dille okuyucunun durması gereken noktayı işaret etmektedir. Savaşlar, ölümler, kayıplar oldu. Kimse ölenleri; acı çeken güçsüzleri görmedi, duymadı. ‘buyrun ben anlatıyorum’ der, Yazar.

Romanda geçen ağa-köylü, darbe-halk, devlet-idam vb. verilen zıt kavramlar; egemen olanın karşı tarafa gösterdiği güç olarak okunmaktadır. Ezilen, mağdur edilenler bu zıtlıklar üzerinden verilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURHAN SÖNMEZ'İN ROMANLARINDA TEMA

Tema; aşk, ölüm, tabiat, göç, öteki, yiğitlik, vatan sevgisi ve düşünce gibi nesnel bir konunun her yazar tarafından öznel bir biçimde yorumlanmasıdır. Esas olarak yazarın dünya görüşü ve inancına göre biçimlenir. Roman yazarının romanında sergilediği kurgusal dünya aracılığı ile gerçek dünyanın insanına yani okuyucuya sunduğu bir mesajdır. Her romanın bir veya birden fazla teması vardır. Tema, bir iki hüküm cümlesi hâlinde ifade bulur. Bazı yazarların zihninde roman yazılmadan önce şekillenmiş ve netleşmiştir. Bazı yazarlarda ise öncesinde bir planlama olmadan romanın akışı içinde yazardan bağımsız bir şekilde oluşur. Bu yönüyle okuyucu, yazarın aklından bile geçirmediği temalara varabilir (Çetin 2013: 121-122; Yalçın, 1989: 161).

Burhan Sönmez, romanlarını yazarken temaların oluşumunu şu şekilde aktarır. *“Hikâye ya da karakter düşünmem, zihnimde görüntü veya ses de oluşmaz. Benim itkim, bir duyguya dayanır. İçimde bir duygu oluşur ve ben onu ifade etmek isterim. Yazacağım hikâye, canlandıracağım karakterler ve tasvir edeceğim sahneler bir burgaç gibi dönüp o duygumu ifade etmeli. O duyguyu adlandıramam, tarif edemem. Onu tam olarak somutlayabilmemin yolu onu bir romana dökmektir”* (Zileli, 2021). Tema, romanda geçen ve okur tarafından somutlanarak okunan duygu olarak adlandırılmaktadır. Yazarın romanlarında ön plana çıkan temalar, çağımız insanının içinde bulunduğu koşulları yansıması bakımından dikkat çekmektedir.

Sönmez'in romanlarındaki genel temalar; Bellek (hafıza), geçmiş, ölüm, aşk, savaş, kimlik, intihar, rüya, göç, tarih, kadın, özlem, dil, inanç, yalnızlık, hastalık, çocuk ve hayvanlarla ilgilidir.

3.1. Kayıp Hafızanın İzinde

Roman, sadece kurgusal bir metin değildir. Gerçekle kurduğu bağ, insanı anlamaya yardımcı bir eylemdir. Bu nedenle roman kahramanları da gerçek hayatta insan olmanın getirdiği sorunlarla karşılaşılır. Günümüz insanının, önde gelen sorunlarından biri de kendi varlığının bilincine varma meselesidir. Bu durum birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Kimlik, benlik, kişilik, kültür, dil vb. kavramları içine alan geçmişin birikimi ile şekillenen geniş bir kavramdır. Bu unsurların taşıyıcısı olarak hafıza ve işlevleri söz konusu olur.

Romanlarda yaygın kullanılan temlerden biri olan bellek, biyolojik açıdan hayatta kalma ve dış dünya ile uyum sağlama, psikolojik açıdan ise duyuları ihtiyaca göre şekillendiren iki yapıyı temel olarak değerlendirilir (Cangöz, 2005: 51-52; Yücel, 2021: 196). Zihinsel bir aktivite olarak insanın geçmiş ve yaşadığı anla kurduğu bağ; hatırlamanın, unutmanın, canlandırmanın ve yeniden inşanın alanıdır. Yaşamımıza yön veren olay ve olguların saklandığı yer olmasının yanında kim olduğumuz, nereye ait olduğumuz sorusuna cevap arayan kimlik kavramının şekillenmesindeki zemindir.

Bellek sadece hatırlamanın gerçekleştiği yer değildir. Hatırlama sürecini incelemek, aynı şekilde unutma sürecinden de haberdar olmayı gerektirmektedir. İnsan beyni, deneyimlediklerinin çoğunu unutmak zorunda kalır. (Neyzi, 2009: 1). Bellekte gerçekleşen unutma, insanın şimdiki zamanda işine yaramayan anılar olmakla birlikte bedenini olumsuzluklardan, acıdan kaçmak için giriştiği tepki olarak da değerlendirilebilir. Burada geçmiş algısının insan hafızasındaki önelliği önem taşımaktadır. İnsan bedeninin yaşadığı bedensel tahribatın sonucu olarak bellek; geçmişin sırasını, zamanını, varlığını bozabilmektedir. Meydana gelen karmaşa sonucunda bellek, bulanıklaşır ve geçmişten kopuk bir şekilde kendisini gösterir. Bu bireyin isteği dışında gerçekleşen unutma (hatırlamama) olarak değerlendirilir.

Burhan Sönmez'in romanlarında belirgin bir şekilde üzerinde durduğu temaların başında bellek gelir. Burhan Sönmez hafıza temasına temel bir sorudan yaklaşarak farklı cevaplar almaya çalışır. Bu soru, hafıza aracılığıyla sahip olduğumuz bir geçmişin olmaması insanın varoluş sorgusuna nasıl yansıdığı sorusudur. *Labirent* romanında modern insanın anlatımı Boratin karakteri üzerinden aktarılır. Boratin'in hafıza konusundaki tepkileri aynı zamanda çağımız insanının alabileceği şekli ifade eder. "*Herkes elinden geldiğince geçmişsiz yaşamaya çalışıyor zaten. Şu insanlara bak, masada oturanlara, meydandan geçenlere. Dünleri yok da sadece bugüne ait gibi yaşıyorlar*" (Sönmez, 2018c:28).

Romanda modern çağın insanı geçmişsiz bir şekilde yaşamına devam edebileceği savı kanıtlanmaya çalışılır. Çağımız insanının geçmişle olan bağlantısını ortaya koyan bir hikâye olur. *Labirent* romanında Boratin'in intihar girişiminden sonra hafızasını kaybetmesi neticesinde geçmişine dair hiçbir şey hatırlamaz. Kahraman, hafızasını arayıştan vazgeçerek bir boş vermişlik içine düşerken, tekrar hatırlama konusunda isteksizdir. *Taş ve Gölge* romanında, kim olduğunun peşinde olan Yedi Adlı Adam karakteri, Avdo'nun Mardin'de, adı İsa iken, tanıştığı kişidir. Dersim harekâtı sırasında

yaralı bir şekilde askerler tarafından bulunur ve adının Haydar olduğu Kürt çeteler tarafından vurulan bir asker olduğu, yeniden birliğine katılması gerektiği söylenir. Daha sonra karşılaştığı köylü bir kadın ise onun asıl adının Ali olduğunu ve sürgün sırasında kaçarken askerler tarafından vurulduğunu ifade eder. Bu olaydan sonra Yedi Adlı Adam birliğinden firar eder. “*Onu bulan askerler, belleğini yitirdiğini görünce ona yeni bir geçmiş ve yeni bir gelecek vermiş, bir asker olduğunu söylemişlerdi. Öteki kimliğini öğrenen asker birliğinden firar etti, güneye, Mezopotamya Ovası’na kaçtı. Mezopotamya ona gerçek kimliğinin olmadığını söyledi. Sen ne Haydar’sın ne de Ali, ikisinin de çocukluğunu hatırlamıyorsun. Çocukluğunu hatırlamayan, kendisini bilemez*” (Sönmez, 2021:8). Belirsizliğin insan bedeninde yarattığı gerilim, hatırlamakla ve bilmekle giderilebilir. Roman kişisi, bu belirsizlikten kurtulmak için nerede olduğunu bilmediği geçmişinin peşine düşerek onunla bağ kurmak istemektedir. *Taş ve Gölge* romanında Yedi Adlı Adam üzerinden hafıza arayışı, hayatın sonuna kadar devam eder ve var olmanın temel unsuru olarak değerlendirilir.

Taş ve Gölge romanında başkahraman Avdo da çocukluğunu hatırlayamamaktadır. Hatırlamak, kim olduğunu bilmektir. “*Annemi bir pazar yerinde hatırlıyorum, elimden tutmuştu. Sonra kalabalıkta yalnız kaldım, sanırım annem beni kaybetmişti. O gün bugündür onu bulma ümidiyle dolaşılıyor, belki annem de beni şehir şehir arıyordur diye bir şehirden diğerine gidiyorum.*” (Sönmez, 2021: 63). Roman kahramanı Avdo’nun çocukluğuyla ilgili hatırladığı tek anı budur. Freud, çocukların 3-5 yaş aralığında yaşadıklarının büyük bölümünü hatırlayamadıklarını, bunun da çocukluk amnezisi (kısmi hafıza kaybı) olduğunu ifade eder (Atkinson, Smith vd. 2010: 287-288). Roman kahramanı Avdo, on bir yaşında Mardin’de karşımıza çıkmaktadır. Kaç yıl önce annesini kaybettiğiyle ilgili bilgi yoktur. Kahramanın çocukluğuyla ilgili yaşadığı hafıza kaybı, kim olduğu konusundaki belirsizlik, onu şehir şehir dolaştıran bir arayış halini alır. Bu arayış romanın farklı olay halkalarıyla birleşerek roman kurgusunu oluşturur.

3.2. Geçmişe Dair Arayışlar

Zaman ve mekân açısından insan, diğer varlıklardan ayırt edici bir özellik olarak, dünü bugüne, bugünü yarına taşıyarak diğer varlıklar arasında yaşam sürmektedir. İnsan doğası gereği, zihin ve eylem dünyasında hem geçmişe hem de geleceğe dair derin izler bırakır (Düzenli, 2010: 98). Bu izler insanın hayatında bazen veya çoğunlukla bir şekilde açığa çıkar. Reel gerçeklikte olduğu gibi kurmaca gerçeklik de geçmişin insanın ayrılmaz bir parçası olduğu üzerinden yapılır. Dünya edebiyatında olduğu gibi Türk

edebiyatında da salt geçmişi konu edinen romanlar kaleme alınmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*, Elif Şafak'ın *Aşk*, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düğün Gecesi* bunlardan bazılarıdır. Burhan Sönmez'in eserlerinde de 'geçmiş' önemli bir yer tutar.

Burhan Sönmez'in romanlarında geçmiş teması, romanın meydana gelmesini sağlayan temel unsur olarak görülür. Yayımlanan beş romanında da seçtiği kahramanlar geçmişin izini sürer. İnsan hayatının iki evresi olan yaşanan anın ve geleceğin, geçmişin bilinmesiyle şekilleneceği kahramanlar üzerinden okuyucuya hissettirir.

Kuzey romanında Rinda, ölen babasını tanımak adına babasının geçmişinin bulunduğu Kuzey'e yolculuğa çıkar. Kuzey, babasının nereli olduğunu bilmemektedir. Babası, annesinin köyüne sonradan gelmiş ve geçmişine dair kimseye bir şey anlatmamıştır. Daha sonra evlenen babası, burada “*üç yıl kaldıktan sonra hamile karısı ile oğlunu geride bırakarak kuzeye gitmiştir*” (Sönmez, 2018a:69). Babasının adeta geçmişi olmayan geçmişi, roman kahramanı Rinda için bir varoluş problemine dönüşmüştür. Bir de babası, karısı ve çocuğunu geride bırakarak, geçmişte bırakarak, onları terkeder. “*Babamı hiç görmedim. Ben daha bebekken, kuzeye gitmek üzere ayrılmış. Ama geçen sonbaharda köye geri dönerken öldü*”. Bu dönüş, Rinda için sorunun başlangıcını oluşturmaktadır. Çünkü babasıyla, ölü de olsa, ilk defa yüzleşir. Ölü baba karşısında Rinda, yine ilk defa ete kemiğe bürünerek bir kimlik kazanacak ve o da arayışına başlayacaktır. “*Ben de başına neler geldiğini öğrenebilmek için kuzey yoluna çıktım*” (Sönmez, 2018a:67) diyecektir. Alıntıladığımız cümledeki “Ben” ve “çıktım” kelimeleri de Rinda'nın artık bir kimlik kazandığını imleyen göstergelerdir denebilir. Ayrıca, babasının başına neler geldiğini kovalama arzusu içinde olması, onun genetik olarak köklerine bağlandığını gösterir. Bu yüzden o da, tıpkı babası gibi, daha sonra toplumsal bir karakter kazanacak olan kişisel arayışını başlatmıştır. “*As-ri, dedi Sarı Nine düşünceli bir edayla (...) şimdi sen oğul ile baba, kendin ile öteki arasında gidip geldiğin için bu ruh haline karşılık asri kelimesini seçti*” (Sönmez, 2018a:275). Geçmişin izini süren Rinda, yaşadığı serüvenler sonucu babasını tanıma ve babasının geçmişini öğrenme fırsatı bulur. Babasının mücadelesini devam ettirir. Babasının ulaşmak isteği hedefe ulaşarak onunla özdeşleşmiş olur. O artık, hem kendisi hem de genetik kodlarını taşıdığı babasıdır.

Masumlar'da ülkesinden ayrılmak zorunda kalan Brani Tawo, çocukluğunda dinlediği hikâyeleri aktararak geçmişin izini sürer. “*Benim vatanım çocukluğumdu ve ben büyüdükçe uzaklaştım ondan, uzaklaştıkça da o büyüdü içimde*” (Sönmez, 2018b: 9).

Geçmişin inşası, çocukluk döneminde dünyayı kavramayla başlar. Geçmiş, hayatımızı şekillendiren önemli bir dönemdir. Yazar bu dönemi mekânla aidiyet bağı kuran bir unsur olarak görmekte ve bu şekilde kahramanı konuşturmuştur. Büyüyüp yetişkinlik dönemine varan insan, günlük hayatın getirdiği zorluklar karşısında bazen bir sığınak arar. Bu sığınak çoğu zaman, çevremizi anlamlandırmaya çalıştığımız, saflığın simgesi olan çocukluk dönemidir. Geçen zaman, insanı bu dönemden uzaklaştırır ve ona gün geçtikçe özlem duyar. Bu özlemin giderilmesi yazarın romanında yaptığı gibi çocukluk döneminden kalma anıların, hikâyelerin hatırlanıp tekrar aktarılması ile mümkün olmaktadır.

İstanbul İstanbul romanında, yerin üç kat altında bulunan bir hücreye atılan dört kişi, İstanbul'un yer üstündeki hikâyelerini anlatırken hem kentin geçmişine hem de kendi geçmişlerine değinirler.

Labirent romanında intihar girişimi sonrası hafızasını kaybeden Boratin, kendisi dışında her şeyi hatırlar. Yaşanmış tarihi olaylar aracılığıyla geçmişini anımsar. “*Kendimle ilgili tek bir kelime barındırmayan aklım bunu dışındaki bilgilerle dolu. Antik Çağ filozoflarının adları, futbol takımlarının renkleri, aya ilk çıkan astronotun sözlerini biliyorum*” (Sönmez, 2018c: 11).

Taş ve Gölge romanında kahraman Avdo, kendi geçmişinin izini Anadolu şehirlerini gezerek bulmaya çalışır. Ayrıca gittiği her yerin geçmişi hakkında bilgi verir.

“*Bir taş ustası nasıl olur da bunca uzak yerleri gezip, bunca dil konuştu? Avdo onlara yeri yurdu olmadığını, öksüz büyüdüğünü, küçüklüğünden beri gittiği her şehirde ayrı bir dile karıştığını, bu sayede Kürtçe, Türkçe, Arapça, Ermenice, Süryanice, Rumca öğrendiğini söyledi*” (Sönmez, 2021: 45). Kahraman, bu dilleri sıralarken kadim kültürlerle ayna tutmaya çalışır. Anadolu coğrafyasının kültürel geçmişini ve zenginliğini gösterir. Sıralanan bu dillerle toplumların geçmişte hayata katılım konusunda önemli bir varlık gösterdiklerini vurgulanmaktadır.

Romanda geçmişinde kim olduğunun peşine düşen diğer bir kişi de Yedi Adlı Adam'dır. “*Dersim Askeri Harekâtı sırasında(...)yaralı ve baygın bulunduğu anda belleğini yitirmişti. Onu bulan askerler, adını Haydar olduğunu(...)söylediler. Tutsaklar arasındaki kör bir ihtiyar onu sesinden tanıdı. Aynı köydeydiler. Asıl adı haydar değil Ali'ydi.*” (Sönmez, 2021:7). Karşılaştığı bu durum karşısında kim olduğu konusunda

karmaşa yaşar ve oradan kaçarak kendisine bir geçmiş arar. Çıktığı yolculuklarda kadim kentleri dolaşır ve bu kentlerin geçmişinden okuyucuyu haberdar eder.

3.3. Ölüm

Ölüm, yaşamın kaçınılmaz bir sonucudur. Tüm canlılar için vazgeçilmez bir fenomendir. Ölüm veya ölümün yarattığı duygu, düşünce insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların ölüm duygusu karşısında düştüğü ürperti kendisini edebi eserlerde de göstermektedir. Özellikle sevilen bir kişinin ardından duyulan acı, tutulan yas, anma veya yâd etmek gibi ritüeller edebi eserleri konu bakımından şekillendirir. Tanzimat öncesi Türk edebiyatında ölüm teması özellikle Mevlana Celaleddin Rumi ve Yunus Emre gibi büyük mutasavvıf ve şairlerin eserlerine yansır. Tanzimat sonrası Türk edebiyatında ölüm teması, dini çerçevede dışında, romantizmin serbest düşünce anlayışına göre metafizik bir derinlik kazanarak sorgulanmaya başlanır (Aydemir, 2013: 234-236). Ölümün, var olmanın bir süreği olduğu fikri edebiyatın tasavvuf fikriyle yoğrularak ele aldığı konulardandır.

Burhan Sönmez, verdiği bir mülâkatta romanlarında ölüm temasının üzerinde durmasını şöyle anlatır: “*Modern çağın ölümle ciddi bir sorunu var. Modern dünya, ölüm yokmuş gibi yaşamayı dayatıyor bize. Mezarlıklar bile büyük duvarlarla çevrili ya da şehrin dışında, yalıtılmış halde. Oysa kırsalda mezarlar köyün içindedir. Çocuklar mezarlığın içinden geçerken, oranın hayatın bir adım ötedeki parçası olduğunu hisseder. Orada insanın geçmişle ve ölümle pozitif bir ilişkisi vardır. Şehre geldiğinizde, modern yaşam biçimi, bizi sanallığa hapseder. Yaşamak için var olmak, hayatın tek amacı haline gelir. Hayatın ölümle birlikte var olduğu, ölümün de hayatımızın güzel bir parçası olduğu gerçeğinden korkulur, ondan kaçılır. Yaşlılığı huzur evlerine, deliliği tımarhanelere, ölümü de görünmez mezarlıklara havale edince, mutlu bir hayat yaşayacağımızı sanırız*” (Mansuroğlu, 2012). Yazar, çağımız insanı için bir yok oluş olarak değerlendirilen ölüm, mümkün olduğunca görülmemeye, duyulmamaya çalışılan bir olgu halini almıştır. Hayatın kaçınılmaz bir gerçeği olan ölüm, acı bir tat olarak görülebilir, fakat onun gerçek olduğu fikrini değiştirmez. Yazar, ölümü gizlenen duvarların ardından çıkararak hayatın olağan seyrindeki konumuna taşımak ister. Ölümü ‘hayatın güzel bir parçası’ olarak yorumlarken Gazzâlî’nin “Ârifler ölümü devamlı olarak hatırlarlar, çünkü ölüm onlar için sevgilisi ile buluşma zamanıdır. Seven sevgilisi ile buluşacağı günü asla hatırdan çıkarmaz. Hatta bu yüzden ölümün geç gelmesine üzülür. Bir an önce bu dünyadan kurtulup Allah Teâlâ’ya dönmeyi arzular” sözlerini hatırlatan tasavvuf düşüncesiyle

örtüşen bir ölüm halini alır. (Çelik 2009: 122). Ölüm korkulan değil belli noktalarda arzu edilen, beklenen bir durumdur. Burhan Sönmez, romanlarında korkulan ölüm temasını yıkararak, bunun yerine ölümü bazen arzu edilen bazen de hayatın doğal bir parçası olarak görülen varolmanın nihai sonucu olarak düşündürür. Yazar bu bakış açısıyla ölüm temasını görünür kılmaya çalışmıştır.

Kuzey romanında Aslem'in ölümü Rinda'nın varlığını ve yaşamını gün yüzüne çıkarır. Ölüm yeni bir yaşamın başlangıcı olarak verilir. *Masumlar* romanında Küçük Mehmet'in ölümü, Kewê'nin çocuklarının ölümü, her ne kadar acıklı olsa da metanetli karşılanması ölümün yaşamın bir parçası olduğu düşüncesini gösterir. *Masumlar* romanında ölüm karşısında insanın aczi verilir. Ferman kişinin yanlışlıkla kardeşlerini vurup öldürmesi ve sonrasında aklını yitirmesi, ölüm karşısında insanın zayıflığını ve ölümün dayanılmaz bir acı verdiğini gösterir.

Masumlar romanında Kewê, ilkin kocasını kaybeder. Bu ölümden sonra üç çocuğu elinden alınarak baba evine gönderilir. İlerleyen zamanda hastalıktan dolayı sırayla üç çocuğunu da kaybeder. Bu ölümler karşısında Kewê'nin metanetli duruşu dikkat çekmektedir. Bu duruş, yazarın yukarıda bahsettiği ölüme bakışla ilgilidir. Ölüm acıdır, fakat yaşamın bir parçasıdır ve olağandır.

İstanbul İstanbul romanında ölüm teması üç farklı şekilde verilir. İlki Berber Kamo'nun babasının intiharı ve annesinin kaza sonucu ölmesidir. İkincisi ideolojik tercihler sonucu gerçekleşir. Sokak ortasında vurulan insanlar anlatılır. Üçüncü ölüm şekli ise işkencelerden geçirilen insanların ölümüdür.

Lairant romanında ölüm düşüncesi hafızasını kaybeden Boratin'in geçmişinden bir insanın hastalık sonucu ölmesi üzerinden verilir. Bu ölüm kahramanın hatırlamaması nedeniyle çok derin acılara yol açmaz.

Taş ve Gölge romanında ölüm, insanın yurt özlemine gideren bir durum olarak yansıtılır. "Nereli olduğumu soranlara, İstanbul'da öleceği için kendisini İstanbullu saydığını söylerdi" (Sönmez, 2021: 13). Avdo'nun sevdiği kadının mezarının bulunduğu mezarlıkta yaşayıp öleceği yeri belirlemesi, ölümü bir kavuşma olarak gördüğünü işaret eder. Bu durum, korkulan bir şey değil, sabırsızlıkla beklenen, var olmanın bir neticesi olarak yansır. Avdo, ölümü yücelten bir eylem içinde bekler. Ölümle birlikte ait olduğu yere, kişiye kavuşacağına inanır. Ölümün bir yanıyla ait olmayı ifade ettiği bu durum *Masumlar* romanında da kendini gösterir. İngiliz şair Ruper Brooke'un

“ Eğer bir gün ölürsem, beni sadece Şöyle düşün:

Yaban ellerin bir paręası

Artık sonsuza kadar İngiltere olacaktır” (Sönmez, 2018b:84) mısralarından yapılan alıntı ile ölüm üzerinden geręekleŐen aidiyet bağı vurgulanır. İnsan, taşıdığı geęmiŐ neticesinde nerede olursa olsun aidiyet bağı öldüğü yeri de vatan yapmaktadır.

Görüldüğü zere Burhan Sönmez, romanlarında ölümü hayatın yaşayan bir paręası olarak görmekte ve bunu sıklıkla okuyucuya anlatmaya ęalıŐmaktadır.

3.4. AŞk

Burhan Sönmez’in romanlarında yer alan temalardan biri de aŐktır. İnsan yaşamının vazgeçilmez bir paręası olan aşk, hayatı Şekillendiren ve yönlendiren bir olgudur. İnsana ait olan bu olgu, geęmiŐten günümüze edebiyatın ana temaları arasında yerini almaktadır. “*Tüm dünya yazınına damgasını vuran aşk, farklı motiflerle iŐlense de temel olarak her yazın türünde yer alır”* (Coşkun geyik, 2088: 47). Geręek hayattan beslenen edebi eser, insanın sahip olduğu aşk duygusunu her yönüyle ele alma kapasitesine sahiptir. AŞkın farklı halleri ve yorumu kişiden kişiye deęiŐirken her yazar da aynı bakış açısıyla aşkı ele almaz.

Sönmez’e göre “*ęaęımızda aşk, ütopyadan kalbimize kalan yegâne ıŐıktır. İnsanlığın kara yazgısının deęiŐmesi için bu gereklidir. Yoksa teslimiyetten dolayı tenimiz değil ama ruhumuz ęırpına ęırpına ölmek üzeredir. Spartaküs bunun için gereklidir. Leyla bunun için, Che ve Ali bunun için gereklidir. AŞk, ahlaki bir tercihtir günümüzde”* (Sönmez, 2010: 7-18). Onun için aşk tensel bir haz değildir. AŞk, insanın insan olma yolundaki mücadelesidir. AŞk temasını bu doğrultuda ele alır.

Masumlar ile *Taş ve Gölge* romanlarında aşk temasına da yer verilmiştir. *Masumlar* romanında Brani Tawo ve Feruzeh kişileri arasında aşk duygusu işlenir, fakat aşk kelimesi kullanılmaz. Yazar bu durumu yaptığı bir mülakatta Şöyle ağıklar: “*Masumlar romanımı yazarken internetten Türkan Őoray’ın bir söyleŐisini okumuŐtum. “AŞkın en güzeli dile gelmeyenidir” diyordu. Tamam dedim, bu mottoyu devam ettireyim, Tarkovsky, Türkan Őoray ve Masumlar. Spot ışıkları aşkın üzerinde ama kelime olarak aşk yok. Onu söylemeyerek ęoęaltan bir dil var Masumlar’da. İki kahramanın birbirlerini sevdiklerini hissediyoruz ama bunu hiç dile getirmiyorlar!”* (Bildirici, 2012). Dile gelmeyen ama eylemlerle romandaki kişiler arasındaki aşk anlatılır. ęaęımızda insanlar arasında oluşan duygu durumu için ęokęa kullanılıp tüketilen bir kavram olan ‘aşk’,

yazarın izlediği yöntemle kavramın kendisi değil onun ifade ettiği duygunun eylemlere yansması bir tema olarak işlenmiştir. Edebi eserlerde aşk, genellikle kavuşamamanın verdiği acı ile anlatılır. *Masumlar* romanında, böyle bir durumla karşılaşmamakla birlikte, aşkın; duygu, düşünce ve bedenen birlikte durup hayatı anlamak şeklinde okuyucuya yansıtıldığı söylenebilir.

Taş ve Gölge romanında, *Masumlar* romanının aksine aşk, kavuşamayan kahramanlar üzerinden aşkın acı haline yer verilir. Avdo, mezar taşı yapmak için gittiği köyde nişanlı olan Elif'e âşık olur. Duygularını ona açar. Elif de onun duygularına karşılık verir. Birlikte kaçmaya çalışırlar, fakat yakalanırlar. Aradan yıllar geçer.

Avdo, sevdiği kadının kabrinin bulunduğu mezarlığa yerleşir ve onun yanında kendisine bir mezar hazırlar. (Sönmez,2021:97) Roman kahramanı, âşık olduğu kadına kavuşmayı ölümlle elde edeceği inancı içindedir. Romanda seven ama kavuşamayan âşıklar üzerinden aşk teması işlenir.

3.5. Savaş

Savaşlar daha çok iki hasım kuvvetin, başka bir yolla elde edemedikleri hakları kuvvet kullanarak alma isteğinden doğar. Savaş döneminde savaş dışında kalan bireyler, hadisenin maddi ve manevi tesirlerine maruz kalır (Duman, 2018: 101). Çoğu zaman kadınlar, bazen de yaşlılar ve çocuklar savaş halinin cephede olmayan gerçek mağdurları oldukları söylenebilir. Şahmaranlar (kadınlar) ile Meraniler (erkekler) arasındaki savaş erkeklerin saldırganlıkları sonucunda başlar. Anlatıcı, savaşların kadınlardan ziyade erkeklerin tutumları sonucunda açığa çıktığını okurun zihnine kodlar. Bu durum reel gerçeklikle paralel bir düzleme sahiptir denebilir. Anlatıcı, kadın ve erkekleri blok halinde karşı karşıya getirip savaş halinde karşımıza çıkararak erkek kimliğinin savaşların açığa çıkmasındaki belirleyici rollerini belirginleştirir.

Bu tesirlerin savaş yıllarında olduğu kadar, sonraki yıllarda da meydana gelen sanat eserlerine yansıdığı da görülür

Burhan Sönmez, romanlarında genel itibari ile savaşı cephe hattından yansıtmaz. Onun eserlerinde savaşın insanda yaptığı dönüşümler ve tahribatlara yer verilmiştir.

Kuzey romanında Meraniler ve Şahmaranlar arasındaki savaş, erkek egemenliği karşısında kadınların direnişi ile başlayan Şahmaranların mücadelesi daha sonra egemenlerin haksızlığına karşı gelen bir yapı halini alır. “*Şahmaranların savaşı ben doğmadan önce başlamıştı. Annemle babam onların arasındaydı, önceleri sadece*

kadınları toplarken, sonra kimsesizleri, aç köylüleri de yanlarına alarak; kralların, sultanların, soyluların kötülüğüne, onların adaletsiz ordularına karşı mücadele ediyorlardı. Kalplerinin sesini dinledikleri için, vicdan savaşı diyorlardı buna” (Sönmez, 2018a: 249).

Savaş konusununla ilgili olması dolayısıyla alıntıladığımız metinde her ne kadar savaş söz konusu edilmişse de savaşın trajedisine dair bir veri sunulmamıştır. Anlatıcı, Şahmaran ya da barış taraftarı olan cenahı savaş ile ilgili bir konuda anlatırken bir savaş atmosferi kurgulamamaya çalışmıştır denebilir. Bir savaş alıntısında kan, ölüm, yaralanma, ordu, emir, çarpışma, bomba... söz konusu edilmeliyken anlatıcı bunlara dair bir anlamsal örüntü oluşturmaktan imtina etmiştir denebilir. Alıntıda anne, baba, kral, sultan, “kalbin sesi”, “vicdan” gibi sözcükler savaş atmosferini etkisizleştiren bir anlam örüntüsü oluşturmuştur denebilir.

Masumlar romanında savaşın yolaçtığı yıkım İstanbullu Çavuş üzerinden anlatılır. “*Savaş sırasında adı İstanbullu Çavuşa çıkan kardeşi başka bir yol seçmiş, Saadet kadınla evlenerek Ankara’ya yerleşmişti. Savaştan dönen askerler, görünmez yaralarının derman bulmasını, hafızalarındaki sızının dinmesini zamana bırakmışlardı. İstanbullu Çavuş iyi hayaller kurdu, karısını sevdi, evine ekmek getirdi. Savaş ganimeti çığlıklar ve cesetler onu karanlığa sürükleyene kadar gayret etti”* (Sönmez, 2018b: 128). Çavuş, savaşın yol açtığı tahribatı üzerinden atamamış, neticesinde ailesine ve çevresine zarar vererek hayattan kopmuştur.

Masumlar romanında dünya savaşları hatırlatılarak İkinci Dünya Savaşı sırasında İç Anadolu’nun Haymana yöresindeki insanların içinde bulunduğu durum yansıtılır. “*Birçok milletin birbirine girdiği ve Almanların herkese meydan okuduğunu biliyor, ama Stalingrad’dan, Normandiya çıkarmasından ve Berlin’in düşmesinden habersiz...”* (Sönmez, 2018b: 15). Bu durum aynı zamanda ülkenin fiili olarak katılmadığı savaşın yansımalarının halk tarafından nasıl karşılandığını da gösterir.

3.6. Kimlik Arayışı

Bauman, kimliği belirsizlikten kaçış olarak tanımlar ve şu ifadeleri kullanır: “*Kişi, ne zaman kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyarsa, kimlik üzerine o zaman düşünüyor. Yani, ortada görünen davranış biçimleri ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındaki insanların kendisinin bu duruşunu/yerini doğru ve uygun kabul edeceklerinden nasıl emin olacağından (sonuçta bu bilindiğinde her iki taraf*

da birbirlerinin varlıklarında nasıl davranmaya devam edeceklerini bileceklerdir) emin olmadığı zaman. “Kimlik”, işte bu belirsizlikten kaçış arayışına verilen addır” (Bauman, 2001: 113). İnsan bütün varlığıyla, duyusuyla yaşadığı çevre tarafından kabul görmek ve olduğu gibi anlaşılma ister. Belirli olmak, kabul görmek, kendini biliyor ve biliniyor olmak kimliği ifade eder. Diğer yandan meydana gelen belirsizlik, kişiyi kimlik sorgulamasına sevk etmekte ve kimlik arayışı başlatmaktadır. Özne olan “ben”in, kim olduğuna yönelik sorusu onu yolculuğa çıkarır. Bu yolculuk onun kimlik arayışıdır.

Kimlik, öteki ile karşılaştığımız anda bize diğerlerinden ayrı olduğumuzu düşündüreren somut bir durumdur. Ne ve kim olduğumuz konusunda yaşadığımız tereddüt, beraberinde kimlik sorununu gündeme getirmektedir (Özyurt, 2002: 146). Burhan Sönmez’in *Taş ve Gölge* romanlarında kimlik teması, kişinin kim olduğu, nereye ait olduğu sorgusuyla geçmişe dönülerek verilirken *Masumlar* ve *İstanbul İstanbul* romanlarında kahramanlar, sistemin ya da egemen gücün öteki olarak gördüğü gruplara dâhil oldukları için zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklarla mücadele eden kahramanlar ya yurdundan olmakta ya da bedelini hayatlarıyla ödemektedirler.

Taş ve Gölge romanında Avdo’nun yaptığı her mezar taşı, ölenin aidiyetini ifade eden yazı ve desenler içermektedir. Avdo’nun mezar taşı ise yazısız ve desensizdir. “Buraya gelip Elif’in mezarını bulduğunda onun yan tarafındaki boşluğu kendisine ayırmış, biraz toprak yığmış, başına da yazısız, çıplak bir taş dikmişti. Ölümüne yakışan taş buydu. Pürüzsüz, saf. Üzerine yazı da gerekmezdi anne sütü gibi beyaz” (Sönmez, 2021: 279). Kahramanın kendisi için seçtiği mezar taşı, saflığı ifade etmektedir. Saflık aynı zamanda günahsızlığı da işaret etmektedir. İnsanlar arasında bu özellik çocuklar için kullanılmaktadır. Kahramanın mezar taşını bu şekliyle seçmesi çocukluğuna işaret etmekte ve kimliği olarak mezar taşına çocukluğunu işlemektedir. O, annesini kaybettikten sonra kendisini bulamamış, kim olduğunu öğrenememiş, hiçbir yere ait olmamıştır.

Roman kahramanlarından Yedi Adlı Adam da Avdo karakteri gibi bütün arayışlarına rağmen kendini bulamamış, hiçbir aidiyet bağı kuramamış, hayatını kim olduğunu aramakla tüketmiştir. “Yürümeye devam etti, ömrünün sonuna kadar da yürüdü. Yıldızları izledi, Tanrı’ya sığındı, bulduğu her kitabı çare ümidiyle okudu. Kırk yıl boyunca Kudüs, Kahire, Girit, Atina, Roma ve İstanbul’u dolanırken her yerde yeni bir din ve yeni bir ad edindi. Bugün mezarlığa getirdiklerinde tabutunun üstünde rengi sararmış bir tülbent ve yedi ad yazılı bir kağıt vardı: Ali, Haydar, İsa, Musa, Muhammet,

Yunus, Adem” (Sönmez, 2021: 8). Avdo’dan kendi ruhunu yansıtacak, kimliksizliğine vurgu yapacak bir mezar taşı istemektedir. Aldığı her yeni isim, ona yeni bir kimlik, yeni bir geçmiş vermiştir. “*Bir ad yalnızca bir kelime değildi, o başka bir geçmiş ve bambaşka bir insan demektir. Haydar eli kırbaçlı bir askerdi, Ali yoksul bir köylüydü. Ben hangisiyim?*”(Sönmez, 2021: 284). Bütün arayışlarına rağmen gerçek kimliğini bulamamanın verdiği acı, onun başka isimler almasına neden olmuştur. Kendini arama süreci ömrünün sonuna kadar devam etmiş ve kayıp bir ruh olarak yaşamı son bulmuştur. “*Herkesin ruhuna uygun mezar taşları yaptığını söylediler bana da yap bir tane*” (Sönmez, 2021: 8).

Kim olduğunu bilememenin verdiği belirsizlik, mezar taşlarında da kendini gösterir. Yedi Adlı Adam’ın mezar taşı da onun karmaşasını ifade eden, bir yere bağlanamayan, içinde birçok şey barındıran bir mezar taşı olacaktır. “*Avdo bugün defnedilen ve yedi ad taşıyan ölüye nasıl bir mezar taşı yapacağını düşündü. Sigarasından bir nefes aldı, çayını yudumladı. Sigara tutan parmaklarını biriyle konuşur gibi öne uzatıp, bu adamın mezar taşı siyah olmalı, dedi kendi kendine, taşın ortasında da siyah bir delik bulunmalı. Deliğin bir yanından bakanlar diğer yandaki boşluğu görmeli. Boşluk baktıkça büyümeli, derinleşmeli*” (Sönmez, 2021: 7). Yedi Adlı Adam’ın hayatı, hafızasını kaybettikten sonra boşlukta geçmiş, kendine ait bir zemin bulamayarak son bulmuştur. Onun bu kimliğini yansıtan mezar taşı da içinde bir boşluk barındırmaktadır.

Masumlar romanının kişilerinden Brani Tawo, Türkiye’de sisteme muhalif gruplar içerisinde yer almış ve bu doğrultuda eylemlere katılmıştır. “*Uykusuzluk hastalığıyla başım belada(...) polis kazası, dedim. Memleketimde siyasetle uğraşanların sonu*”(Sönmez, 2018b: 40-41). Ait olduğu yapı ile hareket etmesi onun şiddete maruz kalmasına neden olmuş ve ülkesinden göç etmek zorunda kalmıştır. Romanda Brani Tawo ile aynı durumda olan Feruzeh de “*yedi yaşındayken annem beni ve kız kardeşimi alıp İran’dan ayrılmış (...) İran devrimi sırasında (...) rejim değişikliğinden sonra*” (Sönmez, 2018b: 25) ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır.

İstanbul İstanbul romanında devrimci gruplar olarak ifade edilen muhalif gruplar içinde yer alan kişiler, yerin üç kat altında bulunan bir hücrede tutularak işkenceden geçirilirler. Hücrede bulunan kişiler, kendileri gibi muhalif olan birçok kişinin işkencede öldüklerine tanık olurlar.

3.7. İntihar

Dünyada bir anlam bulamayan, manasızlık ve boşluk içinde hisseden birey, bir çıkış yolu arar. Mutlu bir yaşam ile anlamlı bir yaşam arasında tercih yapmaları gerektiğinde, tercihlerini anlamlı bir yaşamdan yana koyan ve bu nedenle yeryüzündeki mutluluklarının kendilerine bir değer katmadığını düşünen birey, kurtuluşu ya da anlamı kendi yaşamına son vermekte bulur. Böylece birey kurtuluşu, varoluşun bir anlam kazanması olarak gördüğü intihara başvurur (Alpay, 2012). Edebi eserlerde çokça işlenen bir tema olan intihar, kişinin yaşamında karşılaştığı olumsuzlukları üzerinden atamaması sonucu düştüğü boşluk olarak değerlendirilir. Edebi eserlerde ele alınan intiharların farklı nedenleri olduğu görülmektedir. Bu sebepler her ne olursa olsun kişinin çıkış yolu olarak intiharı seçiyor olması gerçek hayatla örtüşen bir çevreye oturmaktadır. Burhan Sönmez'in eserlerinde kişileri intihara sürükleyen nedenler de yine gerçek hayattaki gibi bir anlam, bir çıkış yolu bulmak üzerine kurgulanır.

Burhan Sönmez'in *Labirent*, *İstanbul İstanbul* ve *Masumlar* romanlarında intihar teması işlenmiştir. *Labirent* romanında Boratin karakteri, boğaz köprüsünden atlayarak intihar eder. Hafızasını yitirmiş, yaralı halde hastanede gözünü açar. Boratin, sevilen bir müzisyendir. Şöhreti, seveni olan ve maddi olarak sıkıntı çekmeyen biridir. Hafızasını yitirdiği için onu intihara sürükleyen şeyin ne olduğunu bilemez. Aynı zamanda çevresi de onun niye intihar ettiğine anlam veremez.

İstanbul İstanbul romanında Berber Kamo olarak tanıtılan kişinin hayatında travmalara neden olacak bir intihar aktarılır. Berber Kamo'nun şiir seven ve yazar öğretmen babası, Kamo daha doğmadan çalıştığı köyde bir kuyuya atlayarak intihar eder. "Öğretmen İstanbul'dan bıkarak, kentün bunaltısından kaçarak gelmişti köyünüze (...) öğretmen bir kâbustan başka bir kâbusa geçtiğini geç anladı. Kent yalan, köy de yalandı.(...) köy meydanındaki kuyuya gitti, uzanıp baktı. Başını içine eğdi" (Sönmez, 2020: 67). Bahsedilen kişi için hayat, anlamını yitirmiştir. Böylece o, kurtuluş ya da anlam olarak gördüğü intiharı seçmiştir.

Masumlar romanında savaşa katılan eski bir asker olan İstanbullu Çavuş; ailesine, çevresine zarar vermeye başlar. Ailesinden uzaklaşır ve yaşamı sosyal alanlarda kavga etmekle geçen bir karaktere dönüşür. Onun intihar şekli dikkat çekmektedir. "İstanbullu Çavuş avucundaki bıçağı aniden ağabeyinin eline tutuşturdu ve kendi karnına doğru

çekti.” (Sönmez, 2018b: 130) Kişi intihar eyleminde dışarıdan bir destek alarak hedefine ulaşmaya çalışmıştır.

Yazar, intiharın farklı sebeplerini ve yöntemlerini seçtiği kişiler üzerinden yansıtmıştır. Eserlerde gerçekleşen intihar vakaları, geride kalanların hayatları üzerinde de sarsıcı bir etki yaratmaktadır. Bu etki geride kalanlar için yaşamın yeni bir düzlemde algılanacağı bir bakış açısı oluşturur.

3.8. Rüya

Edebî metinlerde sıklıkla karşılaştığımız “rüya” motifinin birçok amacı vardır. Önsene, ilahi uyarı, içsel yolculuk, bilinçaltının dışa vurumu veya yazarın mesajlarını okuyucuya aktarmak adına kullandığı estetik bir araçtır. Bu bağlamda, edebî eserlerin biçem analizlerinde rüya motifinin açıklanması ve yorumlanması, eseri daha iyi anlamak amacı ile önemlidir. Psikanalizde bireyin psikolojik yapısını anlamak için incelenen “rüya”, edebî metinlerde de eserlerin bağlamsal ve içerik olarak yorumlanmasına katkı sağlamaktadır (Üstün Kaya, 2021: 451).

Burhan Sönmez’in *Kuzey* ve *Masumlar* romanlarında rüya teması işlenir. Bu iki eserde rüya iki şekilde karşımıza çıkar. İlki *Kuzey* romanında rüyasında kendini beyaz bir tilki olarak gören ve romandaki olayların tanığı olan anlatıcıdır. “*Evet, şimdi benden söz edecek. Herkesi tanıyan, görünen her nesneyi bilen ben, nihayet biliniyor olacağım. Aslında biri dediğim bir Tilki*” (Sönmez, 2018a: 115). Anlatıcı olan tilki tarafından roman kurgusunun nasıl meydana geldiği aktarılır. Ona göre aslında okuduklarımız, rüyasında kendisini tilki olarak gören anlatıcının rüyasıdır.

İkincisi ise rüya göremeyen kişilerdir. *Kuzey* romanında rüya göremeyen bir çerçi, başkalarının rüyalarını dinleyerek karşılığında onlara eşya vermektedir. “*Sonunda rüya görmenin en iyi yolunun başkalarının rüyalarını toplamak olduğunu anlayarak çerçiliğe başlayıp arabasındaki eşyaları rüya anlatanlara dağıtarak, ama aldığı rüyanın verdiği eşyadan daha değerli olduğunu şükranla belirtmeyi ihmal etmez*” (Sönmez, 2018a: 115). Rüya görmenin önemine vurgu yapılan bu alıntıda, çok da önemsemediğimiz durumların ‘rüya işte’ diyip geçtiğimiz noktanın aslında ne kadar değerli olduğunu hatırlatır.

Masumlar romanında da Brani Tawo, uyuyamadığı için rüya görememektedir. “*Aslında iki romanımda da uykuya ve rüyaya özlem var. Tabii hikâyede hissedilmiyor bu. Uyuyamadığım zamanlarda yazıyordum, sürekli uyuma özlemim vardı. İki üç yıldır iyi uykularım. Ama rüya göremiyorum. Kuzey’de sonradan kör olan bir adam rüya*

görememeye başlıyor, başkalarının rüyalarını toplamak için kuzeye doğru yola çıkıyor. Rastladığı herkesten bir rüya alıyor, karşılığında ona bir eşya veriyor. Aslında bu benim o zamanki sorunumun farklı ifadesiydi. Bu her iki romanımda da hissediliyor.” (Bildirici, 2012). Bu iki roman kahramanı, yazarın geçirdiği beyin travması sonrası uykusuzluk çekmesi ve rüya görmemesine bağlı olarak romanlarında hayat bulurlar. Yazar, rahat bir uykunun varlığını görülen rüyaya bağlamaktadır. Bu rüya bir kâbus değildir. Mutlu bir şekilde uyanılan bir rüya olarak düşünüldüğü için istenmektedir. Aynı zamanda yazarın beyninde oluşan hasarın iyileştiğinin bir habercisi olarak da değerlendirilebilir. Çünkü çerçi kör olduktan sonra rüya göremez, Brani Tawo’ da geçirdiği kazadan dolayı uyuyamaz ve rüya göremez. Her ikisinde de rüya, bedende meydana gelen hasar sonucu görülmemektedir.

3.9. Göç

Göç, bir canlının kendi isteği veya zorunluluktan bulunduğu yerden başka bir yere gitmesi, hareket etmesi anlamına gelir. Ulusal ve uluslararası sınırlar içinde önemli bir yere sahip olan göçün altında politik, sosyal, kültürel, ekonomik birçok neden yatar. Göç, ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerden kaynaklanırken günümüzde, savaşlar, iç karışıklıklar da bireyleri göçe zorlamaktadır. Yerinden edilme ya da terk etme, gitme durumu bakımından travmatik ya da duygusal bir anlama sahiptir (Girgin, 2017: 55-53). Türk edebiyatında göç teması, Tanzimat romanlarında Avrupa’ya eğitim için gidip yurda dönen kişiler ve kölelik kurumu üzerinden verilir. Edebi eserlerde göçün insan üzerinde yarattığı etki, cumhuriyet döneminde köyden kente göçü konu alan romanlarda ve Avrupa’ya işçi göçünü konu alan eserlerde karşımıza çıkar. Göç, değişimin ve farklılaşmanın bir nedeni olarak görülmekle birlikte göçün sonucunda oluşan toplumsal ve bireysel farklılaşma çoğu zaman bir huzursuzluk ve yalnızlık hali verir. Bir yönü ile geçmişle olan bağların koparıldığı bir vatansızlık halidir. Sönmez, göç temasına yalnızlaşma ve yurtsuzluk pençeresinden bakar. Eserlerinde seçtiği kahramanlar göç sonucu oluşan yalnızlıklarını ve yurtsuzluklarını içine girdikleri arayışla ve geçmişe yolculukla gidermeye çalışırlar.

Burhan Sönmez’in romanlarındaki kişilerin yurdu yoktur. Yazar bu durumu şöyle aktarır: *“Ben küçük bir köyde doğdum. Asıl ait olduğum yer orası mıdır? Sonra kasabaya taşındık, sonra İstanbul’a, ardından İngiltere’ye gittim. Bu yolda geriye dönüp bakınca, asıl evim bunlardan hangisi diye sorarım. Bunun cevabını merak ettiğim için, bu soruyu ikinci romanım Masumlar’daki bir karaktere sordurmuştum. İnsan nerede ölmek*

istiyorsa, onun yurdu orasıdır, derler o romanda. Sonra Taş ve Gölge romanındaki başkarakter Avdo da, insan doğduğu yeri seçemez ama öleceği yeri seçebilir, der kendi kendine. Belki de insanın yurdu yoktur. Sadece ona özlemi vardır”(Eriş, 2021). Bu özlem sürekli bir arayış halini alır. Yazarın seçtiği kahramanlar, genel itibariyle kendilerini bir yere ait hissetmez. Kişilerin bu durumu sürekli bir göç halini alır. Çağımız insanının yaşamdan tatmin olmamasının bir nedeni de bir yere ait olamamaktır. Aitlik bağının olmadığı kişi, yaşamını sürekli bir arayışla geçirir. Gidilen yerle bir bağ kurulamıyorsa o mekân kişinin yaşamak istediği yer olmaz. Göç devam eder.

Yazarın romanlarında göç teması bazen bireysel bir tercih olarak görülse de temelde yatan nedenlere bakıldığında genel itibari ile göçün zorunlu olarak yapıldığı görülür. Sönmez’in romanlarında kahramanlar içinde buldukları arayış neticesinde sürekli bir göç halindedirler.

Kuzey romanında Aslem’in anne ve babasının Merani askerleri tarafından öldürülmesinden sonra göç edip geldiği köyde evlenmesi ve Kuzey’e gitmesi; Rinda’nın babasının izini sürerek Kuzey yoluna çıkması bir hedef doğrultusunda gerçekleşir.

Masumlar romanında Brani Tawo, siyasi duruşundan dolayı Türkiye’de şiddet ve baskıya uğrar. Bunun neticesinde ülkesinden ayrılarak İngiltere’ye göç eder. *Masumlar*, romanında Brani Tawo, göç sonucunda yurduna olan özlem, köyü ile ilgili naklettiği hikâyelerle gidermeye çalışmaktadır. Bu bir yönüyle unutmaya karşı geçmişin canlı tutulması ve yurtsuzluğa karşı bir önlem olarak okunur.

Aynı şekilde Feruzeh ve ailesi de Molla devriminden kaçıp İran’dan göç etmişlerdir.

Aynı eserde yer alan Pençe Yüzlü Kadın, eşinin şiddetinden kaçarak köye göç etmiştir.

Labirent romanında Boratin’in doğduğu büyüdüğü yer olan Nehirce’den ayrılması ve İstanbul’a yerleşmesi eğitim amaçlı başlar. Müzisyen olan kahramanın gezdiği farklı kentler iş adına devam eder. Farklı yerlere giden ve bu farklı yerlerde kalıp yaşama imkânı bulan kahraman, diğer romanların kahramanlarının aksine yurt özlemi çekmemektedir. Bu durum onun herhangi bir mekânla aidiyet bağı kurmadığını gösterir. Çağımızın belki de ‘dünya vatandaşı’ tabirini en iyi şekilde karşılayan biridir. Onun için göç zorunlu olmyan ve bundan rahatsızlık duyulmayan bir eylemdir.

Taş ve Gölge romanında Avdo, çocukluğunun izini sürmek adına zanaatını da kullanarak kent kent dolaşır. Avdo'nun durumu sürekli bir göç hali olarak okunur. Romanda Yedi Adlı Adam ise kendi kimliğini bulmak adına farklı coğrafyalar arasında göç eder. *Taş ve Gölge* romanında ekonomik ve kültürel kaynaklı göçler de görülür. Muzaffer kişinin köyden ayrılıp İstanbul'da şoförlük yapması ekonomik göç olarak değerlendirilebilir.

Perihan Sultan takma adını kulanıp gazinolarda sahne alan İpek, köy yaşamından kurtulmak ve kendisine biçilen kültürel kadere başkaldırıp köyden kaçması da göç temasına örnek teşkil etmektedir.

3.10. Tarih

Roman yazarı, eserinde tarihi konuları işlerken tarihçinin malzemesini alır, zihin dünyasında yoğurarak, bilinmeyenler üzerine bir kurgu oluşturur. Tarihi malzemeyi yeniden insanların dikkatlerine sunar. Yazar, tarihsel gerçekliğin üzerine, tarihsel olmayan kurguya dayalı insan faktörünü ve onun yine tarihe konu olmayacak çevresini yerleştirerek eserini oluşturur (Çelik, 2003: 53).

Burhan Sönmez, romanlarında geçmişin izini sürerken Türkiye tarihinin acı olaylarına da değinir. Seçtiği kişiler kurgunun bir parçası olsa da değinilen konular, tarihin 'üvey evlâdı' muamelesi gören olaylardır. Tarih teması yazarın bütün romanlarında da karşımıza çıkar.

Kuzey romanında; “*Oduncu, eskiden, çok uzakta iki büyük nehrin arasındaki ovada yaşamış. Merani denirmiş orada yaşayanlara. Büyük kentleri, kalabalık orduları varmış*” (Sönmez, 2018a: 89). Oduncu adlı kişinin yaşadığı yer tarif edilirken Mezopotamya bölgesi olarak işaret edilen yerin tarihsel geçmişine göndermede bulunulur.

Masumlar romanında Haymana ovasından bahsedilirken Haymana isminin Timur'un kızı Mana isminden geldiğine değinilir. Moğol istilası, Selçuklu Devleti hatırlatılarak Anadolu'nun tarih boyunca bir mücadele sahası olduğu gösterilir.

Masumlar romanında Brani Tawo'nun yurt dışına çıkma nedeni olarak gösterilen siyasi olaylar, Feruzeh'in hayat hikâyesine değinilirken İran devrimi hatırlatılır. Aynı zamanda Brani Tawo'nun köyünden hikayeler aktarırken Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşları, Mustafa Kemal'in ölümü, İkinci Dünya Savaşı da hikâyelerinin içine serpiştirir. Yine kahramanın televizyonda izlediği “*Somali'nin başkenti Mogadişu'da*

günlerdir yaşanan çatışmalar, Türkiye’de yeni cumhurbaşkanı seçimindeki olayları ve Irak’ta İngiliz askerleri tarafından işkenceyle öldürülen bir adam(...)” (Sönmez, 2018b: 102). Dünyanın ve Türkiye’nin yakın tarihine değinmesi bakımından dikkat çekmektedir.

İstanbul İstanbul romanında Zinê Sevda ve Küheylan Dayı karakterlerinden hareketle Türkiye’de Kürt sorununa bakış hatırlatılır.

Labirent romanında ise Boratin’in yaşadığı evde bulunan biblolar Hz. İsa’nın çarmaha gerilmesini konu almaktadır. Aynı zamanda kahramanın oturduğu evin yaşlı bir Rum kadının evi olması ve İstanbul’dan ayrılmış olması gayrimüslimlerin yakın Türkiye tarihinde yaşadıklarına göndermelerde bulunur.

Taş ve Gölge romanına bakıldığında ise Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak Madımak olayına kadar olan sürede yaşanan olaylar satır aralarında aktarılır. Dersim hareketi ve yaşanan acılar Yedi Adlı Adam ve Âdem Giritli üzerinden yansıtılır. Adnan Menderes’in yargılanması ve idamı, İskilipli Atıf Hoca’nın, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı değinilen konulardır. Papa suikastını yapan Mehmet Ali Ağca, kanlı 1 Mayıs ve Sivas Madımak Oteli’nin ateşe verilmesi ve orada bulunan insanların yitirilmesi ele alınmıştır.

3.11. Gölge

Gölge, genel olarak bir belirsizlik, bilinmezlik hali olarak edebi eserlerde yer bulur. Gölge, aynı zamanda kişinin kendini nasıl bir düzlemde gördüğünü aktaran bir metafor olarak da okunur.

“Nesnenin bir anlamda negatifi olan gölge; temsil edilen kendisinin yokluğunu çağrıştırırken tam olarak görülmeyen, tekinsiz, karanlık olan ile ilişki kurar” (Baydar, 2018: 6). Gölge bu yönüyle içinde barındırdığı bilinmezliğe kişinin varlığını, duyusunu aktaran önemli bir unsur olur.

İnsan; kim olduğunu, nereye ait olduğunu kısacası varlığıyla ilgili bilgiye, sahip olduğu bellek sonucunda ulaşır. Belleğimizde kim olduğumuzla ilgili bilgi yoksa kişi gerçekliğini kavrayamaz. Bu yönüyle Burhan Sönmez’in romanlarında gölge teması, hafızanın silikliği ve belirsizliği ile ilişkilidir.

Taş ve Gölge romanında Avdo, kim olduğuyla ilgili sırrın çocukluğunda saklı olduğunu bilmektedir ve bütün çabalarına rağmen gölge suretinde olan çocukluğuna ulaşamaz. *“Çocukluğu bir türlü yanına varamıyordu. Ayak sesleri hep aynı mesafede*

kalıyordu. Geçmiş dedikleri bu muydu? Hem uzakta hem de işitilecek kadar yakındaydı” (Sönmez, 2021: 316). Geçmiş bir gölge gibi onu takip etmekte fakat gölgenin belirsizliği araya mesafeler koymaktadır. Bu mesafe hatırlanabilecek kadar yakın, geri dönmeyecek şekilde unutulmuş uzak bir mesafedir.

Kuzey romanında ise gölgesinin öldüğünü düşünen Ose adlı roman kişisi, eskiden âlim biri olarak bilinmektedir. Bir zaman sonra bütün bildiklerinden şüpheye düşünce gölgesinin kendisiyle hareket etmediğini görür. O an gölgesinin öldüğünü düşünür. Gölgesini bir tabuta koyarak onu gömeceği bir mezar arar. Yıllarca gölgesini gömeceği bir mezar arar, fakat bulamaz. Rinda ile geçen diyalogunda gölge için şu cümleleri kurar: “*Atın rengi atın kendisi değildir... at asıl olandır, rengi örtü gibi değişebilir. Gölge de kendisi değildir, o senin parçandır, nasıl kendi başına ölebilir ki? Rinda, öyle düşünmüyormuş gibi sessizce dinlemeyi sürdürdü”* (Sönmez, 2018a: 106). Gölge, geçmişin izi olarak kişilerde varlık bulmaktadır. Kahraman öğrendiği bildiği ne varsa kuşkuya düşmüştür. Bu kuşku, belirsizliği de beraberinde getirmiştir. Belirsizlik, bilinemezlik gölge teması olarak iki romanda da işlenmiştir.

3.12. Kadın

Türk edebiyatının yazınsal türlerinde yaygın olarak kullanılan temalardan biri de kadındır. Tanzimat dönemi romanları kadının bir birey olarak ön plana çıkmasına, aile içindeki konumuna ve sosyo-ekonomik değişimin bir parçası olmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde verilen yazınsal ürünlerin birçoğunda kadın figürü ya başkarakter ya da başkarakterin hedefindeki kişi olarak karşımıza çıkar. Kadın; aşk, evlilik, evlilik dışı ilişkiler, düşkünlük, kadın eğitimi, ideal kadın tipi, kadının ahlaki konumu, feminizm, köle ve hür kadın vb. başlıklarda romanlara konu olmuşlardır (Karabulut, 2013: 49-69).

Burhan Sönmez, romanlarında kadın temasını çizdiği farklı kadın tipleriyle ele alır. Yazarın seçtiği kadın tipleri genel itibariyle zorluklarla mücadele eden, hayatın bütün zorluklarını omuzlamış kişilerdir.

Kuzey romanında Şahmaran kadınları üzerinden kadının var olan sömürü düzenine karşı başkaldırısı ele alınır. “*elimizdeki sabana, ekin aldığımız toprağa göz dikipkan akıttılar. Biz onların erkek oldukları için mi yoksa ele geçirdikleri ganimetlerin gücü nedeniyle mi değtiklerini anlamaya çalışırken onlar bizi eve kapattılar. (...) bizim emeğimiz yokmuş gibi bütün geçmişi kendi bildiklerine göre yazdılar. Ama onların yazısı varsa bizim de sözümüz vardı.”* (Sönmez, 2018a:269) Şahmaranlar, sömürü düzeninin

devamından yana olan Meraniler ile savaşmaktadır. Düzenin değişimi adına mücadele etmektedirler.

Masumlar, romanında kadın teması Kewê ve Feruzeh üzerinden değerlendirilebilir.

Kewê, kocasının ölümünden sonra kaynanası ve görümceleri tarafından çocuklarından ayırılarak baba evine gönderilir. Çocuklarının ölümünden sonra yalnız kalmanın zorluğu ile artık mücadele edemeyen Kewê ikinci kez evlenir. (Sönmez, 2018b:29-30). Çocuklarının ölümünü görmüş, kimsesizliğin ancak bir erkeğe ait olmakla giderileceği bir coğrafyada yaşama tutunmaya çalışmıştır. Yaptığı evliliklerle toplumun kendisine biçtiği kadın rollünü sergilemiştir. İlerleyen yaşı dolayısıyla toplumda söz sahibi biri haline gelmiştir. Kewê için hayat bir mücadeleden ibarettir.

Feruzeh, İngiltere'ye göç etmiş, göçmen kimliğiyle birlikte okumuş, aydın, kendi ayakları üzerinde duran kadın tipi olarak karşımıza çıkar. Coğrafyanın insan hayatındaki önemi burada görülmektedir. Yazarın eserinde yer alan bu iki kadın coğrafyaların farklı olmasıyla farklı hayatlara sahip olmuştur. Eğer Feruzeh, Haymana'da veya İran'da yaşamış olsaydı Kewê'nin yaşamından pek farklı bir hayata sahip olamayacağı sonucu okuyucunun zihninde canlanmaktadır.

İstanbul İstanbul romanında kadın, değişimin ve mücadelenin önemli aktörü olarak verilir. Burada kadın, çalışan, itiraz eden, yeri geldiğinde öncülük eden bir role sahiptir. *İstanbul İstanbul* romanında Zinê Sevda ve Mahizer, benimsedikleri ideolojiler doğrultusunda hareket ederler. "*Mahizer'in beni terk ettikten sonra devrimcilere katıldığını, sık sık ad değiştirdiğini biliyordum.*" (Sönmez, 2020:195). Mahizer, devrimci gruplara dâhil olarak kadının buradaki yerini simgeler. Burada kadın erkeğe bağımlı değildir. Benimsediği fikir doğrultusunda hareket etmekte, var olan düzene başkaldırmaktadır. Özgürlüğünün, daha iyi bir hayatın, dâhil olduğu ideolojinin başarısı ile sağlanacağı inancına sahiptir.

Yakalanıp işkenceden geçirilen Zinê Sevda, bütün yapılanlara rağmen konuşmaması ile dikkat çekmektedir.

Taş ve Gölge romanında farklı kadın tipleri ile karşılaşırız. Kadının temsiliyeti, Elif, Perihan Sultan ve Reyhan üzerinden verilir. Elif ve Perihan Sultan, Haymana'nın Konak Görmez Köyünde yetişen iki kız kardeştir. Burada yaşayan genç kızlar, yaşadıkları hayatta söz sahibi olmayan bireylerdir. Taşın katılığına sahip erkek egemenliği altında

kendi varlıklarından uzaklaşmış, onlara verilen kimlik rollerini sergilemektedirler. Ev işlerini yapmak, hayvanlara bakmak, tarlada çalışmak ve babanın uygun gördüğü bir erkekle, kızın isteğine bakılmaksızın, evlendirilmesi kadınların karşılaştığı olumsuzluklardır. *“Kadın, ataerkil toplumlarda erkeklerden geri toplumsal bir sınıf olarak algılanmaktadır. Öteki olan kadın, daraltılmış alanlarda yaşamak zorundadır. Daraltılmış alanlarda yaşayan kadınlar, bireysel ve toplumsal gelişimlerini kendilerine öğretilen ataerkil öğretiye göre şekillendirir. Bu durum, özgün bir kadın kimliği oluşması önünde ciddi bir engeldir”* (Şengül, 2019: 57-58). Romanın kadın kahramanlarından İpek (Perihan Sultan), köy kadınlarına biçilen bu kimliği kabul etmeyerek kendi arayışına çıkan yol olarak, ablasının düğün gecesinde, köye gelen çalgıcıyla kaçır. *“Sazcı kutlu geceleyin bahçeye geldi, duvarın üstünde onu bekleyen İpek’in yanına oturdu (...) buradan giderken onu da yanında götürmek istediğini söyledi (...) İpek tereddüt etmeden kabul etti”* (Sönmez, 2021: 131). Bu durum, ataerkil düzendeki kadın kimliği ve kadının bu düzeni kabullenmemesinin göstergesidir. Diğer kızkardeş Elif de aynı şekilde kendisine biçilen role itiraz edip Avdo ile kaçmaya çalışırken yakalanır ve istemediği bir evlilik yapar. Bir zaman sonra fırsatını bulup yaşadığı hayattan kurtulmaya çalışırken evli olduğu adam tarafından vurularak öldürülür. Ataerkil toplumun dayattığı hayattan kurtulma mücadelesi iki kardeş açısından farklı şekilde sonuçlanmıştır.

Romanda yer alan diğer bir kadın ise Reyhan’dır. Anne ve babasının ölümünden sonra yatılı okullarda büyüyen Reyhan, üniversitede arkadaşlarıyla birlikte idam karşıtı bir pankart açtığı için tutuklanır. Sorgulandığı karakolda işkence ve tecavüze uğrar. *“Tecavüz, güç ve iktidarı elinde bulunduran erkeğin kadını yok sayarak onu aşağılamak ve karşısında etkisiz kılmak amacıyla başvurduğu bir yoldur”* (Şengül, 2019: 279). Gücü elinde bulunduran erkeğin kadına karşı işlediği bu utanç, Reyhan üzerinden verilir. Reyhan bütün yaşadıklarına rağmen yaşama tutunmaya devam eder ve huzurlu bir yaşamı mücadelesi sonucunda bulur. Anlatıcı, Reyhan’ın ayakta kalmasını, erkek iktidarının etkisiz kalması şeklinde okurun zihnine kodlamaya çalışmıştır denebilir. Tam tersine tecavüz sonrasında Reyhan, sosyal çevresinden, hayattan kopmuş olsaydı erkek egemen düzen karşısında yenilmiş olacaktı. Bu yolla erkek egemenliği güncellenmiş olacaktı. Burhan Sönmez’in romanlarındaki kadınlar bütün olumsuzluklara karşı yaşamaya tutunmayı bilmişlerdir denebilir.

3.13. Şiddet

Şiddet, insanlık tarihi boyunca her toplumda görülen yıkıcı etkiye sahip bir olgudur. Bu olgu genel olarak, birine veya bir şeye kendince bir nedenden dolayı ve kendince belirlediği bir amaca yönelik zarar verme, neden olma veya yararı engelleme şeklindeki davranışlar olarak özetlenebilir. Neden ve amaca yönelik olmadan, kasıtlılığın altı çizilmektedir (Güleç, Topaloğlu, Ünsal, & Altıntaş, 2012: 114). Şiddetin sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik gibi birçok boyutu bulunmaktadır. İnsanı yansıtması bakımından önemli bir araç olan edebiyat, insanın çirkin bir gerçekliği olan şiddeti ele alıp işlemiştir. Edebi eserlerde vurma, kırma, engelleme, alay, bedene dokunma ve isteği dışında karşıdaki kişiden faydalanma vb. birçok eylemle karşılaşırız. Bu karşılaşma eserde şiddetin ortaya konulduğunu gösterir.

Genel bir olgu olan şiddet, işkence kavramını da içine almaktadır. Bu nedenle Burhan Sönmez'in romalarında karşılaşılan işkence izleği şiddet başlığı altında değerlendirilecektir. Edebiyatın işlediği temel sorunlardan biri olan şiddet teması, Burhan Sönmez'in romanlarında da belirgin bir şekilde karşımıza çıkar.

Yazarın romanlarında şiddetin mağdurları genel olarak kadınlardır. Kadınlara karşı en çok ele alınan şiddet türü de tecavüzdür.

Kadının rızası olmadan erkeğin zorla cinsel ilişkide bulunması olarak tanımlanan tecavüz, edebiyatta genel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Bu eylemi gerçekleştiren kişiler yazarlar tarafından hastalıklı bireyler olarak 'özellikle' gösterilmek istenir. (Şengül, 2019: 279). Yazarın bu ısrarı insanlığa karşı işlenen bu suçun ve suçlunun çirkinliğini göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin de şiddete uğradıkları görülmektedir.

Kuzey romanında Meraniler tarafından Şahmaranlara yapılan baskınlarda esir edilen kadınlar şiddetin her türlüsüne maruz kalırlar. *“Saçlarının ucunu tutuşturuyorlar, sırtına sıcak demir basıyorlar. Şahmaran bahçesinin yerini bize göstereceksin!” diyorlar. Anassa susuyor. Sağ memesinin üstüne bir kesik atıyorlar bıcağıyla, kanyor... tecavüz ediyorlar. Utandırmak için kahkaha atıyor, salyalarını boynuna döküyorlar”* (Sönmez, 2018a: 221). Kadın bedeninde yapılan tahribatlar, eziyet ve cinsel saldırı, hastalıklı olarak ifade edilen kişilere keyif vermektedir. Bu eylemlerde bulunan kişinin bütün insani değerlerden yoksun, en aşağı seviyede olduğu fikri anlatıcı tarafında okura yansıtılmaktadır. Kadına karşı yapılan bu aşağılayıcı eylem *Taş ve Gölge* romanında da

karşımıza çıkmaktadır. Roman kişilerinden Reyhan, üniversitede açtığı bir pankart nedeniye polisler tarafından yakalanıp nezarete atılır. Yapılan sorgularda dayak ve küfürle karşılaşan Reyhan, Şef Kobra tarafından tecavüze uğrar. Bu tecavüz sonucu hamile kalır.

Sönmez'in romanlarında kadına karşı yapılan şiddet, kişiyi değer verdiği şeylerden yoksun bırakma şeklinde de görülür. *Masumlar* romanında Kewê, kocasının ölümü üzerine çocukları elinden alınarak baba evine gönderilir. Çocuklarından isteği dışında ayrı bırakılan kadının yaşadıkları Kewê üzerinden anlatılmıştır.

Yazarın romanlarında karşımıza çıkan diğer bir şiddet şekli de kişinin benimsediği ideolojiden dolayı uğradığı baskı ve işkencelerdir. *Masumlar* romanında Brani Tawo'nun polis tarafından dövülmesi ve uğradığı baskı sonucu vatanından ayrılması, egemen güç tarafından benimsediği ideolojinin tehlikeli görülüp bastırılmak istenmesi neticesinde gerçekleşir. *İstanbul İstanbul* romanında yerin üç kat altında bulunan bir hücreye atılan Doktor, Berber Kamo, Demirtay, Küheylan Dayı ve Zinê Sevda kişileri benimsedikleri fikirlerden dolayı işkenceye uğramışlardır.

Yazarın romanlarında şiddeti uygulayanların varlığı ve duygu durumları *Kuzey* ve *İstanbul İstanbul* romanlarında da anlatılır. *Kuzey'de* Kedi Göz olarak bilinen Merani askeri, Rinda'ya işkence ederken yaptığı işkencenin kendisinde uyandırdığı duyguyu şöyle anlatır: “*İnsanların zayıf noktasını çözmeyi, gizli yaralarını deşip açmayı seviyorum. Onlara acı verdikçe hayata karşı daha güvenli oluyorum*” (Sönmez, 2018a:212). İşkencecinin işkence ettiği kişileri acılar içinde görmesi, ona güvende olduğu hissini vermesi gücü elinde bulunduruyor olamasından kaynaklandığı şeklinde okunabilir. *İstanbul İstanbul* romanında ise işkenceciler, insanlık tarihi ile kendi tarihlerini bir tutarak kendi varlıklarını işkence ettikleri kişilerden daha üstün bulmaktadırlar. Çünkü onlar İsa'yı çarmıha geren, Hallacı Mansur'u kesip parçalayanlarla özdeştir.

3.14. Çocuk

Çocuk, edebi eserlerde insanın saf halini temsil eden bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çocuğun bu durumu, roman türünde temsiliyetini önemli kılmaktadır. Reel hayatın bir yansıması olan roman düzleminde de bireysel ve toplumsal yaşam bütün unsurları ile yansıtılmaya çalışılır. Çocuklar da bu gerçek hayatın bir parçası olarak romanlarda farklı şekillerde yer alır. Roman, insan hayatına ayna tutarken insanın içinde bulunduğu durum genellikle çocuk kişiler üzerinden de yansıtılabilmektedir.

Çoğu yazar gibi Burhan Sönmez'in romanlarında da çocuk teması takip edilebilen bir izlektir. Onun romanlarında çocuk, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları içinde değerlendirilir. Yazarın romanlarında karşımıza çıkan çocuk kişilerin belirgin özelliği babasız büyümeleridir.

Kuzey romanında Rinda, üç yaşındayken babasının Kuzey'e gitmesinden dolayı onu bir daha göremez. Rinda, baba yokluğunun açtığı derin yarayı belli bir süreden sonra yok saymaya başlar. “*Küçükken o da babasını derin bir sabırla bekliyor, bir gün dönüp dünyasının boş kalan, bazen ağlayarak sığındığı kuytusunu doldurmasını umuyordu. Ama yılların içinden geçtikçe, boş kalan yanını kendi başına doldurması gerektiğini anlayarak, babasını beklemek yerine onu var olmayan, sadece annesinin vazgeçmediği sözlerinde yaşayan biri olarak hissetmeye başladı*” (Sönmez, 2018a: 14). Gelecek umuduyla beklenen babanın gelmemesi zaman içinde kanıksanmış ve onun varlığının yok sayılmasıyla babaya duyulan özlem bastırılmaya çalışılmıştır.

Taş ve Gölge romanında Avdo, babasının kim olduğunu bilmemektedir. Annesi için de şu cümleleri kurar: “*Annemi bir Pazar yerinde hatırlıyorum, elimden tutmuştu. Sonra kalabalıkta yalnız kaldım, sanırım annem beni kaybetmişti. O gün bugündür onu bulma ümidiyle dolaşılıyor, belki annem de beni arıyordur diye bir şehirden diğerine gidiyorum*” (Sönmez, 2021: 62). Yalnız kalmanın kimsesiz olmanın verdiği duygu ile annesini arayan kahraman, duyduğu özlemi bastırmak adına umut edip şehir şehir dolaşmaktadır. Çocuğun yalnız kalması, anne-babasız büyümesi aynı romanda Reyhan üzerinden de yansıtılır. Reyhan, ailesini kaybettikten sonra yatılı okullarda büyümüştür.

Sönmez'in romanlarında diğer bir durum da istenmeyen genetik baba figürüdür. Çocuk, istenmeyen genetik babanın yerine başka birini baba olarak bilmektedir.

Kuzey romanında Loriya'nın babasının kim olduğu ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir. “*Savaşın ilk zamanlarındaki bir çarpışmada bir grupla birlikte annem de esir düşünce erkekler ordusunun fenalığından nasibini almış, komutanların tecavüzüne uğramıştı. (...) şahmaranlar gelip bizimkileri kurtardıktan sonra annem hamile olduğunu anlamış. Belki babamdan belki o komutandan, bunun önemi yoktu. Ben iyiliğin, vicdanın çocuğu olarak doğdum her çocuk gibi*” (Sönmez, 2018a: 249). İstenmeyen genetik baba, kötülüğün simgesi olarak görülür. Bununla birlikte çocuğun saflığına işaret edilerek baba tarafından yapılan kötülüklerden çocuğun sorumlu tutulamayacağı vurgulanır. Aynı durum *Taş ve Gölge* romanında Reyhan, kendisine tecavüz eden polisten hamile kalır.

Toplumda hâkim olan ‘tecavüz sonucu oluşan gebelikten doğan çocuğun istenmemesi’ anlayışına karşı çocuğun günahsızlığı vurgulanır.

Yazarın romanlarında dikkat çeken diğer bir nokta da çocukların ölümüdür. Bu ölüm hastalıktan olabildiği gibi kasıtlı olmadan atılan bir kurşun da olabilmektedir.

Masumlar romanında Kewê’nin üç çocuğunu da hastalıktan kaybetmesi, çocuk hastalıklarına dikkat çekmektedir. Bu hastalıklarla mücadele edilmemesi kimi zaman yoksulluktan kimi zaman bilmezlikten kaynaklanmaktadır.

Taş ve Gölge romanında Avdo, Konak Görmez köyünde bulunduğu sırada çobanın oğlu Baki’yi yanına çırak olarak alır. Baki, Avdo’yu hedef alan kurşunun boynuna isabet etmesi sonucu ölür. Baki, üzerinden hem yoksulluk hem de toplumumuzda yaygın olarak karşılaştığımız çocuk ölümlerine işaret edilmiştir.

3.15. Hayvan

Hayvan, Türk ve dünya edebiyatında geleneksel anlatılardan günümüz modern hikâye ve romanına kadar edebi eserlerde yer bulmuş bir unsurdur. İnsanı ilgilendiren birçok değer bu varlıklara yüklenerek anlatılmıştır. Kimi zaman korkulan kimi zaman insanın içini ısıtan rollerle karşımıza çıkan hayvan figürü, insanın hikâye anlatmaya başladığı tarihten itibaren anlatmaya bağlı eserlerde yer bulmuştur (Baykal, 1985: 601-620).

Modern edebiyat, geleneksel anlatı türünden beslenerek bünyesinde hayvan figürüne de yer verebilmektedir. Anlatıda temsiliyeti ifade eden hayvan, insan zihin yapısı ve eylemleri yüklenerek bir olay ya da olgunun aktarıcısı olur. Bu aktarım süreci yazarın tercihi ile şekillenmektedir. Günümüzde çocuk edebiyatı olarak adlandırılan mecrada anlatının içinde geniş yer bulan hayvan, çocuk eğitimi açısından önemli görülen duygu ve davranışların verilmesi noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Hayvan figürü tabi bununla sınırlı kalmamıştır. Kimi roman yazarları tarafından bir fikrin, bir anlayışın, bir mesajın iletilmesinde sembol görevi üstlenmiştir. Bu yönü ile romanda hayvan temasının belirlenmesi, yazarın okuyucuya iletmek istediği duyguyu anlamak açısından önem arz etmektedir.

İncelediğimiz yazarın romanlarında hayvanlar farklı rollerle karşımıza çıkar. *Kuzey* romanında Rinda’nın atı Belek, sahibini yalnız bırakmayan, konuşmasa da sahibini anlayan ve en zor anlarda yardıma koşan bir yol arkadaşı olarak verilir. Gücü ve özgürlüğü simgeleyen at, aynı zamanda sahip olunmak istenen bir varlık olarak da

düşündürülmüştür. Aslem, yurdunu terk edip az bulunan atların peşinde yıllarını geçirir. Yine *Masumlar* romanında Haco, yanında gezdirdiği siyah atları ile bilinir.

Kuzey romanında atın yoldaşlığının yanında klavuz rolü ile karşımıza çıkan bir diğer hayvan ise geyiktir. Geyik, karda iz bırakarak roman kişilerinin yolunu bulmasına yardımcı olmaktadır.

Taş ve Gölge romanında roman kahramanı Avdo'nun köpeği Toteve de yoldaşlık rolü ile karşımıza çıkar. Toteve'nin baskına gelen polisin kurşunu ile ölmesi, kahramanı derinden etkilemiş, bu yüzden de ona bir mezar yaparak onu gömmüştür. Yoldaşlığın gereğini yapan kahraman, vefalı dostuna verdiği kıymeti gösterir.

Hayvan temasının takip edildiği diğer bir nokta ise hayvana yapılan eziyettir. *Kuzey* romanında boynundan asılıp eziyet edilerek öldürülen yavru köpek sahnesi, *Masumlar* romanında eziyet edilen yavru ayılar olarak karşımıza çıkar. Yavrularını kaybeden anne ayı, köyün etrafında dolanarak yavrularını arar. Anne ayıya denk gelen çocukları korumak adına kendini siper eden Saadet kadın yüzüne aldığı darbe ile Pençe Yüzlü Kadın ismi ile anılmaya başlar.

İnsanın hayvanlara karşı acımasızlığını gösteren bir durum olarak görülen bu sahneler, aksi duygu olan merhameti aşılama iletisi olarak da okunmalıdır. İnsan anne ne kadar yavrularını koruyup kolluyorsa hayvan anne de o derecede yavrularına sahip çıkmaktadır. Eziyetin canlılar arasında farkı olmadığı, canlı olan bütün varlıkların kendi doğalarında yaşam sürme hakkına saygı duyulması gerektiği, yavru hayvanlar üzerinden okuyucuya verilir.

3.16. Elma Ağacı

Elma ağacı iyiyi ve kötüyü bilme ölçütü sunan bilgi ağacıdır. Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasına neden olan, ilk günahı, ilk yasağı sembolize eder. Elma ilk günahla ilintili olarak görülmüştür. Çünkü elma sözcüğü Latince kökenli “malus”, “malum” yani, kötü, günah anlamına gelen kelime ile bağlantılandırılmıştır. Âdem ile Havva'nın bu meyveyi yedikten sonra cennetten kovulması ve bunun da beraberinde dünyaya kötülük getirdiği düşünülür. Barok döneminde ortaya çıkan sanat eserlerinde “Ölüm”ün elinde simgesel olarak elma vardır. Hz. İsa'nın doğumunu anlatan resimlerde İsa'nın elmaya uzanması resmedilmiştir. Bu durum, İsa'nın sembolik olarak dünyanın günahlarını, çilesini kendi üzerine almasını sembolize eder (Akyıldız Ercan, 2017: 1045). Anlatı dünyasının sembolik dili takip edildiğinde karşımıza çıkan bağlantılar, yazarın

vermek istediği mesajı anlamak bakımından önemlidir. Burhan Sönmez'in *Masumlar* romanında Kewê, ilk evliliğinden üç çocuğu olur. Eşi ölünce elinden alınan çocukları ile evden kovulur. Yalnız bir hayat sürmeye başlayan Kewê, sırayla üç çocuğunun ölümünü görür. Yalnızlığı katlanarak yaşamına devam eder. Hayata tutunmaya devam eden Kewê, ikinci evliliğini yapar. İkinci eşinin ölümünden sonra üçüncü evliliğini de yapar. Kewê son evlendiği kişiyi de kaybeder. Kendi köyünden farklı köylere yerleşir, uzak yerlere çalışmaya gider. Kahramanın gittiği her yeni kapıda, babasının evindeki elma ağacından aldığı tohumları ekmesi ve yetiştirdiği elma ağaçlarının altında oturarak derinlere dalması dikkat çeker. Eşi öldükten sonra evinden kovulması, cennet olarak gördüğü yuvasından ayrı düşmesi sonucunu doğurur. Dünyanın bütün çilesini yüklenmiş bir şekilde yaşamaya devam eder. Yanından ayırmadığı elma ağacı tohumu, İsa'nın çilesini sembolize eden elmaya uzanması ile aynı doğrultuda okunabilir. Kewê'nin yaşadıkları, iyi ile kötünün ayırımına varmış bilge kişiliğini ortaya çıkarır denebilir.

3.17. Özlem

Özlem, insanın geçmişte sahip olup da yaşadığı an içinde yoksunluğunu hissettiği her şeyi hatırlayıp yaşadığı duygu durumu olarak ifade edilir. Yoksun olunan şey bir eşya olabileceği gibi eş, sevgili, dost, çocuk, yurt, geçmiş vb. de olabilir. İnsanın sevme duygusundan oluşan özlem, edebi sanatlarda sıklıkla değinilen temalardandır.

“Arapçada hanîn kelimesi özlemi ifade etmek için kullanılan kelimelerden birisidir. Hanîn h-n-n kökünden türemiştir. Hanneti'l-İbilu denildiğinde devenin yavrularından ve vatanından ayrı kaldığında ayrılığın verdiği ıstıraptan dolayı ses çıkarması ve inlemesi ifade edilir. Yaygın anlamı ile ise Hanîn, vatanından ya da sevgilisinden ayrı olanların acılarını ifade eden bir duygu ya da kişinin güzel mazarına duyduğu özlemi ifade eden bir kelimedir” (Meşe, 2022: 24). Özlem duygusu, oluşan yoksunlukla kendisini göstermektedir. İnsan, sahip olduğu farklı duygular neticesinde yaşamı boyunca bir şekilde özlem duygusunu tatmaktadır. Bu gerçeklikle insanı yansıtan roman sanatı insanın bu duygusuna da ayna tutmaktadır.

Burhan Sönmez'in romanlarında özlem teması geçmişe özlem, baba özlemi, yurt özlemi ve sevgiliye özlem şeklinde belirginleşir.

Kuzey romanında Rinda'nın babasına duyduğu özlem zamanla katlanılmaz bir hâl olsa da bu yoksunluk hali sonucunda babasının varlığını yok saymaya başlar. *“Babasını beklemek yerine onu var olmayan biri”* (Sönmez, 2018a: 14) olarak düşünmek, ona

duyulan özlemin hafifletilmek istendiğini gösterir. Var olmayan bir şeye karşı yoksunluk hissi de duyulmaz. Yok saymak, var olan bir duyguyu bastırmanın bir yöntemi olarak görülür.

Özlem duygusu *Kuzey* romanında ve diğer kişilerde farklı şekillerde görülür. Kör Çerçi'nin rüya görememesi ve bu nedenle başkalarının rüyalarını eşya karşılığında alması, rüya görmeye duyduğu özlemi yansıtır. Bir âlim olan Ose, bütün bildiklerinden şüpheye düşmesi sonucunda gölgesinin ölmesi, eski yaşantısına ve bilgisinden emin oluşuna duyulan özlem olarak okunabilir. Meranilerin önde gelen ismi Seydigül, eskisi gibi iyi bir insan olmak istemesi üzerine girdiği savaş, geçmişine duyduğu özlemi göstermektedir.

Özlem duygusu yazarın *Masumlar* romanında geçmiş ve yurt özlemi şeklinde karşımıza çıkar. Brani Tawo, çocukluk dönemine duyduğu özlemi köyünden insanların hikâyelerini anlatarak gidermeye çalışır. Bu özlem durumu, kahramanın yurdundan uzak düşmesi ile görüldüğü için yurt özlemi olarak da ifade edilebilir. Burhan sönmez, “*Belki de insanın yurdu yoktur. Sadece ona özlemi vardır*” (Eriş, 2021) şeklindeki açıklaması, özlem duygusunu yaşama tutunma aracı olarak görmesiyle ilgilidir. Aslında insan, yeryüzünde yurtsuzdur ve bu yurtsuzluk durumu bir yoksunluksa ister istemez ona bir özlem duyacaktır. Çağımız insanının belki de en önemli sorunlarından biri olan yurtsuzluk, ona duyulan özlem olarak kendisini hissettirir. Somut olmayan yurt/ vatan, soyut bir şekilde insanla olan bağımlı devam ettirir.

Taş ve Gölge romanında Avdo, anne özlemini bir arayış olarak yıllarca boynunda taşımaktadır. Annenin yokluğu/ yitirilişi, bir insan için nasıl bir sonuç açığa çıkardığı Avdo'nun yıllarca şehir şehir annesini aramasında karşımıza çıkar. Avdo, özlemle yoğrulmuş bir karakterdir. O, sevdiği kadından yoksundur. Ona özlem duyar. Geçmişinden yoksundur. Ona özlem duyar. Tanıdığı iyi insanlardan yoksundur. Onlara özlem duyar. Bu durum yazarın özlemle ilgili yukarıda belirtilen sözünün başka bir açıdan yaklaşımı olan ‘insan olmak özlemek demektir’ vurgusunun Avdo üzerinden yansıtılması sonucunu doğurmuştur.

3.18. Din ve İnanç

İnanç; insanın hayatı algılama, konumlandırma ve yaşama şeklini ortaya koyan eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. “*Akıl ve muhakemeye sahip olan her insan, dünyada var olma sebebini; Allah'ı ve ona ait bütün metafizik olguları tanıma ve*

anlamlandırma ihtiyacı hisseder. Din ve inanca ait veriler, Allah, ruh ve öteki dünya gibi metafizik konuların tanınması ve anlamlandırılması için etkili ve yerinde bir kaynak olarak kabul görür” (Sağlam, 2015: 1). İnsanı anlatan roman, insanın varoluş nedenlerini açıklamaya çalışan inançları da yansıtmaktadır. Bu doğrultuda farklı inanç ve dinlerin varlığı edebi eserlerde yer bulmaktadır. Burhan Sönmez’in romanlarında semavi dinlerin izleri sürülmekle birlikte diğer inanç sistemlerine de yer verilmiştir.

Kuzey romanında, Aslem’in ölüm törenini ifade eden şu cümleler: “Ölü beden ilk gün ruhuyla yatar, günbatımından itibaren ruh ayrılıp kendine yeni bir beden aramaya başlar. Gece boyuncasüren bu arayışta, anne karnındaki bebekten küçük çocuklara, yaban hayvanlarından otlara, kuşlara kadar her gövdede dolanan ruh, bir sonraki gün başlamadan kendine bir beden bulur. Artık yalnız kalan beden ise ölümün ikinci gecesinde büyük bir ateşle yakılır” (Sönmez, 2018a: 13-14), kahramanın ve hikâye edilen halkın dini inançını yansıtmaktadır. Ruhun başka beden arayışı, reenkarnasyon olarak ifade edilir.

Reenkarnasyon, Türkçe karşılığı ruh göçü (tenasüh) anlamına gelmektedir. Yapılan tanımlara göre reenkarnasyon inancı, ölümden sonra ruhun yeniden insan vücuduna tekrar gelmesi ve yeniden bir bedende yaşam bulmasıdır (Karaman, 2017: 11). Yeni bedenden yeni bir yaşam bulan kişinin ruhu sonsuz döngü içinde ölümsüzlüğü de yakalamış olur. Roman kişisi Aslem’in ruhu, bedenini terk edip ışık değişimine uğrayan Ay’a taşındığı düşünülerek daha sonra bedeni ateşe verilir. Bedenin ateşe verilmesi semai dinlerde karşılaşılan bir durum olmamakla birlikte Doğu ve Batı medeniyetlerinde, ölü bedeninin yakılması durumu söz konusudur.

Masumlar romanında, fotoğraf ve ruh kavramları bir araya getirilerek İslam’ın resim sanatına bakışı ortaya konulur. “*İhtiyar Os, bir yaz günü köye bir fotoğrafçının geldiğini görünce herkesin kapısını tek tek çaldı. Fotoğrafçılar tanrıya özenerek insan sureti yaratır, ama onu kuru toprak gibi ruhsuz bırakır, dedi*” (Sönmez, 2018b: 127). Bu, roman kişisi tarafından korkulan bir durum olarak karşılanır. Kişi, hayat belirtisinin insan yüzüne yansıyan değişimlerle takip etmektedir. Bu nedenle hep aynı mimikle durulduğunda hayat belirtisi ortadan kalmış demektir. Kişinin karşı çıktığı kalıcılık olmadığı, hayatın canlılığının fotoğraflara yansımamasıdır.

Labirent romanında Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine değinilerek Hristiyanlık inancına işaret edilir. İsa'nın yaşamı, insanları ulaştırmak istediği yer ve çektiği acıyı simgeleyen çarmıha germe sahnesi hatırlatılır.

Bir mozaığe ayna tutan *Taş ve Gölge* romanı, farklı inançların birlikte süren yaşamlarını mezarlıklardan bildirir. “*Bizanslılar tarafından yontulup düzeltilmiş (...) mermerin güneş görmeyen yüzünde çağlardır saklı kalan haç işareti derin çizgilerle belirdi*” (Sönmez, 2021: 44). Konak Görmez köyünde Kara Ağa'ya mezar taşı yapmak için mermer arayan Avdo ve beraberindekilerin gördükleri mermerdeki haç işareti Hristiyanlık inancının en önemli simgelerindedir.

“*Bir mezartaşında 1915 tarihini üstüne tek bir harf konmuş ve kırık bir gül deseni çizilmişti. Harf mim harfiydi eski dilde M sesine denk gelir, Madlen'in baş harfine. Sanırım Ermeni adı olduğundan tamamını yazmak yerine baş harfi ile yetindiler. O zamanlar bekâr ölen bir kızın mezartaşına kara bahtını temsilen kırık gül çizerlerdi*” (Sönmez, 2021: 179-180).

Dönemin inanç ritüelleri mezartaşlarında kendini göstermekle birlikte mezartaşının alacağı şekil kişinin ait olduğu kültür ve inanç çizgisinde görünür olmaktadır. Onunla birlikte İslamiyet inancını ifade eden ezan, namaz, cami, imam gibi kavramlara da yer verilmiştir. Din âlimlerinin ya da düşünürlerinin tarihteki konumlarını ifade etmek adına Merkez Efendi'nin varlığına değinilmiştir.

3.19. Büyülü Gerçekliğin Takibi

Gerçekle gerçek dışının, olağanla olağan olmayanın, düşle sahici olanın aynı ortamda yan yana gelip herhangi bir çatışmaya girmeden yaşayabildiği büyümlü gerçekçilik, özellikle yirminci yüzyıl Latin Amerikan edebiyatında gelişip serpilmiştir. Gabriel Garcia Márquez, Miguel Angel Asturias, Alejo Carpentier, Carlos Fuentes, Jorge Luis Borges ve Angela Carter gibi yazarlar sözü edilen anlayıştan yararlanmışlardır. Özellikle Kolombiyalı yazar Márquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* kitabı büyümlü gerçekçiliğin en büyük romanlarından birisi olarak kabul görmektedir (Tanrıtanır & Çalışkan, 2017: 303). Türk edebiyatında Nazlı Eray, Latife Tekin gibi isimler bu akıma öncülük etmiştir. Son dönem romancılarından Hasan Ali Toptaş ve İhsan Oktay Anar bu anlayış doğrultusunda önemli eserler vermişlerdir. Türk edebiyatında büyümlü gerçekliğin bu yolculuğu Burhan Sönmez'in *Kuzey* romanında karşımıza çıkmaktadır.

Büyülü gerçekçiliğin yapısında gizem, büyü, olağanüstülük barındırdığı bir gerçektir fakat asıl ilgi çeken gerçekliğe tamamen zıt olan bu terimlerin gerçekçilik içinde sunuluşu ve birleşimidir. Büyülü gerçekçi metinlerde sıradan, bu dünyaya ait bir olay veya durum büyü bir tarzda işlenir. Evrensel yasalarla açıklanması mümkün olmayan bir durum büyü gerçekçi metinlerde normal karşılanır. Roman kahramanları bu olağanüstü durum karşısında şaşkınlık hissine kapılmazlar ve bu durumu normal karşılar (Oranlı, 2021: 2). Gerçek hayatta karşılaşılmaması durumunda şaşkınlık uyandıracak durumlar, *Kuzey* romanında söz konusudur. Okuyucu eseri okurken bu durumları eserde verilen gerçekliğin bir parçası olarak görür ve yadırgamaz.

Kuzey'in olağanüstülükleri kahramanın yolculuğu başlamadan önce anlatılan hikâyelerle verilir. Bu hikâyeye “Yaşlı Avcı ve Çocukları”dır. Üç oğlu ve bir kızı olan Yaşlı Avcı, ölüm döşeğinde yatarken çocuklarını yanına çağırıp onlara *Kuzey*'e gitmemeleri konusunda nasihatlerde bulunur. Güneşin uğramadığı, lanetiyle anılan bu yere gidenlerin kendilerine yazık ettiklerini söyler. Avcının ölümünden sonra üç yaz geçer ve her yaz bir yönde kuraklık olur. Kardeşler çaresiz bir şekilde kuraklığın ulaşamadığı ihtimaliyle yönlerini *Kuzey*'e çevirirler. İlk büyük oğul gider birkaç gün geçer fakat geri gelmez. Ardına ortanca oğul yola düşer o da geri dönmeyince küçük oğlan Jakaw, ağabeylerinin peşine düşer. Jakaw, durmadan at sürer. Önüne çıkan yeşillikleri görünce çok şaşırır.

Babasının bu güzel diyarı neden kendilerinden sakladığını düşünür. Etrafa bakınırken bir ceylan fark eder ve avlamak için onun peşinden gider. Uzun süren takibin sonunda, karşısında bir köy belirir. Ceylan köye doğru koşmaya devam eder. Jakaw, köyün boş sokaklarında ceylanı arar fakat bulamaz. Ceylanın girdiği sokağın boş olduğunu görür. Ceylan yok olmuştur.

Jakaw, ilerideki büyük konağın önünde yaşlı bir adama rastlar. Yaşlı adam, ona ceylanın bu konağın bahçesine girdiğini söyler. Jakaw'a kapıyı göstererek onu karşılar. Yaşlı adam, Jakaw'ı önden yürümesi için buyur etmesine karşılık Jakaw, yaşlılara duyduğu saygıyı bahane ederek yaşlı adamın arkasından içeri girer. Birden kılıcını çeken Jakaw, yaşlı adamın başını gövdesinden ayırır. Bütün *Kuzey* boyunca bu ceylan ve yaşlı adam dışında tek bir canlının olmadığını fark eden Jakaw, yaşlı adamdan önce davranıp onu öldürmüştür. Bahçenin bir kıyısında kardeşlerinin ölü bedenlerini bulur. Jakaw, kardeşleriyle birlikte yaşlı adamın cesedini de yakıp küllerini yan yana dikilmiş üç ağacın etrafına serper. Sonra evine dönüp olan biteni kız kardeşi Fame'ye anlatır. Artık

tehlikenin kalmadığına karar kılıp Kuzey'e gelirler ve o konağa yerleşirler. Bir gün oralardan bir kervan geçer. Aralarında yolculuğa devam edemeyecek olan İlon adında bir genç kızın yanlarına bırakılmasını isterler. Jakaw hazırladığı ilaçlarla İlon'u kısa sürede iyileştirir. Fame, kardeşinin İlon'a ilgisini fark eder.

Onunla kardeşi hakkında konuşur. Jakaw ve İlon evlenir. Hamile kalan İlon, bahçe işleriyle ilgilenir. Avdan hoşlanmaz. Meyve ağaçlarından en çok yaşlı adamın küllerinin döküldüğü kiraz ağacı ilgisini çeker. Diğer meyveleri canı çekmez, yalnız kiraz ağacının meyvelerini yer.

Doğum sırasında İlon ölür. Jakaw, doğan erkek çocuğuna Kiyacin ismini verir. Fame, Kiyaci'nin üzerine titrer. Kiyacin küçüklüğünden itibaren Fame'ye bağlanır. Kalbinin arzusuna karşı koyamayan Fame, Kiyacin'le birlikte olur. Kiyacin annesi gibidir. Ava çıkmaz, avlanmaktan nefret eder. Bahçeyle uğraşır. Fame, Kiyacin'le olan ilişkisini çıktıkları bir av sırasında Jakaw'a anlatmak ister. Denk geldikleri bir karaca ve ceylanın peşine düşerler.

Jakaw ceylanın ardına düşer fakat onu bulamaz köye geri döner. Konağın önünde oğlunu görür. Kiyacin ceylanın bahçeye girdiğini söyler. Onu yakalamak için bahçe kapısından içeri girerken Kiyacin arkadan onu takip eder. Kiyacin, babasını boynundan vurup öldürür. Avdan dönen Fame, Kiyacin'in kiraz ağacının altına çömelmiş, karşısında babası varmış gibi ağlayarak konuştuğunu görür. Duvar dibinde Jakaw'ın cansız bedenini görür. Olanları anlayan Fame, Kiyacin'in öne eğilmiş başını gövdesinden ayırır. Fame, karnındaki çocuğun da kiraz ağacının dibindeki küllerin lanetine bulaştığını düşünür. *"Bahçedeki ağaçları ve evi ateşe verir. Kendisini de bu ateşin içine atarak can verir"* (Sönmez, 2018a: 28-31). Hikâye, Kuzey'in lanetini olağanüstülüklerle örülü bir biçimde verir. Öldürmenin yer aldığı hikâyede kahramanlar ölümlerden sorumlu tutulmaz. Gerçeküstü varlıkların yönlendirmesi ile olayların gerçekleştiği okuyucuya sezdirilir.

Romanda yer alan diğer büyülü gerçeklik öğeleri; Safali kenti, rüya satın alan çerçi, gölgesinin öldüğünü söyleyip ona mezar arayan adam ve gökyüzü kapısı şeklinde sıralanabilir. Safali; ordunun, verginin olmadığı, alçak gönüllüğünü ifade etmek için Küçük Sultan ismini kullanan bir yöneticinin hüküm sürdüğü bir yerdir. Sultan'ın düzenlediği toplantılarda bilgi ve deneyim sahibi kişiler, hikâyeler eşliğinde fikirlerini özgürce anlatmaktadırlar. Safali, insanoğlunun hayal ettiği ama erişemediği bir yer olarak düşündürülmüştür.

Bir kaza sonucu kör olan çerçi, ilerleyen zamanlarda rüya görmemeye başlar. Çerçi, bu durumunu başkalarının rüyasını dinleyip karşılığında bir eşya vermekle gidermeye çalışmaktadır.

Bir âlim olan Ose, bilgisinden kuşkuya düştüğü sırada gölgesinin kendisini takip etmediğini görür. Gölgesinin öldüğünü düşünen Ose, onu bir tabuta koyarak gölgelerin defnedildiği mezarı aramaya koyulur.

Gökyüzünden düşen parlak cisimden yapılan küpeler, sahip olanın açılacak gökyüzü kapısına şahitlik edip oluşacak yeni düzende istediklerine kavuşacağından söz edilir. Loriya ve Rinda ellerinde buldurdukları küpelerle açılan gökyüzü kapısına şahitlik ederler.

Romanın kurgusu içinde verilen unsurlar, büyülü gerçekliğin takip edildiği noktalar olarak okunabilir. Okuyucu, *Kuzey* romanının olağanüstülüklerini kendisini kurgunun gerçekliğine bırakarak yadırgamadan okumaktadır. Bununla birlikte masal kahramanı olarak geleneksel anlatılarda karşımıza çıkan tilki, romanın kurgusunun temel unsurudur. Çünkü romanda okuduklarımız, rüyasında kendisini beyaz bir tilki olarak gören bir insanın rüyasına hapsolması sonucunda rüyasında gördükleridir.

SONUÇ

Modern anlamda Tanzimat Dönemi ile Türk edebiyatına giriş yapan roman, edebi türler arasında en hacimli olanıdır. Tarihi süreç içerisinde geçirdiği aşamalar ve dönüşümler, yaşama kurduğu bağ, bilim dünyasında roman incelemesinin önemini arttırmıştır. Romanı meydana getiren şahıs kadrosu, olay örgüsü, zaman, mekân, bakış açısı gibi unsurlar roman incelemelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Burhan Sönmez'in ilk romanı olan *Kuzey*'in ardından *Masumlar* romanı okuyucuyla buluşmuştur. Daha sonra sırasıyla *İstanbul İstanbul*, *Labirent*, *Taş ve Gölge* romanları yayımlanmıştır. Burhan Sönmez, ele aldığı konu ve seçtiği karakterler bakımından çağımız insanını yansıtması bakımından dikkat çekmektedir.

Genel olarak romanlarında seçtiği kahramanlar; geçmişin izinde, yaşadığı zaman dilimini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Modern insanın kalabalıklar içindeki yalnızlığını ve arayışını işler. Romanlarında bellek, tarih, yalnızlık sıklıkla değindiği kavramlardır. Mekân olarak seçtiği coğrafyaların tarihini hatırlatması, okuru büyüdü bir yolculuğa çıkarması dikkat çekmektedir. Diller, dinler, renkler yazarın üzerinde durduğu unsurlardır. Romanlarındaki karakterler başka isimler taşısa da gerçek hayatta yanı başımızda yaşayan kişiler gibi gerçekçidir.

Burhan Sönmez, romanlarında tema ve kurgu bakımından son dönemde adından söz ettiren önemli romancılardan birisidir. Ele aldığı konularda Türkiye'nin yakın tarihine de değinir. Masalsı anlatımın hâkim olduğu romanlarında kişiyi yaşadığı çevre ile yansıtır. Bu açıdan Burhan Sönmez'in romanlarında yapı özelliklerinin incelenmesi, yazarın edebiyat yolculuğunda okuyucuya tattırmak istediği duyguların izinin belirlenmesi konusunda yol gösterici olmuştur.

Burhan Sönmez'in romanlarında dikkat çeken önemli özelliklerden biri mekândır. *Taş ve Gölge* romanında Haymana Ovası olayların bir bölümünün geçtiği yerdir. *Masumlar* romanında da kahraman tarafından nakledilen hikâyeler yine Haymana Ovasında geçmektedir.

İstanbul İstanbul romanında Küheylan Dayı karakterinin yakalandığı köye giderken Haymana Dağı'nı geçmesi yine aynı mekâna işaret eder. *Kuzey* romanında, kahramanın yaşadığı Canbegi köyü, yapılan tasvirler ve anlatımla yine İç Anadolu'nun Cihanbeyli bölgesini işaret eder. Bu mekân dışında *İstanbul*; *Labirent*, *Taş ve Gölge*, *İstanbul İstanbul* romanlarında olayların geçtiği mekândır.

Burhan Sönmez'in romanlarında dikkat çeken bir özellik de anlatıcıdır. Olaylar, genel olarak kahraman anlatıcı tarafından aktarılmakla birlikte bazen üçüncü kişi anlatıcının da devreye girdiği görülür.

Burhan Sönmez'in romanlarında göze çarpan bir unsur da temadır. Romanlarında geçmişe uzanma isteğinin yanında ölüm, yalnızlık, aidiyet, bellek, zaman, rüya, intihar, kimlik, göç vs. temaları işlenir.

Burhan Sönmez, Romanlarında yer alan diğer bir özellik de Türkiye'nin siyasi tarihidir. *Taş ve Gölge* romanında Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı, Adnan Menderes'in idamı, Madımak olayı, 1980 askeri darbesi, Dersim katliamı, İskipli Atıf Hoca'nın asılması roman kişilerinin bakış açısıyla yansıtılır. *Masumlar* romanında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki tutumu ve durumu, ABD başkanının Ankara'yı ziyareti, Deniz Gezmiş'in idamı ve sol hareket içindeki insanların yaşadıkları; *İstanbul İstanbul* romanında da sol örgütler, sol hareketler içinde bulunanlara yapılanlar Türkiye siyasi tarihine dikkatleri çeken noktalardır.

Burhan Sönmez'in romanlarında Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayı hatırlatılır. *Labirent* romanında Boratin, biblolardan hareketle; *İstanbul İstanbul* romanında ise hücrede yatan dört kişinin işkence gördükleri yöntemle Hz İsa'nın yaşamına göndermelerde bulunulur. Romanlarda, var olan sisteme karşı kahramanların başkaldırısı söz konusudur. *Kuzey*'de Rinda'nın Meranilere karşı kadın direnişini simgeleyen Şahmaranların yanında yer alması, *İstanbul İstanbul*'da hücreye atılan kişilerin devrimci gruplar diye adlandırılan muhalif gruplarda yer alması, *Masumlar* romanında Brani Tawo'nun siyasi duruşu nedeniyle uğradığı şiddet ve ülkeden ayrılıp İngiltere'de sürgün hayatı yaşaması yazarın romanlarında sistem eleştirisi yaptığını gösteren örnekler olarak okunmaktadır.

Burhan Sönmez'in romanlarındaki kahramanlar, genel olarak bir arayış içinde olup geçmişlerine doğru yolcuğa çıkarlar. *Labirent* romanında Boratin, kaybettiği hafızasından dolayı geçmişini hatırlayamaz. *Taş ve Gölge*'de Avdo, geçmişini bulmak için çocukluğunun peşindedir. Yine *Taş ve Gölge* romanında Yedi Adlı Adam kaybettiği hafızası ile geçmişin izini sürmektedir. *Kuzey* romanında Rinda, babasını tanımak ve kendisini bırakıp gitmesini anlamak için babasının geçmişinin peşine düşer.

Kuzey romanında yavru bir köpeğin boynuna ip bağlayıp eziyet eden çocuklar, *Masumlar* romanında aynı eylemi bir ayı yavrusuna yaparlar.

Kuzey romanında rüya karşılığında müşterilerine eşya veren çerçi, *Masumlar*'da en iyi küfürü eden çocuğa eşya verir. *Kuzey* romanında Aslem kişinin atlara olan tutkusu, *Kuzey* romanında Haco kişinin atlara olan ilgisiyle paralellik göstermektedir.

Yazarın romanların yer alan kişilerin dikkat çeken bir özelliği de isimlerin Kürtçe veya uydurulmuş olmasıdır. *Kuzey*'de Rinda, Loriya; *Taş ve Gölge*'de Avdo; *Masumlar*'da Kewê, Brani Tawo; *İstanbul İstanbul*'da Zinê, *Labirent*'te Bek isimleri Kürtçe'dir. *Kuzey* romanında Aslem, Asri, Şe-ga, Glut vb. *Labirent* romanında Boratin, uydurma isimlerdir.

Burhan Sönmez'in romanlarına bakıldığında göze çarpan bir husus da kahramanların yaşadığı yerdir. *Kuzey* romanında Avdo, mezarlıkta; *Labirent* romanında Boratin, ihtiyar bir Rum'dan kalma dairede; *İstanbul İstanbul* romanında yerin üç kat altında bir hücrede; *Masumlar* romanında Brani Tawo, İngiltere'de küçük bir evde; *Kuzey* romanında Rinda, ormanların, dağların ve ovaların uzandığı geniş bir yerde yaşar.

Romanlarını farklı başlıklar altında bölümler halinde yazan Burhan Sönmez, diğer romanlarından farklı olarak *Kuzey* romanında masal tekniği ile fantastik bir kurgu oluşturur. Öyle ki "Beyaz Tilki" adında bir tilki, romanın farklı bölümlerinde karşımıza çıkar ve romanda yaşanan olayların rüyasından ibaret olduğunu söyler. Onun romanlarında, her hikâye başka bir hikâyeye kapı aralar. Yazar, romanlarında aynı mekânlara, farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. *Masumlar* romanında Haymana; özlem duyulan, yoksul insanların yaşadığı bir yerken *Taş ve Gölge* romanında haksızlığın, sevgisizliğin hüküm sürdüğü, uzaklaşılması gereken bir yer olarak karşımıza çıkar. *Labirent* romanında İstanbul, canlılığı ile dünyada yaşanılacak şehirler arasında sıralanırken *İstanbul İstanbul* romanında acı çekenlerin sesini duymayan sağır bir kent, insana yolunu kaybettiren bir yer olarak aktarılır. Yazar *Labirent* romanı dışında diğer romanlarında Haymana bölgesini ya mekân olarak seçer ya da o bölgeyi anımsatan bir tasvir yapar.

Sönmez'in romanlarında dikkat çeken bir unsur da zaman kurgusudur. *Kuzey* romanında belirsiz bir zaman dilimi söz konusu iken diğer romanlarında zamanın belirginleşmesi dikkat çeker.

Yazarın romanlarında dikkat çeken bir diğer nokta da kahramanların meslekleri veya uğraşlarıdır. *Kuzey*'de avcı Rinda, *Masumlar*'da tercüman Brani Tawo; *Labirent*'te

müzisyen Boratin; *Taş ve Gölge*'de taş ustası Avdo; *İstanbul İstanbul*'da kişilerin berber, doktor, öğrenci olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Sönmez'in romanlarında, kadına yaklaşımı dikkat çekmektedir. *Kuzey* romanında erkek egemen zihniyete ve zulme karşı savaşan Şahmaran kadınlarına yer verilirken *Taş ve Gölge* romanında Elif; *Masumlar* romanında Kewê, kişileri üzerinden kaderine boyun eğen kadın portresi çizilir.

Yazar, eserlerini toplumun farklı katmanlarını içine alacak şekilde kurgulamaktadır. İnsanın ortak problemleri olan konular, seçilen kahramanlar üzerinden verilmektedir. Yazar, okuyucuyu kimi zaman zorlu bir *Kuzey* yolculuğuna çıkarırken hayal edilen kentte, Safali, varlık problemlerinin ele alındığı bir felsefe sohbetine davet eder. Gerçek hayatta insanın karşılaacağı problemleri göz önüne sermektedir.

Toplumsal bir varlık olan insan, yazarın eserlerinde bütün parçalanmışlıklara rağmen bütüncül bir yaklaşımla yer bulur. İnsan, içine düştüğü sıkıntılardan yalnız olduğu hissine kapılabilir, fakat insan yeryüzünde yalnız değildir. Ona sığınak olan bir insanın varlığı her zaman söz konusudur. Acıya sebep olan insanın varlığı, zıddını da doğurur. Her şeye rağmen özleyen, seven, hatırlamaya çalışan insan, varoluş sorunsalını acıdan sıyrarak kendine bir liman bulur.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Akyıldız Ercan, C. (2017). Söylencelerde ve masalarda elma sembolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 1043-1060.
- Akyüz, K. (2018). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İnkılap Kitapevi.
- Alpay, Y. (2012, 17 Kasım). *Dostoyevski’de intihar teması*. Yalın Alpay. <http://www.yalinalpay.com/blog/dostoyevskde-nthar-temasi>
- Aydemir, M. (2013). Tanzimat döneminde Türk şiirinde ölüm algısı. *Turkish Studies*, 8(4), 233-253.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat*. Ayrıntı Yayınları.
- Baydar, Ş. N. (2018). Geçmişin gölgesi: Christian Boltanski, William Kendrdge ve Kara Walker, *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(41), 1-7.
- Baykal, Ö. (1985). Mevlana’nın Mesnevi’sinde hayvan hikâyeleri, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, I(3), 601-620.
- Bildirici, F. (2012, 1 Ocak). *Burhan Sönmez*. Faruk Bildirici Medya Ombudsmanı. <https://farukbildirici.com/burhan-sonmez/>
- Cangöz, B. (2005). Geçmişten günümüze belleği açıklamaya yönelik yaklaşımlara kısa bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 51-62.
- Coşkun Ögeyik, M. (2008). *Metinlerarasılık ve yazın eğitimi*, Anı Yayınları.
- Cumhuriyet. (1975, 31 Ocak). *Yeşilköye inemeyen “Bursa” uçağı Ambarlı’ya düştü*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1975-01-31/0>
- Çalışkan, A. (2018). *Edebiyat bilimi ve modern Türk edebiyatında edebiyat felsefesi*. Berikan Yayınları.
- Çelik, İ. (2009). Türk tasavvuf düşüncesinde ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(40), 119-146.
- Çelik, Y. (2003). Tarih ve tarihî roman arasındaki ilişki tarihî romanda kişiler. *Bilig*, (24), 49-67.
- Çetin, N. (2019). *Roman çözümleme yöntemi*. Akçağ Yayınları.

- Çoşkun, Z. (2021, 26 Eylül). *Haymana-Ankara-Londra hattında Uluslararası PEN Başkanlığı*. www.gazeteduvar.com.tr.<https://www.gazeteduvar.com.tr/haymana-ankara-londra-hattinda-uluslararasi-pen-baskanligi-makale-1536330>
- Duman, H. (2018). Savaş edebiyatı. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1),99-110.
- Düzenli, Y. (2010). Ne kutsal bir geçmiş ne de muhayyel bir gelecek; ânı yaşamak üzerine. *Eskiyeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, (16), 98-103.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Eriş. M. Ü. (2021, 6 Mayıs). “Belki de insanın yurdu yoktur. Sadece ona özlemi vardır.” www.literaedebiyat.com. <https://www.literaedebiyat.com/post/burhan-sonmez-roportaji-mahir-unsal-eris>
- Gezi, F. (2015, 6 Temmuz). *Burhan Sönmez'in İstanbul İstanbul'u*. Edebiyathaber.net. <https://www.edebiyathaber.net/page/2/?s=burhan+s%C3%B6nmez>
- Girgin, F. (2017). Sanatta göç teması. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 1(1), 54-75.
- Güleç H., Topaloğlu M., Ünsal D. & Altıntaş M. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 112-137.
- Hawthorn, J. (2014). *Roman analizi* (U. Köse, Ö. Gümüş ve Ö. Bayrak, Çev.). Kesit Yayınları.
- Hürriyet. (2010, 28 Kasım). *Haydarpaşa Garı'nda yangın çıktı*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/haydarpasa-garinda-yanigin-cikti-16397845>
- Karabulut, M. (2013). Tanzimat dönemi Türk romanında kadın üzerine tematik bir inceleme. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (64), 49-69.
- Karaman, F. (2017). Tenasüh veya reenkarnasyon üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 9-34.
- Korkmaz, R. & Şahin, V. (2017). *Romanda mekân, romanda mekân poeziği ve çözümlenmeler*. Akçağ Yayınları.
- Mansuroğlu, S. (2012, 2 Mart). Burhan Sönmez: Ölüm, yaşamın bir adım ötesi. *EdebiyatHaber.net*.<https://www.edebiyathaber.net/burhan-sonmez-olum-yasamin-bir-adim-otesi/>

- Meşe, R. (2022). Endülüs şiirinde doğu'ya özlem. *Artuklu Akademi Dergisi*, 9(1), 23-38.
- Moğol, M. (2019). *Ahmet Ümit'in romancılığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Moran, B. (2019). *Türk romanına eleştirel bir bakış*. İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1990). *Türkiye'de roman ve toplumsal değişme*. Gerçek Yayınevi.
- Neyzi, L. (2014). Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de bellek çalışmaları. Berktay, A. (Editör), *Kültür Tarihi ve Bellek Çalışmaları*. (ss. 1-12). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oranlı, S. Nur. (2021). *Büyülü gerçekçilik ve Türk edebiyatı'nda büyüülü gerçekçilik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Orhan Kemal Roman Ödülü. (2022, 16 Mayıs). *Orhan Kemal Roman Armağanı Burhan Sönmez'e verildi*. http://www.orhankemal.org/v05/odul_tr.html
- Sağlam, M. H. (2015). *Türk romanında din ve inanç algısı (1934-1938)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Sönmez, B. (2010). Kötülük ve aşk arasında: Sol ilahiyat. *Birikim Dergisi*, (258), 7-18.
- Sönmez, B. (2018a). *Kuzey*. 5. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sönmez, B. (2018b). *Masumlar*. 7. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sönmez, B. (2018c). *Labirent*. 1. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sönmez, B. (2019, 29 Mayıs). *Eksik Olan: Burhan Sönmez ile "İstanbul İstanbul"* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=4V1OBrzahuM>
- Sönmez, B. (2020). *İstanbul İstanbul*. 5. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sönmez, B. (2021). *Taş ve Gölge*. 1. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sönmez, B. (2022, 10 Ocak). *Burhan Sönmez biography*. <https://burhansonmez.com/bio/>
- Şengül, M. B. (2010). Romanda mekân kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 528-538.
- Şengül, M. B. (2011). Romanda zaman kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 428-435.
- Şengül, M. B. (2019). *Türk romanında feminizm*. Gece Akademi Yayınları.

- Tanrıtanır, B. C. & Çalışkan, A. M. (2017). Gabriel García Márquez'in Kırmızı Pazartesi romanıyla Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm romanında büyülü gerçekçilik. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 302-312.
- Tekin, M. (2019). *Roman sanatı 1*. Ötüken Neşriyat.
- Üstün Kaya, S. (2021). Dünya edebiyatlarında rüya motifi: Karşılaştırmalı bir analiz. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(24), 449-458.
- Yalçın, C. (1989). *Edebiyat terimleri sözlüğü*, Yalçın Emel Yayınları.
- Yurdakul, M. (2018, 3 Kasım). *Burhan Sönmez: "Romanın çok can taşımasının kökü, kendi içindeki bu çeşitlilikten, bunun verdiği enerjiden besleniyor"*. www.oggito.com. <https://oggito.com/icerikler/burhan-sonmez-romanin-cok-can-tasimasinin-koku-kendi-icindeki-bu-cesitlilikten-bunun-verdigi-ene/63401>
- Yücel, Ö. F. (2021). Edebî metinlerde bellek ve mekân: Fatih Harbiye ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanları üzerine bir inceleme. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(1), 195-212.
- Zileli, I. (2021, 8 Temmuz). *Burhan Sönmez: "Metnini yayımlayan yazar, kendi ölümünü gerçekleştirmiş olur."* Sanatkritik.com. <https://sanatkritik.com/yazilar/yazi/burhan-sonmez-metnini-yayimlayan-yazar-kendi-olumunu-gerceklestirmis-olur/>